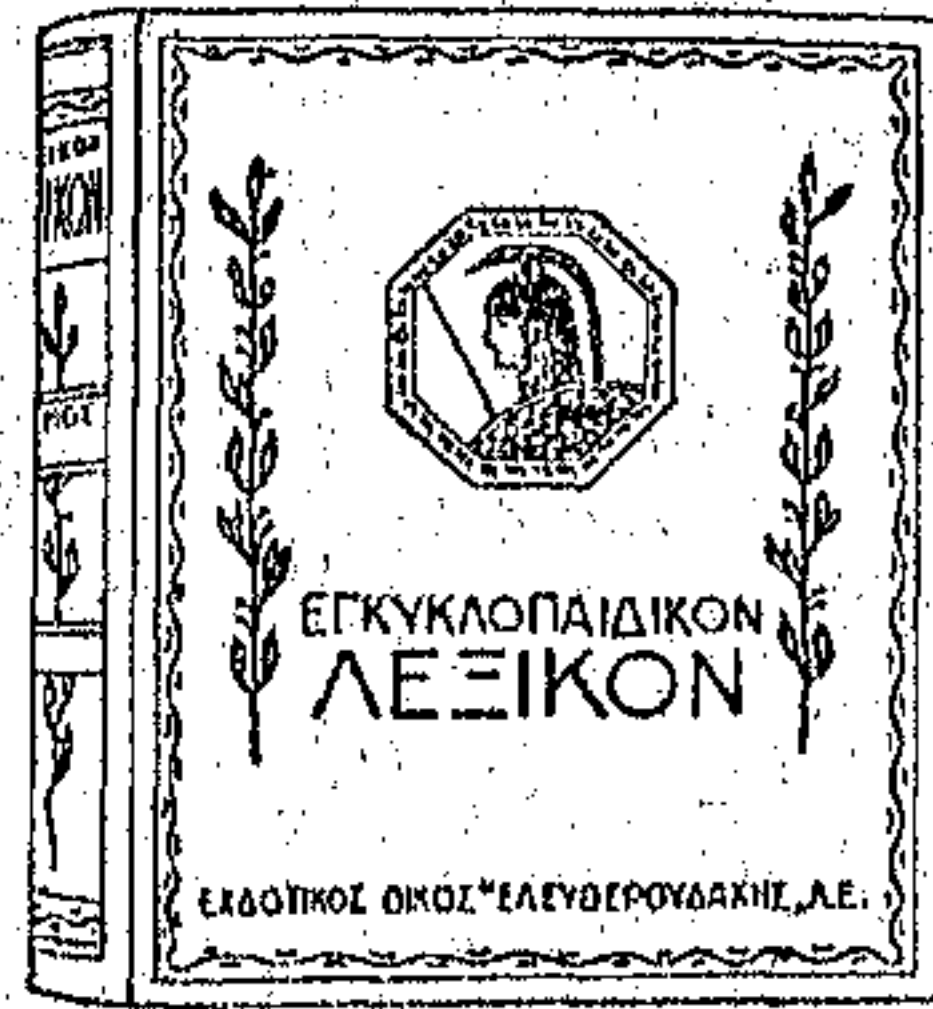

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ Α. Ε.

ΜΕΓΑ
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ
ΛΕΞΙΚΟΝ

ΖΗΤΗΣΑΤΕ ΟΡΟΥΣ ΑΠΟΚΤΗΣΕΩΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 24-ΑΘΗΝΑ

Ο Εκπαιδευτικός Όμιλος είναι το σωματείο της πρωτοπορείας του δημοτικισμού.

Σκοπός του να βοηθήσει να αναμορφωθεί ριζικά η ελληνική παιδεία. Κάθε προσδευτικός δάσκαλος πρέπει να είναι μέλος του.

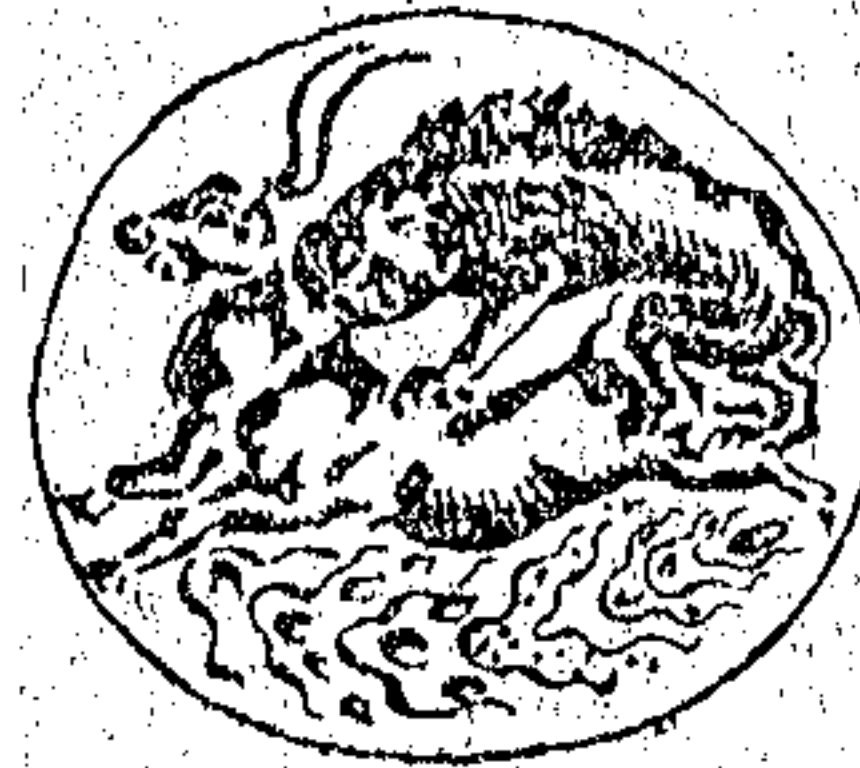
Τα μέλη πληρώνουν τακτική συνδρομή 55 δραχ. το χρόνο, έκτακτη εισφορά 45.

Οι δάσκαλοι πληρώνουν τακτική συνδρομή 45 δραχ. το χρόνο, έκτακτη εισφορά 30 δραχ. το χρόνο.

Τα μέλη του Εκπαιδευτικού Όμιλου παίρνουν την «Αναγέννηση» μαζί με τη «Σχολική Πράξη» πληρώνοντας 100 δραχ. το χρόνο.

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΤΕΧΝΗ
ΠΑΙΔΕΙΑ

Β

4

ΑΘΗΝΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Δ. ΓΛΗΝΟΣ

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ — ΕΠΙΣΤΗΜΗ — ΤΕΧΝΗ — ΠΑΙΔΕΙΑ

ΣΧΟΛΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Δ. Α. ΓΛΗΝΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΤΗ ΣΥΝΤΑΞΗ
Κ. Δ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΑΘΗΝΑ — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 24
(Μέγαρο Έρραίου, Δωμ. άφ. 59)

ΧΡΟΝΙΑ Β' — ΦΥΛΛΑΔΙΟ 4^ο — ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1927

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΙΑ ΝΑ ΚΑΤΑΝΟΟΥΜΕ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ — «Θρησκεία, οικογένεια, πατρίς, ιδιοκτησία, γλώσσα»	Σελ.	145
Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΥ: Σύγχρονοι Έλληνες λογοτέχνες, Κώστας Βάρναλης	>	147
ΤΙΝΑΔΑΡ ΡΑΪΤΗ: Η Ανατολική Εθρώπη άγνωστη γή (συνέχεια και τέλος)	>	163
Η. ΒΟΞΙΕΛΙΝ: Αλμπέρτος Dürer.	>	168
Β. ΡΩΤΑ: Ένα μεταμοντερνιστικό σπιτότεβω	>	172
Π. ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ: Δύο έργα του Νίκου Καζαντζάκη	>	177
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΕΙΣ:		181
ΣΧΟΛΙΑ: Τι προτιμούν. — Τριγλώσσα. — Αδυναμία της μορφωτικής αποστολής ή μονοπώληση της επιστήμης. — Η παληκαριά του Δασκάλου. — Νευρικότητες. — Ένα Χριστιανικό έγγραφο.		188
ΜΙΚΡΑ ΧΡΟΝΙΚΑ: Χρονικό του Έκπαιδευτικού Όμιλου	>	190
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ	>	191

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΠΡΑΞΗΣ

ΤΟ ΦΟΥΣΚΩΜΕΝΟ ΤΥΠΟΤΑ σελ. 64. Κ. ΠΕΤΟΥΡΗ: Τα προβλήματα της Μίας Παύδας σελ. 67.— Η. G. Wells: Η ζωή και η δράση ενός μεγάλου παιδαγωγού σελ. 70.— Albert Thierry: Γράμματα από τη Vosves σελ. 73.— Α. Μ. ΜΑΜΑΤΙΕ: Η ελεύθερη σχολική κοινότητα του Wickersdorf σελ. 75. Α. Μ. Αλλά πειράματα φυσικής και Χημείας σελ. 81.— ΣΠ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ: Οι διδασκαλίες από Δημοτικό σχολείο σελ. 83.— Κ. ΤΖΑΝΕΤΤΗ: Μάθημα σαν παιχνίδι σελ. 85.— ΝΤΟΡΟΥ ΝΤΟΡΗ: Ο Άδων Κιχώτης. Λάσκαλος σελ. 87.

Κάθε φίλος της «Αναγέννησης» και της «Σχολικής Πράξης» πρέπει να εγγράψει ένα τουλάχιστο νέο συνδρομητή.

Όποιος δε λαβαίνει ταχυτά το φύλλο καθώς και άκοις άλλας διευθύνσεις, να μ'ε ειδοποιεί άμέσως.

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Δ. Α. ΓΛΗΝΟΣ

ΧΡΟΝΙΑ Β'.

ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1927

ΦΥΛΛΑΔΙΟ 4^ο

ΓΙΑ ΝΑ ΚΑΤΑΝΟΟΥΜΕ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥΣ

ΘΡΗΣΚΕΙΑ, ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ, ΠΑΤΡΙΣ, ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ, ΓΛΩΣΣΑ

Στην εφημερίδα «Έλληνικός Ταχυδρόμος» ύλο τον τελευταίο καιρό, που συζητήθηκε το εκπαιδευτικό ζήτημα, άρθρογραφοῦσε με τον τύπο χρονογραφήματος και με την υπογραφή «Άκρογιαλίτης» κάποιος σοβαρός αντιδραστικός κύριος ενάντια στη δημοτική γλώσσα και γενικότερα στο «μαλιαροκομουνισμό». Ο Άκρογιαλίτης λοιπόν στις 15 του Δεκέμβρη με τον τίτλο «Η παράδοσις» μ'ε έδωσε την πιο χτυπητή, θαυμαστή στην όμη ελκρινεία της, εικόνα για την πραγματική βάση ύλου του περίφημου ιδεολογικού, θρησκευτικοπατριωτικοοικογενειακού άγώνα, που γίνεται και στον τύπο από τους πνευματικούς μισθοφόρους της αστικής τάξης. Παραθέτουμε το χρονογράφημα δλόκληρο.

Η ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ

Φίλος αντιφρονών εις όσα από της στήλης ταύτης γράφονται διά το ζήτημα της γλώσσας, πάμπλουτος όμως και άριστοκράτης κατά τα άλλα, μου ειπε τα εξής χθές, εις μίαν τυχαίαν συνάντησιν:

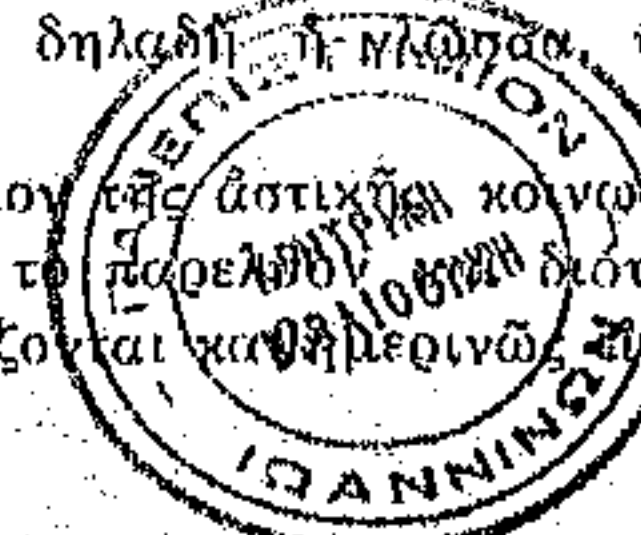
— Ήμεεις θα αγωνισθώμεν και είμεθα βέβαιοι ότι θα επιβληθώμεν. Θα ανατρέψωμεν το μουχλιασμένον καθεστώς της γλώσσας σας, που δέν αφήνει τον λαόν να ιδή το αληθινόν τρώς. Άρχισαν ήδη να κατιορέουν τα θεμέλια. Περιμένε και θα δής.

Καλλίτερον επιχείρημα, διά να τον αντικρούσω, άπ' αυτά που μου ειπε, δέν θα ήμποροῦσα να βρω.

— Και φραντάζεσαι ότι, όταν τα θεμέλια αυτά καταπέσουν, σ'ν θα μένης στη θέση που βρισκεσαι; ΑΓΝΟΕΙΣ ΟΤΙ ΤΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΕΙ ΕΞ ΙΣΟΥ ΘΡΗΣΚΕΙΑΝ, ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΝ, ΠΑΤΡΙΔΑ, ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΝ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑΝ; Πώς είναι δυνατόν ν' αγωνίζεσαι δι' όλα τα άλλα και να πολεμής το σπουδαιότερον έρεισμά των; Πώς είναι δυνατόν να σταθής άρθιον το τεράστιον αστικόν οικοδόμημα, εν ή τα θεμέλιά του, δηλαδή η γλώσσα, θα έχουν καταρρεύσει;

— Και γιατί η γλώσσα είναι το θεμέλιον της αστικής κοινωνίας;

— Διότι μονάχα αυτή μ'ε συνδέει με το παρελθόν, και μονον με αυτήν έχουν μεταγγισθῆ μέχρι τουδε και μεταγγίζονται και οι μερικοί, οι λαόν αι κα-

θολικαὶ ἀστικά ἰδέαι. Αὐτὴ συγκρατεῖ τὴν παρὰδοσιν. Ἄμα λείπει ἡ γλῶσσα, δηλαδή ἡ «παράδοσις» τὴν θὰ ἀπομείνῃ ὡς στήριγμα καὶ ὡς δεσμὸς τοῦ ἀστικοῦ καθεστώτος; Ὅλη ἡ δύναμις τῆς ἀστικῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας ἀνελεῖται ἀπὸ τὸ παρελθόν, τὸ ὁποῖον παραδίδει ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν ἡ γλῶσσα μὲ τὸ σχολεῖον, μὲ τὴν Ἐκκλησίαν, μὲ τὴν ἱστορίαν, μὲ τὸ Κράτος. Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιβύλωμεν γλῶσσαν, ἡ ὁποία θὰ μᾶς διαφεύξῃ ὀριστικῶς ἀπὸ τὸ παρελθόν καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος νὰ διατηρήσωμεν τὴν ἀστικὴν μορφὴν τῆς σημερινῆς κοινωνίας μας;

«Ἐφόσον λοιπὸν τὸ ἀστικὸν καθεστὸς διατηρεῖται, κατ' ἀνάγκην θὰ μείνῃ εἰς τὴν θέσιν της, μὲ ὅλα της τὰ δικαιώματα, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτὴ, ποὺ γράφομεν ἀπ' αἰώνων. Καὶ κατ' ἀνάγκην καὶ σὺ, σὺν ἀνθρώπῳ ἐνδιαφερόμενος διὰ τὴν περιουσίαν σου καὶ τὴν κοινωνικὴν σου θέσιν, θὰ γίνῃς υπερασπιστὴς της.

—Ἐγώ;

—Μάλιστα, σὺ.

—Θὰ τὸ ἰδοῦμε.

—Μὰ τὸ εἶδαμε ἤδη. Εἶσαι μέλος ἀντικομμουνιστικοῦ σωματείου, δηλαδή ἀγωνίζεσαι τώρα δι' ὅλα τὰ ἀστικά ἰδανικά καὶ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς παραδόσεως, τὴν ὁποίαν ὁ κομμουνισμὸς κυττάζει νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τὴν λαϊκὴν ψυχὴν. Χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃς ἔχεις κάμει τὴν ἀβυστίαν καὶ διὰ τὴν γλῶσσαν. Ἄγορεύεις κατηγεῖς, ἀρθρογραφεῖς καὶ ὑπογράφεις προκηρύξεις εἰς μουχλιασμένην γλῶσσαν. ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΟΥ, ΦΙΛΕ ΜΟΥ, ΠΕΡΙ ΛΕΦΤΩΝ ΚΑΘΕ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΠΗΓΑΙΝΕΙ ΠΕΡΙΠΑΤΟΝ».

* *

Μποροῦμε νὰ ποῦμε πῶς τὸ χρονογράφημα αὐτὸ μᾶς δίνει μιὰ κλασικὴ διατύπωση τῆς σημερινῆς ψυχολογίας τοῦ ἀστοῦ. Κάτω ἀπὸ τὴν μεγαλόπρεπες φρασολογίας τῶν Ἱερῶν Συνόδων, τῶν Φιλοσοφικῶν Σχολῶν, τῶν Παιρνασῶν, τῶν μαλιαροφάγων Ὑπουργῶν εἶναι τὰ νοήματα τοῦ Ἀκρογιαλίτη. Ὅλες οἱ ἀξίες, ποὺ γι' αὐτὲς φαίνονται νὰ μάχονται, ξεγυμνώθησαν ἀπὸ τὸ ἑσωτερικὸ τους περιεχόμενο, ἔγιναν ἀπλὰ μέσα γιὰ νὰ διατηρηθῇ ἡ οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ τους κυριαρχία. Τὸ λένε οἱ ἴδιοι μὲ κλασικὴ ἀναισχυντία. «Προκειμένου περὶ λεφτῶν κάθε ἰδεολογία πηγαίνει περίπατο». Ἄρα ἀπὸ τὴν πέντε ἀξίες, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ ἰδεολογικὸ τους πρόσωμα, ἡ μόνη πραγματικὴ καὶ οὐσιαστικὴ εἶναι ἡ «ἰδιοκτησία». Καὶ ἔπειτα φωνάζουν οἱ καλοὶ ἀστοί, κῶς τὴ θρησκεία, τὴν πατρίδα, τὴν οἰκογένεια, τὴν διασφύρουσιν οἱ «μαλιαροκομμουνισταί». Μὰ ὑπάρχει μεγαλύτερος διασφύρις ἀπὸ αὐτὸν, ποὺ τοὺς κάνουν οἱ ἴδιοι; Ἐμεῖς ὅμως θάναλύνουμε σιγὰ σιγὰ τῆς ἀξίας αὐτὲς ἐπιστημονικὰ καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ κεντρίλισμα, ποὺ τοὺς κάνουν οἱ ἀστοὶ ἰδεολόγοι. Καὶ θὰ ἰδοῦμε τὸ ἀληθινὸ τους περιεχόμενα, γιὰ νὰ κατανοοῦμε τὴν ἐποχὴ μας καὶ νὰ εἴμαστε συνειδητοὶ ἄνθρωποι ἢ ἀπλὰ ἄνθρωποι. Γιατὶ βέβαια ὁ ἀνθρωπισμὸς ἔχει κάνει πιά ὀριστικὸ διαζύγιον μὲ τοὺς ἰδεολόγους (!!!) ποὺ στοχάζονται ὅπως ὁ «Ἀκρογιαλίτης» καὶ ὅλοι οἱ ὅμοιοι του.

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

ΜΕΛΕΤΕΣ

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΥ

ΣΥΧΡΟΝΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΕΣ

Κώστας Βάρναλης.

Ἀπὸ τὴν πρώτη του ἀκόμη ἐμφάνιση, ἔδω καὶ εἴκοσι χρόνια στὴν «Ἠγησώ», ξεχώρισε εὐτὺς ὁ Βάρναλης. Τὰ ποιήματα—χαμὰ εἰκοσαριά—ποὺ δημοσίευσε ἐκεῖ μέσα ἔδειχναν ἕναν ποιητὴ μὲ δυνατὴ καλλιτεχνικὴ ἰδιοσυγκρασία, μὲ ξεχωριστὴ προσωπικότητα. Ἔΐχαν πνοή, φρεσκάδα, ὄσμῃ, ἕνα νεόφαντο στὴ λογοτεχνία μας τόνο, καὶ ἡ μορφὴ τους, εἴτε παιδαρχημένη, εἴτε ἐλεύθερη, φανέρωνε ἕναν ποιητὴ μὲ ἀναπτυγμένο κριτικὸ νοῦ, ποὺ ἤξερε νὰ χαλίναγωγεῖ τὴν ἔμπνευση του. Μὰ καὶ ἡ πολυτροπία στὰ πρώτα αὐτὰ ποιήματα τοῦ Βάρναλη μᾶς κάνει δυνατὴ ἐντύπωση. Πολυτροπία καὶ στὴ μορφὴ καὶ στὸ περιεχόμενο, χωρὶς ὡστόσο νὰ διασπάξεται ἡ βαθύτερη ἐνότητα τους. Γιατὶ ὁ ποιητὴς μας οὔτε θεματογραφεῖ, οὔτε γίνεται ἀντίλαλος ἄλλων. Ἐρμηνεύει πάντα πιστὰ τὸν ἑαυτὸ του, τὴν πλούσια καὶ ἐντονη ἀτομικότητα του. Καὶ εἶναι πότε ἀπαλότατα αἰσθηματικὸς («Μὲ τὸ φεγγάρι»), πότε εἰδυλιακὸς («Τὰ δάκρυα τῆς βοσκούλας»), χωρὶς νὰ θυμίζει ὅμως οὔτε Σολωμὸ, οὔτε Κρουστάλη, οὔτε δημοτικὰ τραγούδια, πότε βαθιὰ ἐρωτικὸς, ξεχειλισμένος ἀπὸ τὴν πιὸ θερμὴ γυναικολατρεία, πότε φυσιολάτρης, ἀδρὸς καὶ ζωντανὸς, μὲ λαγαρὸ μάτι καὶ παρθένα τὴν αἴσθησιν, πότε ἀρχαιολάτρης, καὶ πότε τέλος, ἀπλὰ καὶ σκέτα, λάτρης τῆς ζωῆς («Ἄπ' τὴ ζωὴ τὴν πλήθια τρελὸς εἶμαι» «Καταράχτης»). Μὰ καὶ κάποια ἄλλη, προσωπικότητα καὶ χαρακτηριστικότητα νότα συναντᾶμε στὰ πρώτα αὐτὰ ποιήματα τοῦ Βάρναλη: τὴν «κουτσαβάκι», ἂν μοῦ ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφρασις, τὴ νότα τοῦ «μόρτικου» λαϊκοῦ τραγουδιοῦ, («Ταγγίνικο, Ρωμαίικο» «Κι ἴλοι μὲ λένε σεβνταλή κι ἀφοῦ μὲ λένε, θάμαι...») ποὺ ἀργότερα στάθηκε ἕνα τόσο πολύτιμο στοιχεῖο γιὰ νὰ φανερωθῇ καλλιτεχνικότερα ἢ καυστικὴ σατυρικὴ του διάθεσις. Ὁ λαϊκὸς αὐτὸς «τόνος» μαζί μὲ τὴ μελέτη, φυσικὰ, τῆς λαϊκῆς γλώσσας τοῦ ἔδωσαν τὴν κίνηση, τὸ χρώμα, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ποιικιλίαν στὴν ἔκφρασις, τὴν χτυπητὴ, λαχταριστὴ καὶ ζουμερὴ λαϊκὴ λέξις, τὴ γνήσια καὶ ἀκριβολογημένη, ποὺ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα μορφικὰ χαρίσματα προπάντων στὰ σατυρικά του ποιήματα:

«Νάχαμ' ἕνα βασιλιά
δράκο μὲ χοντρόλαιμο,
σέριτικο κι ἀράθυμο,
γιὰ νὰ κάνει πόλεμον!»

(Σκλάβοι Πολιορκημένοι)

Ὅσο ὅ,τι περισσότερο ξεχωρίζει στὰ πρῶτα ποιήματα τοῦ Βάρναλη, εἶναι ἡ ἀρχαιολατρεία, ἢ, καλύτερα, μιὰ ἀδρὴ καὶ ἀνιδρόμητη διονυσιακὴ διάθεση. Ὁ μέγας Πάν εἶναι ὁ θεὸς του :

«Καὶ σὲ μιὰ πέτρα ὄρθις ζηλέβει ὁ Πάν
Κι ἀνήσυχα τὰ πόδια του χτυπῶν,
Κι ἀντιθροεῖ εἰρωνικά ἡ κοιλάδα».

Ἡ διάθεση αὐτή, πολύμορφη καὶ πολύτροπη, κυριαρχεῖ σ' ὀλόκληρη τὴ δευτέρη ποιητικὴ περίοδο του (1912-1919). Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ποιήματα, ποὺ δημοσίεψε στὸ διάστημα αὐτὸ στ' Ἀλεξανδρινὰ «Γράμματα», τὸ *Συμπόσιον*, τὰ *Σονέτα*, καὶ προπάντων ὁ *Διονυσιακὸς Ὕμνος*, αὐτὴ τὴ διάθεση, ἐρμηνεύουν καὶ ἀντηχοῦν :

«Κι ἀπὸ κλωνάρι ἀγορισυκιάς
ἀσημοφλουδάτο
καὶ γαλιτέρο,
ποὺ ὅσο πιὸ νέο, τόσο λιγότερο
σπάζει ἠγγώντας,
στῶν ἀγοριῶνε τὰ ἰδρωμένα
τὰ χέρια ξέχειλα ὀρμῶει
κατάκορφα ὁ ἱερὸς φαλλός!
ὦ πὰ στὸ φουντωτὸ δοξάρι
τὸ δίμελο,
σάγ' ἴτα ριζωμένη ὀλόφλογη
μὲ τὸ μαργαριτάρι ὀμπρὸς!
ὦ τῆς ζωῆς προσάναμ' ἀφθορο,
ποὺ θραύεις τῆς ἀνυπαρξίας
τὰ δεσμά, κάμνοντας τὴ γῆς
μὲ τὰ σπονδίσματα σου
ἀθανασίας κερήθρα!»

Ἀκράτητος, ἀγριος, πρωτόγονος σχεδόν, μ' ὅλη τὴν κάπνια του, ὄχι μόνον στὴ μορφὴ παρὰ καὶ στὴν οὐσία, φιλολογικότητα, φανερόνεται στὸ κομμάτι αὐτὸ τοῦ «Διονυσιακοῦ Ὕμνου» ὁ διονυσιασμός τοῦ Βάρναλη. Καὶ ἀληθινὰ τὸ ποίημα ταῦτο μὲ τὴν πυρετικὴ καὶ ἀχαλίνωτη κίνησή του, μᾶς δίνει τὴν ἐντύπωση τῆς βακχικῆς μανίας. Στὸ «Συμπόσιον», ἓνα ἀπὸ τὰ ὄραιότερα ποιήματα τοῦ Βάρναλη, ὁ διονυσιασμός του εἶναι ἀποκλειστικὰ ἐρωτικός. Δὲν πρόκειται πιά γιὰ τὸν ταντισμό μας μὲ τὴ φύση, χάρη στὴ μέθη τοῦ λογικοῦ καὶ στὸ ξεσκλάβωμα τῆς κάθε ὑποσυνείδητης ὀρμῆς μας, παρὰ γιὰ ἓνα ἐρωτικὸ ξέσπασμα, ποὺ, ἀνδὲν καταντᾷ διθυραμβικὸ παραλήρημα, ἕλκεια εἶναι μόνον ἢ πολὺ κειθαρχημένη μορφὴ.

«Γιὰ στρωῶστε ἀπλοχωριά
γιὰ τὴν ὄρῶν
ποὺ μὲ τ' ἀπὸ
χορῆβοντας κορμί, τὸ μελαψό...»

Στὰ Σονέτα τέλος ἡ διονυσιακὴ διάθεση τοῦ Βάρναλη ἡμερώνει σχεδόν ὀλό-

τελα. Δὲν προβάλλει φανερῆ. Ἡ μορφὴ εἶναι πιά χαλιναγωγημένη, ὁ τόνος πιά συγκρατημένος καὶ ἤρεμος, τὰ θέματα καὶ ὁ χειρισμός τους ἀποπνέουν κάποιον «Ἀλεξανδρινισμό» μορφικὸ, ποὺ τὰ ζημιώνει. Νιώθει κανεὶς, πὼς ὁ ποιητὴς βιάζει τὸν ἑαυτό του γιὰ νὰ κλείσει μέσα στὰ στενὰ ὄρια τοῦ σονέτου τὴν ἐμπνευση του. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ καλύτερο ποίημα τῆς σειρᾶς αὐτῆς εἶναι τὸ πολὺ πιά ἐλεύτερο-στὴ μορφὴ «Ἐπίγραμμα» :

«Κι αὐτοὶ μου οἱ στίχοι πρὶν βαθιά
στὴ γλῶσση δακρυολογήσουν,
τοὺς τραγουδοῦσα, ὡς χάραζε,
μὲ ξέχυτα μαλιὰ
κι ἀπὸ τοὺς ὄμους κρεμαστοὺς
δυὸ κοριτσιῶν, ποὺ ἐγέροναν,
σάλεμ' ἀνάερο ἔπαιρνα
κὼι πεταχτὰ φιλιά».

* *

Ὅπως δὲν ξάφνιασε ἡμᾶς τοὺς σύγχρονους του, ἔτσι καὶ στὸ μέλλον δὲ θὰ ξαφνίσει κανέναν, φαντάζομαι, ἢ μεταστροφή τοῦ Βάρναλη ἀπὸ τὸν ἔθνικισμὸ —καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἀρχαιολατρεία του ἦταν μιὰ μορφὴ, ἕμμεση βέβαια, τοῦ ἔθνικισμοῦ του—στὸν κομμουνισμό. Στὴν ἐποχὴ μας, ὅπου ὅλες οἱ ἀξίες κλονίζονται καὶ τὰ ἀνθρωπιστικὰ ἰδανικὰ καταχτοῦν κάθε μέρα τὶς ἀνώτερες συνειδήσεις, δὲν εἶναι καθόλου περίεργο, φύση σὰν τοῦ Βάρναλη, ἀνήσυχη, τολμηρὴ, ἀληθινὴ μὲ τὸν ἑαυτό της καὶ μὲ τοὺς ἄλλους, νὰ δοθεῖ μὲ ὅλη τὴ δύναμη καὶ τὴν ὀρμὴ της στὸν κομμουνισμό. Τὸ μόνον ἴσως περίεργο εἶναι, πὼς ἡ μεταστροφή του αὐτὴ στὸν κομμουνισμό φανερώθηκε κάπως ἀπτόπια μέσα σὲ δυὸ τρία χρόνια, ἀπὸ τὸ 1919, ὅπου δημοσίεψε ἓνα ἔθνικιστικὸ ποίημα, τὸν «Προσκυνητὴ», ὡς τὸ 1927, ὅποτε κυκλοφόρησε «Τὸ Φῶς ποὺ καίει» τὸ πρῶτο κομμουνιστικὸ ἔργο του. Φαίνεται, πὼς ὁ «Προσκυνητὴς» εἶναι ὁ χαρπὸς τῆς ἐντονότερης φάσης τοῦ ἔθνικισμοῦ τοῦ Βάρναλη. Καὶ, ὅπως συχνὰ γίνεται, ἡ κρίση του αὐτὴ βίασται λίγο. Τὸ ἔθνικιστικὸ «κακὸ», ἀπαρτίλαχα ὅπως καὶ στὶς ἀρώστιες, ἔφτασε σ' ὅλη του τὴν ἐνταση καὶ ὕψος ἀπτόπια ἢ καὶ — ποὺς ξέρει;— σιγὰ σιγὰ ὑποχώρησε καὶ ἔξαφανίστηκε. Ὁ «Προσκυνητὴς» εἶναι ἓνα μακρὸ μεγαλόπνοο ποίημα, ὅπου ὑμνεῖται ἡ Ἑλλάδα σὲ ὀλόκληρη τὴν ἱστορικὴ της διαδρομὴ, καὶ σ' ὅλα της τὰ φανερώματα : (ἠρωτισμός, διονυσιασμός, κρίση, τέχνη, γυναῖκες της).

«Καλὰ γιὰ νὰ σὲ νιώσω—ὦ ! νὰ ριζώσω
σὲ σένα, γῆ μου, ὅλης τῆς Γῆς ἀφάρι!
Σταυρανομιμένα χέρια νὰ σὲ ζώσω
στὴν ἀνεχώρταγῃ μου τὴν ἀγάλη!»

Καὶ παρακάτω :

«Ἀπ' ἄλλες στράτες ἄλλοι τρέχουν κι ἄλλοι
πρόφραξε πρῶτῃ ἐσὺ, φυλὴ μεγάλη».

Σὰν ἔθνικιστὴς εἶναι καὶ λίγο νικσειστὴς ὁ ποιητὴς. Τοῦ ἀρέσει ὁ κίντυγος :

«Στή μάχη (ὄλ' ἢ ζωὴ ἢ ναι μάχη!) σκίρτα
κίντυνα ἀνοίγω καὶ θανάτους σπέρνω.
Νὰ σοῦ τανύσω κάθε δύναμη ἦστα
κι ἂ μ' ἀφήσεις στὴ μέση ἐγὼ δὲ γέρνω».

«Στόμα ἄλου τοῦ κόσμου» τὴν ὀνομάζει τὴν Ἰλλάδα σὲ ἄλλο μέρος τοῦ ποιήματος. Τραγουδάει τὶς «σιαράτες Ρωμοπούλες» τὸν ἡρωϊσμό τους στὸ εἰκοσιένα, τὸν ἐντελῶς ἰδεαλιστικό:

«Τὶς εἰκόνες
καὶ τὰ σεμνὰ κρεβάτια, πρὶν πεθάνουν,
μάνες μεσολογγίτισες, τὰ ρίχνουν
στὴ φωτιά καὶ γαλήνιαν ὄψη δείχνουν!»

Μιλεῖ μὲ θαυμασμό καὶ γιὰ τὰ ἑλληνικὰ ἄλογα ἀκόμη:

«ποῦ ἀντιάζονται μὲ φρένα
ἀνθρώπινα τὸ θάνατο καθένα».

Κηρύχνει θεότητα ὑπέριστη τὸν «τριαδικὸ λόγον», τὴν Ὁμορφιὰ, τὴν Ἀρετὴ καὶ τὴν Ἀλήθειαν, καὶ μόνο σὲ δυὸ στίχους ξεφεύγει ἀπὸ τὸν ἔθνικισμό καὶ προδίνει μιὰ ἀσύνειδη του ἕως ἀκόμη ροπή στὸν ἀνθρωπισμό:

«Τὴν Πολιτεία, τὸ Κράτος, τὸ Ἔθνος πρῶτοι
ἀφήνετε καὶ γίνεστε Ἀνθρωπότη!»

Ὁ «Προσκυνητὴς» εἶναι τὸ τελευταῖο, καὶ μοναδικὸ σὲ τόση ἔνταση, φανέρωμα τοῦ ἔθνικισμοῦ τοῦ Βάρναλη. Ἀπὸ τὸ 1919 ὡς τὸ 1922 δὲ δημοσίαιε τίποτε, καὶ τὸ 1922 μᾶς παρουσίασε ξαφνικὰ τὸ «Φῶς ποῦ καίει». Μὲ τὸ ἔργο του αὐτὸ μπῆκε στὴ νέα του περίοδο, τὴ σημερινή, τὴν πρῶτη σημαντικὴ καὶ περισσότερο ἀπὸ ἄλλες τὶς ἄλλες ἐνδιαφερομένη.

* * *

Σὲ δυὸ τετραστίχα ἐνὸς ποιήματος του, («Λευτεριά» περιοδικὸ Μούσα, Δεκέμβρης 1922) σὰν ἀπάντηση στὸ «Τραγούδι τῶν Προσφύγων» τοῦ Παλαμά, ὅπου, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, οἱ μπολσεβίκοι παρομοιάζονται μὲ λύκους, μᾶς ἔδωσε ὁ Βάρναλης ὅ,τι χαρακτηριστικότερο ἔχει τὸ νέο του «Πιστέβω».

«Τὴν ὑπαρξὴ σου τὴν ὀχνή
γιὰ νὰ πλαταίνεις, νὰ βαθαίνεις,
ομίξε μὲ τὸν ἀμέτρητο Ἀριθμό.
Μέσα στοῦ Πόνου, ποῦ βογγᾷ,
τὴν ἄσωστη Ἀβυσσὴ κατέβα.
Κεῖ θάβρεις τῆς Ἀλήθειας τὸ Ρυθμό.
Τῆς Ἱστορίας τὸ Νόμον ἀκλόυθα
πρῶτος φωτεινὰ δὲν ἔχεις
Μοίρα δική σου γιὰ ὀδηγό.
Ἀπὸ τὴ Βία λυτρῶν ἢ Βία,
ὄχι ἢ ἄρνηση κι ἢ καλωσύνη,
καὶ τὸ ξεύλιμα τ' ἀργό».

Οἱ δυὸ τελευταῖοι στίχοι δείχνουν, πῶς ὁ Βάρναλης ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τάχτηκε στὴν ἀριστερὴ ἄκρῃ τοῦ σοσιαλισμοῦ. Δὲν παραδέχεται τὴν ἐπικράτηση τοῦ σοσιαλισμοῦ μὲ τὴν ἐξέλιξη. Ζητάει τὴν ἀμεση ἐπανάσταση, γιὰ νὰ πάρει στὰ χέρια του τὴν ἐξουσία τὸ προλεταριάτο. Τὴν κεντρικὴ αὐτὴ ἰδέα, καθαρὰ μαρξιστική, βλέπουμε νὰ τὴν ξετυλίγει, ἀνάλογα μὲ τὸ θέμα, σὲ ὅ,τι ἔγραψε ἀπὸ τὸ 1922 ὡς σήμερα.

Φύση προπάντων θεωρητικὴ, ὁ Βάρναλης δὲ μποροῦσε νὰ μὴ σιλιπίσει τὸ γεμάτο πολεμικότητα κήρυγμα του σὲ θεωρητικότερες σφραῖρες: στὴ θρησκεία («Τὸ Φῶς ποῦ καίει»), στὴν ἱστορία («Σκλάβοι Πολιορκημένοι»), στὴν Κριτικὴ («Ὁ Σολωμὸς χωρὶς Μεταφυσική»). Παράλληλα ὅμως μὲ αὐτὰ τὰ κηρύγματα, πότε καθαρὰ θεωρητικὰ σὲ μελέτες καὶ ἀρθρα, καὶ πότε καλλιτεχνικὰ μεταπλασμένα, ἔγραψε καὶ πολλὰ ἄλλα, ὅπου, εἴτε ἄμεσα εἴτε ἔμμεσα, ὑποστηρίζει μὲ τὸν ἴδιο ἀδιάλαχτο πάντα καὶ πολεμικότερο τρόπο, τὴν πολύμορφη—μιὰ ὅμως στὸ βάθος—κοινωνιολογικὴ θεωρία του.

* * *

Ἄς τὸν παρακολουθήσουμε, σύντομα πάντα καὶ γοργὰ, στὰ διάφορα αὐτὰ δημιουργήματα του. Τὸ «Φῶς ποῦ καίει» εἶναι ἓνα ἀμείλιχτο μαστίγωμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Μὲ τὸ στόμα τοῦ Προμηθέα καὶ τοῦ Μώμου, ποῦ τοὺς βάζει ἀντιμέτωπους στὸν Ἰησοῦ, ὁ Ποιητὴς χτυπάει, δείχνοντας πόσο κούφιος εἶναι, ὅλες τὶς ἀξίες τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὁ Προμηθεὺς καὶ ὁ Μῶμος ἀντιπροσωπεύουν τὴν ὀλιστικὴ ἀντίληψη καὶ ὁ Ἰησοῦς τὴν ἰδεαλιστικὴ. Ἡ πρώτη ἀξία γιὰ τὸν Ἰησοῦ εἶναι ἡ καλωσύνη καὶ ἡ ἀγάπη: «Ἔἵμαι ἁπλῶς, λέει. Ἔἵπα μιὰ λέξη, ποῦ περιλαβαίνει ὅλο τὸ νόημα, ὅλους τοὺς νόμους τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς: τὴν ΑΓΑΠΗ. Ν' ἀγαποῦν (οἱ ἄνθρωποι) τοὺς ἄλλους σὰν τὸν ἑαυτὸ τους, περισσότερο κι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ μὲ τρόπο τόσον ὑψηλό, ποῦ τὸ πρότυπο νὰ μὴ μποροῦν ποτέ νὰ τὸ φτάσουν, γιὰ νὰ μὴ σταματήσουν καὶ ποτέ». Ἔτσι τόδεσσα μέσα στοὺς οὐρανοὺς κι οἱ οὐρανοὶ δὲν ἔχουν βυθό!» Ἀλλῆ μεγάλη ἀξία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι καὶ ὁ πόνος, γιὰτὶ ἐξαγνίζει τὸν ἄνθρωπο, καὶ ὕστερα ἢ ὑπομονὴ καὶ ἡ ἐγκαρτέρηση, ποῦ τὸν κάνουν τὸν ἄνθρωπο νὰ δέχεται ν' ἀδικιέται στὴ γῆ, ἐπειδὴ ἔχει πῶς θ' ἀναστηθεῖ στοὺς οὐρανοὺς. Ἀλλωστε πραγματικότητα δὲν ὑπάρχει. Ὑπάρχουν μόνον ψυχές καὶ ἡ ἴδια ἡ ζωὴ εἶναι μιὰ ἁμαρτία. Γι' αὐτὸ λυτρώνεται μόνον ὅποιος στέκει πάνω ἀπὸ τὸ κακὸ, πάνω ἀπὸ τοὺς δεσμοὺς, πάνω ἀπὸ τὶς ἐπιθυμίες.

Αὐτὰ λέει ὁ Ἰησοῦς καὶ νὰ τί τοῦ ἀπαντοῦν ὁ Προμηθεὺς καὶ ὁ Μῶμος: Τὴν ἀγάπη τὴν ὀνομάζει ὁ Προμηθεὺς συναισθηματικὴ ὄψη τῆς ἀδυναμίας. Μιὰ μόνον ἀγάπη ὑπάρχει: ἡ ἀγάπη τοῦ ἑαυτοῦ μας, ποῦ μπορεῖ νὰ καλυτερέψει καὶ τὴ γυνικὴ ζωὴ. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐγωϊστὴς καὶ σκληρὸς, ἐπειδὴ μόνον ἔτσι μπορεῖ νὰ νικήσει στὸν ἀγῶνα του μέσα στὴν κοινωνία καὶ στὴ ζωὴ. Ὁ Χριστὸς μὲ τὸ κήρυγμα του ἔκανε τοὺς ἀπὸ τὴ φύση ἀδύνατους πρὸ ἀδύνατους, καὶ τοὺς νικημένους πρὸ νικημένους. Τοὺς βύθισε στ' ὄνειρο μιᾶς ἄλλης ζωῆς, βγάζοντας τοὺς ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Μὲ τὴν ἐλπίδα αὐτὴ ὑπομένουν καρτερικότερα τοὺς πόνους των. Ὅμως εἶναι, πρὶν πεθάνουν ἀκόμη, νεκροί. Δὲ γέβονται τὴν χαρὰ

τῆς ζωῆς, καὶ, τὸ σπουδαιότερο, μὲ τὴν ἀνοχή τους κίνοῦν πρὸ ἀδικούς καὶ εὐτυχημένους τοὺς δυνατοὺς.

«Ἐ, Ἑβραῖε! τοῦ κράζει ὁ Μῶμος. Ἄν ἔκανες τίποτε ἀποτελεσματικὸ στὴ ζωή. . . Ἄν τὴ θεωρία σου δὲν τὴν ἔφτιανες στὴν Ἔρημο, παρὰ μέσα στὴ ζωή. Ἄν, ἀντὶς νὰ ὀπλίσεις κάθε δυστυχὴ ἀνθρώπο μὲ μιὰ λέξη, τούβλιζες στὸ χέρι ἓνα σιλιέτο. (Τὸ κρίμα μόνο μὲ τὴ βία) πέρτει, λέει ἄλλοῦ ὁ Μῶμος. Ἄν, ἀντὶς νὰ ὑποσχεθεῖς ἀμοιβὲς ἑκατονταπλάσιες σὲ κείνους, ποὺ δέχονται, ραπισμένοι ἀπὸ τόνα μάγουλο, νὰ στρέφουν καὶ τάλλο, τοὺς μίθαινες τὸ δίκιο τῆς ἐπανάστασης τῆς βίας ἐνάντια στὴ βία, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἐλπίζει σὲ μιὰν ἀλλαγὴ ριζικὴ τῆς ὕψης τοῦ κόσμου, σ' ἓναν ἐξανθρώπισμὸ πλατύτερο τῶν ἀνθρώπων, σὲ μιὰ Νέα Ζωὴ ἀπάνω στὴ Γῆς. Μὰ πίεςες τοὺς σαλάβους νὰ δουλέβουν χωρὶς διαμαρτύρηση κι εὐχαριστημένοι!»

Ὅλ' αὐτὰ, τὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὴ χιρὰ—κατὰ τὸν Χριστὸ μόνο μέσο σωτηρίας—τὴ θεληματικὴ ὑποταγὴ στὸ κακὸ, τὴν περικορρόνηση τῆς ζωῆς, τὰ ὀνομάζει ὁ Μῶμος «ἀρνητικὰ νοήματα», ἀρνητικὲς δηλαδὴ ἀξίες. Μὰ καὶ στενότερα ἀκόμη, καθιερὰ κοινωνικὰ, βρίσκει πὸς μὲ μερικὰ παραγγέλματα τοῦ στερέωσε ὁ Χριστὸς τὸ Κράτος τῆς ἀρπαγῆς καὶ τῆς βίας. «Ἀπαγόρευες, τοῦ λέει, τὴν κλοπὴ ποὺ θὰ πεί, τὴν παραδέχεσαι γιὰ τοὺς δυνατοὺς, ἀφοῦ προστατέβεις τὸ ἔχει τους».

Ὁ Χριστὸς ἔκανε τοὺς ἀνθρώπους δειλότερους, λοιπὸν πρὸ ἀνίκανους νὰ ἐπαναστατήσουν ἐνάντια στοὺς τύρανους των. Πιστέβει πὸς ἡ ζωὴ εἶναι μέσο γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ἐνῶ ὁ «ἠθικὸς νόμος εἶναι μέσο γιὰ τὴ διατήρησιν τῆς ζωῆς κι ἀλλάζει μαζί της». Ἔτσι τοποθέτησε τὴν εὐτυχία μέσα στὴν ψυχὴ, ἀν καὶ πηγάζει ἀπὸ τὰ πράγματα, καὶ σκότωσε τὴ χιρὰ, γιὰτὶ ἀρνήθηκε τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς. Καὶ πολλὰ δικαιολογημένα ὁ Μῶμος, στὸ τέλος τοῦ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ ποιήματος, κράζει στὸν Ἰησοῦ:

«Δὲν ὑποφέρουν οἱ ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἡ ζωὴ τους. Ἐμεῖς ξέρουμε τὴν ἀξία της καὶ θέλουμε νὰ τὴ ζήσουμε! Ὅσο δὲ ζήτησες τὴν ἰσότητα τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, τὰ ἠθικὰ καὶ τὰ πνευματικὰ εἶναι χίμαιρες. Δὲ θὰ τ' ἀποχτήσουν ποτὲς οἱ πολλοὶ—ΟΛΟΙ! Χώρισε τὸν ἀνθρώπο σὲ σωματικὸ καὶ ψυχικὸ. Αὐτὸ εἶναι τὸ λάθος σου».

Στὰ λυρικὰ ποιήματα ποὺ ἀκολουθοῦν (β' μέρος τοῦ ἔργου) καὶ ποὺ τὰ συνδένει μόνον ἡ «ἐνότητα τῶν προσώπων» μὲ τὸ διαλογικὸ ποίημα ποὺ ἀναλύσαμε, ὁ τόπος εἶναι ὀλωσδιόλου διαφορετικὸς. Ἐδῶ ὁ ποιητὴς δὲν ὑπηρετεῖ, μὲ ἀντιπροσωπευτικὰ σύμβολα, τὴν ἰδεολογία του, παρὰ ἐξατομικέβει καὶ ἐξανθρώπιζει τοὺς δυὸ τύπους του, τὸν Προμηθεὶ καὶ τὸ Χριστὸ. Περιγράφει ὅλο τὸν τόνο καὶ τὴν συντριβὴ, ποὺ προκυλεῖ τὸ μαρτύριον τοῦ Προμηθεὶ στὶς Ὀκεινίδες καὶ στὴ «Μάνια Γῆς», καὶ ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ στὴν Παναγία καὶ στὴν Μαγδαληνή. Τὰ δυὸ τελευταῖα εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα ποιήματα τοῦ Βάρναλη. Μὰ καὶ σ' ἄλλα, δλιύρχουν μερικὰ ὠραιότατα κομμάτια. Τὸ μέρος π.χ. ὅπου λέει ἡ μητέρα τοῦ Προμηθεὶ:

«Σὲ κοιτάζω καὶ κλαίω δίχως μάτια! χωρὶς ἀκοή, σοῦ ἀγροικοῦνε τοὺς βόγγους τὰ σπλάχνα μου!
Σ' ἀγκαλιάζω σφιχτά, δίχως χέρια! χωρὶς γλώσσα, χίλιες φορές, σὲ φωνάζω γλυκόνομα!»

Λιγότερο σπαραχτικὸ, μὰ πολὺ πρὸ ἀνθρώπινο εἶναι τὸ παράπονο τῆς μάνας τοῦ Ἰησοῦ:

«Ἄχ! γιὰτὶ νὰ σταθεῖς νὰ σὲ πιάσουν!»

Καὶ παρακάτω:

«σὰ ρωτήσανε: «ποιὸς ὁ Χριστὸς»;
τί πες «νά μαι»;

«Ἄχ! δὲν ξέρει τί λέει τὸ πικρὸ μου τὸ στόμα!
τριάντα χρόνια παιδί μου δὲ σ' ἔμαθα ἀκόμα!»

Στὸ τραγούδι τῆς Μαγδαληνῆς τέλος μᾶς σταματοῦνε στίχοι ὡσάν αὐτοὺς. Περιγράφοντας ἡ Μαγδαληνὴ τὴ ἔνωσε ὅταν πρωτόειδε τὸ Χριστὸ λέει:

Δὲν ἦτανε ἄξαφνι ἀστραμιά· αὐτὸ συνέβη
ἀργά, σιγά.

Ὁραῖος δὲν ἦσουν· τίποτε δὲν
εἶχες πάνω σου ἄξο!

Ἐκοίταες χίμω τὰ χαλίκια,
ὡς μίλαγες σιγὰ κι ἀργά!

Τὴν τρίτη ἢ τέταρτὴ φορὰν ἄρχισε
ὁ νοὸς μου νὰ ριγᾷ

κι ὡς σήκωσες τὰ μάτια σου, δὲ
βάσταα νὰ κοιτάξω!

Στὸ τρίτο μέρος τοῦ ἔργου ὁ τόπος γίνεται ξανά ἐπαναστατικὸς. Μὲ τὴν Πόρνη, ἐνοίκωση τοῦ «αἰώνιου θηλυκοῦ» («Πηγὴ ζωῆς, πηγὴ θανάτου, τῆς ἀνθρωπότης ἢ τυραννί») ὁ ποιητὴς κατακεραυνώνει ξανά ὅλα τὰ ἀστικά εἶδωλα, ἢ καλύτερα, ἓνα μόνο, μὰ τὸ κυριότερο, τὴν πατρίδα, ποὺ μεθιάει μὲ λέξεις τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς κίνει νὰ πεθαίνουν γιὰ λέξεις, ποὺ διδάσκει τὸ μίσος, τὴν κλοπὴ, τὸν φόνο, «σευόντας ἐνὶ πανὶ χρωματιστὸ μπροστὰ στὰ μάτια», τὴν πατρίδα τὴν «ἑρὴν ποὺ ἐν καιρῷ εἰρήνης θανατώνει τὴν ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἀνθρώπων, σκεπίζοντας τους μὲ σκοτιάδια καὶ κουρέλια», καὶ ποὺ «ὁ πόλεμος τῆς εἶναι θεμέλιο», τῆς εὐτυχίας τῶν δυνατῶν θεμέλιο, γιὰ νὰ μπορούν νὰ χαίρονται, πρὸ δυνατοί, πρὸ σκληροὶ καὶ πρὸ ἀρχελοὶ, τὶς ἀδερφές, τὶς μάνες τῶν «ἡρώων» μαζί μὲ τὸ αἷμα τῶν «ἡρώων», τὴν πατρίδα, μὲ μιὰ λέξη, τὴν «πολιτεία τῶν Λίγων, τῶν Κηφιῶνων, τῆς Ἀδικιᾶς, τῆς Βίας καὶ τῆς Ψεφτιᾶς»!

Στὸ «αἰὼν» τὸ τελευταῖο ποίημα τοῦ ἔργου, ὁ τόπος γίνεται ἀκόμη ἐπαναστατικότερος. Ἡ ἐπαναστατικὴ κραυγὴ ἀκούεται σ' ὅλη τὴν ὀμότητα της ἐδῶ:

Τὸ ἀτσάλωμένο χέρι μας θὰ σηκωθεῖ
στοὺς τύρανους ἐνάντια!
Πόσο εἶναι λίγοι! πέντε δέκα!
κι εἴμαστε μεις ἑκατομύρια
οἱ ἀδικημένοι, οἱ πονεμένοι,
οἱ ἀργάτες, οἱ χωριάτες, οἱ στρατιῶτες!

Θρησκείες και πίστες περασμένες, πεθαμένες, όλες είναι ολέθριες, γιατί πνίγουν «μέσα σε λαχτάρες υπερκόσμιες την πρώτη και στερνή, τη μόνη αξία του ανθρώπου: τη θέληση για αγώνα και για λυτρωμό από την Άδικια κι από τον Πόνο!» Δεν είναι για τους διαλεκτούς μόνο και τους λιγιστούς ή ζωή, τα βασίλεια της Φύσης, της Τέχνης, της Αρετής, του Πνεύματος. Είναι για όλους. Θα τ' απολάβουν οι άδικημένοι, οι νικημένοι, οι ταλαιπωρημένοι, όλοι οι σημερινοί απόκληροι, θα τ' απολάβουν, γρήγορα ή αργά, όταν «ανάγει της Λευτεριάς ο μέγας ήλιος πάνω απ' της άδικιάς την κόλαση» όταν στηλωθεί «τετράπλιτο, τετράρωτο, το ένα βασίλειο της Αγάπης, της παγκόσμιας Αγάπης το βασίλειο!»

* *

Ο «Λαός των Μουνούχων» είναι μιὰ αλληγορική αφήγηση της δημιουργίας και της εξέλιξης των νεώτερων κρατών, που στηρίζονται στην άρπαγή, στην έκμεταληψη και στη βία. Και εδώ, κάτω από την αλληγορία, βλέπει κανείς ολοφάνερα την πρόθεση του συγγραφέα να υπηρετήσει την ιδεολογία του.

Ένας λαός, μισοάνθρωποι μισοθηοία, χαμένος κάπου, και που δεν επικοινωνεί—ο τόπος του είναι φραγμένος παντού γύρω με πανύψηλα βουνά—με κανέναν άλλο λαό, όπου δεν ξεχωρίζεις νιούς και γέροντες, γιατί όλοι είναι γέροντες, βλέποντας πώς πληθαίνει επικίνδυνα, αποφασίζει να μουνουχιστεί. Και *«ὄμι' ἔπος ἄμι' ἔργον»* όλοι οι άρσενικοί μουνουχίζονται. Τό περιστατικό αυτό επηρεάζει βαθύτατα τη ζωή τους. Πέφτουν σε τέλεια άδιαφορία για όλα, ή ύρεξη τους χάνεται, ύπνος δέν τους πιάνει, και τό μόνο που τους κινεί ακόμη είναι μιὰ τρομερή μοχηρία για τους όμοιους τους, και πιά πολύ για τά πλάσματα που μπορούν να χαρούν τον έρωτα, ένώ αυτοί δέν μπορούν, άνκαι θέλουν.

«Πιστέβαμε πώς ή αληθινή φύση είναι μέσα μας, όπως κι όλες οι αλήθειες κι ή έλευτερία. Όξω μας υπάσχει μονάχα ή μορφή και τό τυχαίο. Ένώ μέσα μας οι ιδέες, ύντας αναλλοίωτες και ακίνητες, εκφράζουμε την αιώνια, την απόλυτη, την αναγκαία πραγματικότητα. Οι Μουνούχοι ήτανε ιδεαλιστές!»

Όστόσο μιὰ μέρα, ήρθε στη χώρα τους ό Άχασβώρος, που «τόν κυνηγοῦσε ή κατάρα του Γιοῦ του Θεοῦ και σύμφωνα μ' αυτήν έπρεπε να περάσει απ' όλους τους τόπους της γης περπατώντας άκατάπαυτα». Στη χώρα τους μπήκε, γιατί «τά βουνά που ύψωνε κατάκορφα ό Θεός για τους Μουνούχους, τά χαμήλωσε για τον καταραμένο του Γιοῦ του». Από τον Άχασβώρο μαθαίνουν, πώς υπάρχουν και άλλοι τόποι και άλλοι λαοί, πώς ή γη είναι άπεραντη, και κάθε τόσο μιὰ νέα μορφή ζωής έρχεται ν' αντικαταστήσει μιὰ περασμένη. Η αποκάλυψη αυτή τους συγκλονίζει πολύ βαθιά. Σιχαίνονται την άθανασία τους, γιατί είναι έχτός από τ' άλλα και άθάνατοι, και επιθυμοῦν κίνηση, γνώση, έρωτα και πόνο. Ο Θεός πραγματοποιεί την επιθυμία τους. Τους ξανακάνει ανθρώπους και ρίχνει τά βουνά από τά σύνορα τους και από την ψυχή τους για να γνωρίσουν τον κόσμο και να πλατύνουν την ύπαρξη τους. Όμως αυτοί, από πονηροί και άπραγοί που ήσαν, ξύπνησαν την άλλη μέρα κλέφτες και πατριώτες. Ο έγωισμός τους τους κάνει πλεονέχτες και τους σπρώχνει να κλείρουν τά χτήματα των άλλων. Σε λίγο ή γη συγκεντρώνεται σε μερικούς, και ύστερα από μιὰ δυό γενιές αποχτάει νομιμότητα και κάποια, ιερότητα. Ήταν ή ιδιοκτησία. «Όσοι

είτε από αδυναμία, είτε από κουταμάρα, δέν πρόλαβαν ν' αρπάξουν τίποτες, ή ό,τι αρπάξανε τους τό πήραν ύπειτα οι δυνατοί» έγιναν ό λαός. Στερημένοι απ' όλα, μονάχα στον ήλιο, στον άέρα και στο νερό είχαν μερτικό. «Σάν επικράτησε στη Γης ή ευτυχία των άφεντάδων κι ή πείνα των σκλάβων, κατέβηκε ή Δικαιοσύνη σαν Θεά από τον ούρανό στους ανθρώπους κι ξμεινε πάντα μαζί τους, για να προστατέψει την ευτυχία των άφεντάδων και να μποδίξει τους σκλάβους να τρώνε και να φωτίζονται». Έτσι, μέσα στη νόμιμη και ιερή κλοπή, σχηματίστηκε ή έννοια της Πατρίδας. Όστόσο οι σκλάβοι τά υπόμεναν όλα, γιατί πίστεψαν, πώς «ή κοιλιά της μάνας δρίζει του καθενού τη μοίρα του στον κόσμο» και «χωρίς σκλάβους, τά σταματοῦσε ή ζωή» και πώς έπρεπε να είναι σκλάβοι γιατί οι Άφεντάδες τους ήσαν «από καλύτερη πάστα φτιαγμένοι», από την ίδια τη φύση, ανώτεροι τους.

Ύστερα από χρόνια στη χώρα των Μουνούχων γίνεται μιὰ σπουδαία αλλαγή. «Ένώ πρωτίτερα ή γης ήτανε ή καθαυτή δύναμη των Άφεντάδων, τώρα έγινε τό χρήμα... Σκλάβοι πιά δέν υπήρχανε: Τουλάχιστο δέν υπήρχε αυτό τόνομα! Υπήρχανε έργάτες. Άν ήτανε άξιοι, κανέναν δέν τους μπόδιζε να γίνουνε κι αυτοί βασιλιάδες με τη δουλειά...» Άλλαξε και τό πολίτευμα. «Αντίς να τους κάθεται ό Άφέντης στο σβέρο με τό σπαθί του και τη γενιά του, να τους κυβερνάσο ζει, εκλέγανε οι ίδιοι όχι πιά έναν άφέντη μιά πολλούς, κι όχι για όλη τους τη ζωή μιά για λίγα χρόνια. Τώρα, πώς φανάζει, υπήρχε λευτεριά και ισότητα». Μά κι ή Πατρίδα πήρε πλατύτερο νόημα. «Δέ σήμαινε πιά μονάχα τη γης, τά παλάτια, τά κάστρα και τις έρωμένες των άφεντάδων, σήμαινε και τις κάσες των παγκόσμιων, τις μηχανές των εργοστασίων, τά ντεφτέρια των εμπόρων». Και ό πόλεμος γίνεται δικαιότερος. «Γιατί, ένώ πρωτίτερα πολεμοῦσε όποιος ήθελε, τώρα ή πατρίδα υποχρέωνε όλους να πολεμάνε. Όποιος δέν ήθελε, τότε σκότωνε. Έτσι, θέλοντας ή μη, όλοι γινόντανε ήρωες...» Έπειδή όμως καλύτερα ήταν, να ζητάει ό ίδιος ό λαός τον πόλεμο, του καλλωγούσαν τό μίσος ενάντια σ' όλους τους άλλους λαούς, με τό σχολείο, την έφημερίδα, την εκκλησία. «Έτσι φοβότανε πάντα τους όχτρούς, μην του πάρουνε τά χωράφια ΜΑΣ, τις γυναίκες ΜΑΣ, τά ντεφτέρια ΜΑΣ, τις κάσες ΜΑΣ, τη λευτεριά ΜΑΣ». «Μά και να μη τον ήθελε τον πόλεμο, πάντα οι όχτροί δίνανε την άφορημή».

Άλλωστε όσο προχωρούσαν στον πολιτισμό, τόσο καταλάβαιναν καλύτερα «πώς ό πόλεμος είναι πατέρας όλων των άρετών. Δυναμώνει την ήθική αξία του ανθρώπου, ανεβάζει τό πνεύμα και ξαναγιώνει τις ράτσες».

Μιὰ μέρα όστόσο τώρα τελευταία οι Μουνούχοι έκαναν μιὰ τρέλα. Γνωρίστηκαν από κοντά, πάνω στη δουλειά, με τους όχτρούς. Και είδαν πώς δέν είχαν καμιὰ διαφορά, πώς ήσαν όμοια σκλάβοι μ' εκείνους. Και να, τον ίδιο καιρό, κάποιοι, άγνωστο από ποῦ φερόμενοι, τους κήρυξαν πολύ άλλόκοτες ιδέες. Οι ιδέες ήσαν όμορφες, μά ό καθένας τό καταλάβαινε, πώς δέν ήσαν και σωστές. Έμοιάζαν με ύνειρα. Γι' αυτό και ό λαός άκουγε τους νεοϊδεάτες για γοῦστο και παρηγοριά, μά δέν τους πίστεψε. Όμως κείνο, που δέν τό πρόβλεπαν ούτε οι ίδιοι, γινε μοναχό του. Κάποτε που οι Άφεντάδες κάλεσαν πάλι τό λαό σε πόλεμο, μερικοί άφροαίματοι, «βαρυστισμένοι από τους άτέλειωτους σκοτωμούς φωνάζανε: —Όχι. Όλ' οι λαοί είμαστε άδέρφια». Τους λίγους αυτούς τους άκολούθησαν και οι άλλοι και τό ίδιο έκαναν και οι όχτροί. «Μά έτσι ό πόλεμος καταντοῦσε αδύνατος.

«Ο πολιτισμός θὰ σταματοῦσε». «Τότες ὅμως ἔγινε κίττι πολὺ ὄραϊο καὶ πολὺ τίμιο. Οἱ ἀφεντιάδες Μουνούχοι κι οἱ ἀφεντιάδες ὄχιτροὶ συνενοήθησαν γλήγορα γλήγορα, ἔνωσαν ὅσα στρατέματα τοὺς μείνανε πιστὰ κι ἀδερφομένοι χτυπήσανε μαζί τοὺς ἐπαναστάτες. Μὰ ἐπειδὴς αὐτοὶ δὲν ἦτανε ὀργανωμένοι καλὰ ἢ δὲν ἐνεργήσανε ἀμέσως ἢ οἱ ἀρχηγοὶ τοὺς δὲν ἦτανε ἐπιτήδευοι — ἢ ἴσως γιὰτὶ καὶ τὸ κίνημα ἦτανε πρόωρο — νικηθῆκανε καὶ σκορπίσανε σὲ δυὸ μέρες. Οἱ Ἀφεντιάδες πιάσανε χιλιάδες ἀπ' αὐτοὺς καὶ τοὺς κρεμάσανε μὲ μιὰ καρτέλα στὸ στηθὸς «ΠΡΟΔΟΤΗΣ». Καὶ ὅσοι ἐπαναστάτες γλυτώσανε «Αὐτοὶ μετανιώσανε φορητὰ γιὰ τὸ λάθος ποὺ κάνανε, ζητήσανε συχώρεση ἀπὸ τοὺς Ἀφεντιάδες καὶ τὸ Θεὸ καὶ ζήσανε πιστοὶ καὶ ἠθικοὶ ὡς τὸ τέλος. Αὐτοὶ μίθωνε στὰ παιδιὰ τους νὰ ὑπακοῦνε τυφλὰ στὸ Νόμο καὶ νὰ θεωροῦνε μεγαλύτερο τους ὄχιτὸ κείνους ποὺ διδάχνουνε τάχα τὴν ἐλευθερία!...» Ὡστόσο ὁ θοῖμιθος τοῦτοσ δὲ βιάσταξε καὶ πολὺ. Γειτονικοὶ λαοὶ ποὺ εἶχανε χρόνια τώρα ἐλευθερωθεῖ καὶ πραγματοποιήσει ἀναμεταξύ τους καθὼς καὶ μὲ ἄλλους λαοὺς τὴν ἰσότητα καὶ τὴν ἀδελφοσύνη κατέβηκαν μιὰ μέρα στὴ γῆρα τῶν Μουνούχων; γιὰ νὰ τοὺς φέρουν μὲ τὸ στανιὸ στὸν ἴσιο δρόμο. «Ποτὲς οἱ Μουνούχοι, ἀφεντιάδες καὶ λαός, δὲ δειξάνε τόση ἐνότητα κι ὁμόγνωμία, ὅσο αὐτὴ τὴ φορὰ. Ἀντισταθῆκανε μὲ λύσα, σὰ θεοὶα στὴ φουλιὰ τους. Ὅμως τσακίσανε γλήγορα. Τότες, ὅσοι Ἀφεντιάδες προφητιάσανε, πήσανε τὰ πουγγιά τους καὶ τ' ἀγαθὰ τους καὶ ξεπορτίσανε γιὰ ξένες γῶρες. Ἐκεῖ ἀλλάξανε ὄνομα, πατρίδα, θρησκεία καὶ γλώσσα. Σώσανε τὴν εὐτυχία τους. Ὁ λαὸς ὅμως, ποὺ ἀγωνίστηκε ἔπαυε καὶ πέθανε γι' αὐτούς, ὑπόκυψε σιτούς ξένους μοιρολατρικά». Αὐτοὶ οἱ ξένοι, ἀφουῖ ἔβαλαν μερικοὺς ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν λαὸ νὰ κυβερνήσουν προσωρινὰ, ἔφυγαν ἀπ' ὅπου ἦσαν. Γλήγορα ὅμως ἀνάμεσα στὸ λαὸ τῶν Μουνούχων ἀρχισαν οἱ γκρίνιες καὶ οἱ διαμαρτυρίες. Τὴ γνώση καὶ πείρα εἶχαν πρωτινοὶ σκλάβοι, καὶ πῶς αὐτοὶ, χειρότεροι, θὰ κυβερνοῦσαν καλύτερους τους; «Τάχα, λέγανε οἱ Μουνούχοι, μὰς κάνουνε λεύτερους! Ποιὸς ἔρει τὶ σατανικὸ σκοπὸ ἔχουνε! Ποῦ ἀκούστηκε νὰ δουλέβουν ὅλοι γιὰ ὅλους; Ἀπὸ τότε, ποὺ ὑπάρχει κόσμος, τὸ σωστὸ εἶναι νὰ δουλέβει ὁ καθένας γιὰ τὸν ἀφέντη του καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του». «Ἔτσι ὁ λαὸς κουρασμένος, ξενοῖσμένος, ἀρωστος ὅπως ἦτανε, δέχτηκε μὲ μίσος καὶ καχυποψία τὴν Αὐτεριὰ ποὺ τοῦ δώσανε οἱ ξένοι. Αὐτὸς ἤθελε τοὺς Ἀφεντιάδες τοὺς δικούς του! Μὲ πλήθος παραινήσια καὶ τριγυρόδια νοσταλγοῦσε τὴν ἀντρέια τους, τὴ δύναμη τους, τὴ δόξα τους, τὴν εὐτυχία τους. Καὶ πάντα πρόσμενε μὲ λαχτάρια κρυφῆ τὸ γυρισμὸ τους καὶ τὶς παιδιές του ἀλυσίδες. Ἔτσι ἀντισταθῆκανε, ὅσο μπορούσανε, στὴ Νέα Ζωὴ μὲ πονηριές, μὲ ψέματα, μὲ κολακεῖες. Δὲν ἦτανε φυσικὸ τους νὰ ὑποφέρουνε τὴν Ἀλήθεια καὶ νὰ δημιουργήσουνε αὐτὴ τὴ Νέα Ζωή. Τὸ πολὺ φῶς ἀφουῖ πρώττι τοὺς τύφλωσε, ὕστερα τοὺς σκότωσε ὅλους! Σήμερα δὲν ὑπάρχει κανένας ἀπ' αὐτούς».

Εἶναι φανερὸ, πῶς ὀρισμένη κατηγορία ἀνθρώπων, τοὺς ἰδεαλιστὰς, συμβολίζει ὁ Βάρναλης μὲ τοὺς Μουνούχους του, καὶ ὄχι τὴ μάζα, τὸ λαὸ. Γιὰτὶ ἀλλιῶς τὸ ἔργο του, ἔχιτὸς ποὺ θὰ ἦταν τρομερὰ ἀπαισιώδοξα, θὰ βρισκόταν κι σὲ ἀντίφραση μὲ τὴ θεωρία του. Θὰ παρουσίαζε τὴ μάζα ἀπὸ τὴ φύση δουλική, ἀνελεύτερη, ὅσπε ἀνίκανη νὰ κάνει ἐπανάσταση ἢ νὰ διατηρήσει τὸ καθεστὸς τῆς ἐλευθερίας ποὺ θὰ τῆς δημιουργοῦσαν μερικὰ δυνατώτερα ἄτομα. Ἡ τέττα ψυχολογία

τῆς μάζας θὰ ἦταν ἀντίθετη μὲ τὴν ὕλιστική ἀντίληψη, ποὺ πιστέβει τὶς μάζες μεταβλητὲς καὶ ἐξελεξιμες. Θὰ μὰς παρουσίαζε λοιπὸν τὸ λαὸ στάσιμο, νὰ ἔχει πάντα τὰ ἴδια γνωρίσματα, ἀδράνεια, δουλικότητα καὶ παθητικότητα.

* * *

Ἡ «Ἱστορία τοῦ Ἀγίου Παχώμιου» καὶ οἱ «Φυλακὲς» ποτίζονται ἀπὸ τὴν ἴδια ἰδεολογία, τὴν κομμουνιστική. Ὅμως στὰ δυὸ αὐτὰ «ἀφηγήματα» ὡς ἓνα σημεῖο, ἂν ὄχι ὡς τὸ τέλος, ἡ πρόθεση εἶναι λιγότερο φανερὴ κατ' ὄτι στὸ «Λαὸ τῶν Μουνούχων καὶ στὸ «Φῶς ποὺ καίει». Γι' αὐτὸ ἴσως εἶναι καὶ καλύτερα.

Στὴν «Ἱστορία τοῦ Ἀγίου Παχώμιου» κάνει ὁ Βάρναλης τὴν ἴδια κριτικὴ τοῦ χριστιανικοῦ ἰδεαλισμοῦ — στὸ ἰδεαλιστικότερο του φανέρωμα, τὸν ἀσκητισμὸ — ποὺ ἔκανε καὶ στὸ διάλογο μεταξὺ Προμηθέα καὶ Ἰησοῦ. Τὸν Χριστιανισμὸ ἐδῶ τὸν ἀντιπροσωπεύει ὁ Παχώμιος, ἀναχωρητῆς τῆς Αἰγύπτου, καὶ τὸν ὕλισμὸ ἢ «Θυγατέρα τοῦ Διαβόλου» ποὺ προσπαθεῖ «νὰ τὸν βάλει σὲ πειρασμὸ» νὰ τοῦ ἀνοίξει δηλαδὴ τὰ μάτια στὴν ἀληθινὴ ζωὴ.

«Δὲν ἔπρεπε νὰ βάλεις τὴν εὐτυχία σιτούς οὐρανοὺς, τοῦ λέει. Ἐκεῖ ἀπάνου ὑπάρχει μονάχα ἀπόλυτο φῦχος». Καὶ παρακάτω μιλώντας γιὰ τὸν ἑαυτὸ της: «Εἶμαι τὸ πνεῦμα τοῦ Ὁραίου καὶ τοῦ Ἀληθινοῦ. Ἀλλάζω μορφές, ὅσο ἀλλάζουνε οἱ καιροί. Μὰ πάντα εἶμαι γητεύτρα, εἶμαι ἢ δέμα τῆς Ἐρευνας, ἢ θέληση τῆς Προόδου, εἶμαι ὅλες οἱ Τέχνες».

Ἡ «Θυγατέρα τοῦ Διαβόλου» ἀναστατώνει τοὺς μοναχοὺς καὶ τὶς μοναχές τῶν ἀναχωρητηρίων τοῦ Νεῖλου. Ἕνας στὴν ἀρχὴ, ὁ Σιλβανὸς, ποὺ ἦταν στὰ νεῖατα του μῖμος, καὶ ὕστερα, σιγὰ σιγὰ, ὅλοι οἱ ἀσκητὲς ἀφήνουν τὰ μοναστήρια, καὶ παίρνοντας μαζί τους καὶ τὶς «ἀδερφές» — τόξεραν πῶς θὰ περάσουν οἱ «ἀδερφοί» νὰ τὶς πάρουν καὶ τοὺς περίμεναν, — κατεβαίνουν σις πολιτείες καὶ ξαναγίνονται ἀνθρώποι μὲ ζωντανὲς αἰσθήσεις. Μὰ ἐκεῖ ἀπὸ σκλάβοι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἑαυτοῦ τους, γινήκανε σκλάβοι τῶν δυνατῶν. «Περνοῦσανε μιὰ ζωὴ ταπεινωμένη, ἀδικη, ἀφωτη, δίχως τύψεις». «Κι ὅσο πότερο βυθιζόντανε στὸ σκοτάδι, τόσο πότερο γνωρίζοντανε σιγὰ σιγὰ μὲ τὸ μεθοδόπι, τὴν ψευτιά, τὴν κλειψιὰ καὶ τὸ φρόνο». «Περάσανε, λέει στὸ τέλος μελαγχολικὰ ὁ συγγραφέας, περάσανε δεκάξι αἰῶνες ἀπὸ τότες χωρὶς ν' ἀλλάξει τίποτα. Ἡ σκλαβιά τους πῆρε διάφορες μορφές, μὰ ἔμεινε πάντα σκλαβιά. Πότε πάλι θάρθει ὁ Διαβόλος νὰ τοὺς ξεσηκώσει, ὄχι γιὰ νὰ σκορπίσουνε, παρὰ γιὰ νὰ ἐνωθοῦνε, κι ὄχι γιὰ νὰ κρυφτοῦνε μέσα στὸ σκοτάδι, παρὰ γιὰ νὰ γκρεμίσουνε μὲ τὰ πελέκια τὶς σιδερένιες πόρτες καὶ νὰ μποῦνε μὲ τὴ βία καὶ μὲ τὸ δίκιο τους μέσα στὸ παγκόσμιο φῶς; Πότε;»

* * *

«Οἱ Φυλακὲς» εἶναι στὴν ἀρχὴ ὁ γεμάτος δραματικὲς καὶ λυρικὲς ἀστραπὲς μονόλογος ἑνὸς ἀνθρώπου μὲ σκοτισμένη συνείδηση, ποὺ βγήκε ἀπὸ τὴ φυλακὴ, ὅπου τὸν εἶχαν κλείσει γιὰτὶ εἶχε σκοτώσει τὴν γυναῖκα του, καὶ κατόπι ἓνα ἀλύπητο ξεμασκάρωμα διάφορων ἐκμεταλεφτῶν μέσα στὸ ἀστικὸ κράτος, ποὺ δὲ διστάζουν, γιὰ νὰ κερδίσουν χρήματα, νὰ πίνουν τὸ αἷμα καὶ τῶν πιδὺ δύνστητων ἀνθρώπων καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν φυλακισμένων. Σὲ κάποιο νησι ἑλληνικὸ, ὅπου

επιόρχουν φυλακές, οι «προμηθεφτές» των τροφίμων για τους φυλακισμένους, μη θέλοντας να πληρώνουν ποσοστά στο διευθυντή των φυλακών που ανέχεται, για να πάρει μερίδιο στα κέρδη, να δίνουν τα πιο βρώμικα και σκουληκιασμένα τρόφιμα στους φυλακισμένους, έρεθίζουν κατάλληλα την κοινή γνώμη εναντίον του. Έξαφνα όμως έρχεται τηλεγράφημα από την Κυβέρνηση, πώς καταργεί τις φυλακές. Κακό και αντίφαση στο νησί. Δεν ήταν πια το ζήτημα ποιού θα ήσαν οι προμηθεφτές. Το σπουδαίο ήταν να διατηρηθούν οι φυλακές, απόπου ζούσαν όλοι οι συνειθισμένοι στο εύκολο κέρδος νησιώτες. Στο μεταξύ έρχεται και νέο τηλεγράφημα που έλεγε πως «το σαβάτο θάφτανε βασιλικό καράβι, για να πάρει λάβει τους φυλακισμένους και να νάναι όλα έτοιμα για να μην άργοποιηθούν στο μαρκαρίσμα...» Οι εκμεταλεφτές γίνονται έξω φρενών. Καλούν εδύς από το έσωτερικό του νησιού όλους τους χωριάτες, οι καμπάνες αρχίζουν να χτυπούν πένθιμα, και άντρες, γυναίκες, παιδιά, μαζέβονται στον αυλόγυρο της Μητρόπολης, όπου ο διευθυντής των φυλακών βγάζει λόγο. Λόγο τρομερό. Δε θα γεμίσει, λέει στους νησιώτες, με την κατάργηση των φυλακών, η χώρα μας φρονιάδες και κλέφτες. Δε θα πρέπει μόνο να γυρνούμε άρματωμένοι. Δε θα κλεινόμαστε μόνο να ρίξω στα σπίτια μας και δε θα πεταγόμαστε άπάνω, σε κάθε κρότο, αλαφιασμένοι. Όχι δε θα γίνουν μονάχα αυτά, μα και κάτι πολύ πιο φοβερό, πολύ πιο φριχτό. «Οι δχτροί μας, που παραμονέβουνε άγρυπνα στα σύνορα μας, σα μās δούνε χωρίς ασφάλεια, χωρίς λευτεριά, θα μās ριχτούνε και θα μās χαλάσουνε. Και τότες θα γιώσουμε καλά τι θα πει να γίνουμε σκλάβοι εγώ, σείς, οι γυναίκες μας, τα παιδιά μας — σκλάβοι στον δχτρού μας!...»

Όταν άκουσαν τα λόγια αυτά κάτι σαν τρέλα έπιασε όλον εκείνο το μαζεμένο λαό.

Κάποιος φώναξε:

— «Φωτιά!

— «Φωτιά! μουγκρίσανε όλοι μαζί...».

Και στη στιγμή, δίχως κανείς να ξέρει πώς, βρεθήκανε φρόγυνα, πεύκα, πετρέλαιο, και με μιάς φλόγες τρώστικες τυλξανε τις φυλακές. «Αν κανένας από τους φυλακισμένους έκανε να σπάσει μ' άπελπισιά τα σίδερα ή να πεδηξει έξω από τις πόρτες που γείρανε, τον πυροβολούσανε...»

— Ούτε μισός!... Ούτε μισός!...» «Όστοςό το καράβι έφτασε. Μα — ω συμφορά! — δεν έρχότανε να πάρει τους φυλακισμένους. Έφερνε άλλους εκατό. Η Κυβέρνηση ύστερα από διάφορες ενέργειες των νησιωτών είχε αλλάξει γνώμη. Η άλλαγή όμως αυτή δεν είχε μαθεφτεί στο νησί, γιατί τρεις μέρες τώρα για πένθος είχαν κλείσει όλα τα δημόσια γραφεία και το τηλεγραφείο. Πήγαν να σκάσουν από το κακό τους οι νησιώτες. Όχι που είχαν άδικα σκοτώσει τους φυλακισμένους. Δε βαριέσαι! Πεντακόσια παλιοτόμαρα ποιός τα λογάριζε! Καλό τους κάνανε!... Μα που με τα ίδια τα χέρια τους καταστρέψανε τη ζωή τους. «Τι να κάνουνε τώρα; Ν' αρχίσουνε να δουλέβουνε, να δργώνουνε, να σπέρνουνε, να θερίζουνε, να τρυγούνε; Καλά οι χωριάτες! Μα οι νοικοκυραίοι άνθρωποι; Δε μπορούσε να γίνει πάλι κανένα θάμα; Να κερδίζουνε δηλαδή, χωρίς να δουλέβουνε, όπως ως τώρα, που ήτανε δα και το σωστό;»

* *

Με τις «Φυλακές» μπαίνει ο Βάρναλης στη νεοελληνική ζωή, στα θέματα που παρέχει ή νεοελληνική πραγματικότητα και έτσι, θεωρητικά μαζί με τον Κορδάτο, και στη σειρά της τέχνης μαζί με δυο τρεις άλλους, γίνεται ένας από τους πρώτους Έλληνες κομμουνιστές που αντιμετώπιζουν το πρόβλημα της ανατροπής των αστικών αξιών στον τόπο τους. Αυτή η προσαρμογή του Βάρναλη στη νεοελληνική πραγματικότητα φανερώνεται ακόμη καθαρότερα στα δυο τελευταία του έργα, στους «Σκλάβους Πολιορκημένους» και στο «Σολωμό χωρίς Μεταρρωπή».

Οι «Σκλάβοι Πολιορκημένοι» είναι ένα ποίημα λυρικό σατυρικό από τέσσερα μέρη, που δε συνδέονται μεταξύ τους παρά με μια ιδεολογική ένότητα μόνο. Το πρώτο μέρος τιτλοφορείται «Το Θεϊκό ήτοι το Ανθρώπινο Πάθος» το δεύτερο «Ο Πόλεμος» το τρίτο «Το Όραμα της Δευτέρας Παρουσίας» και το τέταρτο «Η καμπάνα ήτοι η Έλευτέρια». Κυριότερο μέρος του ποιήματος είναι το δεύτερο «Ο Πόλεμος». Θέμα έχει το ίδιο θέμα των «Ελεύθερων Πολιορκημένων» την Έξοδο δηλαδή. Ο ποιητής δεν περιγράφει ώστόσο αντικειμενικά τον πόλεμο, παρά τα αίσθήματα, τις σκέψεις και τα συναισθήματα που ξυπνάει στις ψυχές των πολεμιστών, ή πιο καλά μερικών τύπων αντιπροσωπεφτικών του ελληνικού Αγώνα. Τα αίσθήματα αυτά κάθε άλλο παρά γενναία και μεγαλόψυχα είναι. Έχουν όλα τα γνωρίσματα των αίσθημάτων που δοκιμάζουν «πραγματικά» και όχι στα κεφάλια των ιδεαλιστών μόνο, οι άνθρωποι τέτοιες στιγμές. Τον «άντρα» τον παρουσιάζει ο ποιητής να υποφέρει, να λείει τον πόνο του πικρά και να μακαρίζει τους πεπαισμένους:

«Καλότυχοι συντρόφοι έσείς
αναπαμένοι πλάϊ!»

Να νοσταλγεί τη γυναίκα του, τα παιδιά του, τα χωράφια του, όπου έσεργε τα βόδια του:

«Ήλιοι χρυσοί και κόκκινα ποτάμια παπαρούνες
και των γελιάδων στο ήσυχο λιβάδι άργές κουδούνες».

Και τόση πίκρα του φέρνουν όλες αυτές οι αναμνήσεις, ώστε φτάνει στο σημείο να θέλει ν' αυτοχτονήσει.

Η «γυναίκα» είναι ακόμη περισσότερο λυγισμένη:

«Για της ζωής την ξαγορά,
τι να δεχτώ εμπορούσα!»

Νιώθει ένα ερωτικό ανατριχίασμα σ' όλο της το κορμί, όμως γλήγορα το πνίγει. Θυμάται όλα τα καλά, όλες τις ετυχίες της ζωής:

«Πικρή ψυχή, σαν άλλότες και
στ' όνειρο σου, ιδές τα,
τα περασμένα, στην παλιά
καλωσυνάτη ζέστα!»

Αναπολεί τον άντρα της σε μια θαυμαστά γραφική εικόνα:

«Καὶ νὰ σὲ βλέπω νὰ γυρνᾷς,
καλέ μου ἀπ' τὸ χωράφι,
μπροστά σου βόδια κόκινα,
πίσω οὐρανὸς χρυσάφι».

Τῇ στιγμῇ τῆς ἐξόδου ἕνας «σκεπτικιστῆς» συλλογίζεται, πῶς, καὶ ἂν σωθοῦν οἱ Ἕλληνες, τύρανο μονάχα θ' ἀλλάξουν καὶ τίποτε ἄλλο :

«Τὰ ματάκια μου κλειδώνω
καὶ στὴν ἄβυσσο ἀπολιέμαι.
Οὔτε φόβος κι οὔτε πόνος
νοιώθω πᾶ καὶ συλλογιέμαι,
πῶς ἢ τύχη ἂν μᾶς φυλάξει
μόναχά ὁ ὄχτος θ' ἀλλάξει!»

Ἐνας τρελὸς τέλος ποῦ προχωρεῖ μπροστά πολὺ ἀπὸ τὸ τρομαγμένο πλήθος, χορεύοντας καὶ τραγουδώντας, κάνει τὶς ἀκόλουθες σκέψεις :

«Ὅλα ἔδω χάμον ψέφτικα.
Δὲ σ' ἔζησα, ὄνειρέφτηκα
μαύρη ζωὴ, ὅλη πίκρα.
Μὰ θὰ χωρῶ σε Δευτεριά,
αἰώνια Ἀλήθεια κι Ὁμορφιά,
σὰν θὰ περάσω ἀντίκρα!»

Νᾶχαμ' ἕνα βασιλιά
δράκο μὲ χοντρούλαιμο,
σέφτικο κι ἀράθυμο,
γιὰ νὰ κάνει πόλεμο!

Ἄμποτε λίγο νὰ δυνόμουν
γιὰ μιὰ στιγμὴ νὰ τρελαινόμουν
ὁ σαλεμένος νοῦς
καὶ τὰ κλεισμένα τσίνορα
νὰ μὴν ξαμώνουν σὺνορα
καὶ χώριους οὐρανοὺς!

Νὰ ἰδῶ τὸν κόσμον ἀνιάποδα :
τὸν ἀδερφό μου ξένο
καὶ τὸν ὄχτον ἀδερφοῦ μου
ἀδικοσκοτωμένο!»

Ἐπάρχουν στὸ ποίημα αὐτὸ δυὸ τρεῖς στίχοι ποῦ νομίζεις πῶς εἶναι σολωμικοί :

«Δὲν εἶναι ἀστάχια, μαλακὸ
βελούδο νὰ χαλάσεις.
Δὲν τόξερα τόσο πολλοὶ
κι ἀργοὶ οἱ θανάτοι νάναι!»

Βέβαια βλέπει κάπως στενά, πολὺ «ὕλιστικά» τοὺς Ἕλληνες τοῦ 21 ὁ Βάρναλης. Τὰ γεναῖα φτερουγίσματα τῆς ψυχῆς δὲ λείπουν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ μάλιστα στὶς στιγμὲς τῶν μεγάλων δοκιμασιῶν καὶ τῶν ἀγώνων. Ἐπειτα τί κερδίζουμε καὶ εἶναι σωστὸ τάχα νὰ χαμηλώνουμε τόσο πολὺ τὴν ἠθικὴ ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου; Δὲν τὸ πιστέβω. Μὲ τὴν ἴδια πρόθεση καταπιάνεται ὁ Βάρναλης καὶ τὴ μελέτη τοῦ Σολωμοῦ στὸ ἔργο του «Ὁ Σολωμὸς χωρὶς Μεταφυσική». Ὅμως ἔδω εἶναι πολὺ πιὸ δικαιολογημένος. Μᾶς παραμόρφωσαν τόσο πολὺ τὸν ποιητὴ αὐτὸν οἱ μαθητὲς του, ὥστε ἔπρεπε ἐπιτέλους ν' ἀκουστῆ καὶ ἡ ἀλήθεια. Καὶ ὁ Βάρναλης ἔχει τὴν ἰδέα πῶς, ἂν δὲν τὴν ἔφτασε, ἄνοιξε ὅμως τὸ δρόμο γιὰ νὰ τὴν πλησιάσουμε ὅσο γίνεται περισσότερο. Ὁ Σολωμὸς παραμορφώθηκε, γιὰτι ὅλοι ὅσοι τὸν ἔκριναν, καὶ προπίντων ὁ Πολυλάς, τὸν ἔκριναν μὲ ὑποκειμενικά, «λυρικά» κριτήρια, ἐνῶ μόνη σωστὴ μέθοδος θὰ ἦταν ἡ ἀντικειμενικὴ κριτικὴ. Πιστέβοντας πῶς προϋπόθεση τοῦ μεγάλου καλλιτέχνη εἶναι καὶ ἡ ἀπόλυτη ἠθικὴ του τελειότητα, φροτώσανε τὸ Σολωμὸ μὲ χίλια ψέφτικα στολίδια, καὶ προσπαθῆσαν νὰ τὸν παρουσιάσουν ἰδανικὸ τύπο ἀνθρώπου (καὶ φυσικὰ καὶ ποιητῆ) σὲ ὅλα. Ὁ Βάρναλης χτυπάει καὶ ρίχνει τὴν ἀντίληψη αὐτὴ, ἀποδείχνοντας πῶς «ἡ τελειότητα, καθὼς λέει, τῆς *partie prosaïque* τοῦ ἀνθρώπου (ἠθικότητα, θρησκευτικότητα, φιλοσοφικότητα, πατριωτισμὸς κλπ.) δὲν εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση τῆς τέλει καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Ξεκινώντας ἀπ' αὐτὴ τὴ βίαση ἐξετάζει ὁ κριτικὸς μας τὸ Σολωμὸ σὰν ἄνθρωπο καὶ κατόπι σὰν καλλιτέχνη. Σὰν ἄνθρωπο τὸν βρίσκει μὲ πολλὰ ἐλαττώματα καὶ πολλὰς ἀδυναμίες, ὑποταγμένο στὸ εὐδαιμονιστικὸ τοῦ ἐνστιχτο, ποῦ δὲν τὸν ἄφησε νὰ ἐπικυρώσει μὲ τὴν πράξη τὸν πατριωτισμὸ του, ριψοκινδυνέβοντας ἢ θυσιάζοντας τὴ ζωὴ του στὴν Ἑπαναστάση. Καὶ γιὰ τὸ ἔργο του ἐκφράζεται μὲ τὸν ἴδιο ἐπιφυλαχτικὸ τρόπο. Ἀφοῦ ξεκαθαρίσει λεπτομερειακὰ τὴν καταγωγὴ τῶν ἰδεῶν του, ποῦ τὶς ἀνιέρονται στὴ γερμανικὴ ἰδεαλιστικὴ φιλοσοφία καὶ προπίντων στὸν ἐγελιανισμὸ, καὶ γιὰ αὐτὸ τὶς ὀνομάζει βιβλιακὲς, γεννημένες δηλαδὴ ἀπὸ τὴ μελέτη καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴν πείρα καὶ τὴν ἄμεση σύγκρουση του μὲ τὰ γεγονότα, χαρακτηρίζει ἀγνοητὴ σημερινὴ τους ἀξία.

Καὶ γενικὰ τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ τὸ βρίσκει φιλολογικὸ καὶ ὄχι δημιουργικὸ. Καὶ τοῦτο ἐπειδὴ ὁ ποιητῆς τῶν «Ἐλεύθερων Πολιορκημένων» θέλησε «νὰ ἐφαρμόσει, καθὼς λέει, ἄκρο ἰδεαλισμὸ σ' ἕνα σύγχρονο καὶ ἄμεσο γεγονός».

» »

Μιλῆσαμε γιὰ ὅλο σχεδὸν τὸ ἔργο τοῦ Βάρναλη. Θὰ μπορούσαμε νὰ κάνουμε λόγο καὶ γιὰ ἄλλα δευτερότερα ἔργα του (ποιήματα, αἰσθητικὲς μελέτες καὶ ἀρθρα, μεταφράσεις) μὰ ὁ χωρὸς ποῦ διαθέτουμε δὲ μᾶς τὸ ἐπέτρεπε. Καὶ ὅμως μερικὰ καὶ ἀπὸ τὰ δευτερότερα αὐτὰ ἔργα του εἶναι πραγματικὰ ἐξαιρετικά, ὅπως τὰ δυὸ θαυμάσια ποιήματα του «Οἱ Μυραῖοι» καὶ «Ὁ Καλὸς Πολίτης», λυρικὸ τὸ πρῶτο, σατυρικὸ τὸ δεύτερο, καὶ μερικὲς αἰσθητικὲς του μελέτες, ποῦ δημοσίευσεν ποτε ποτε σ' ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ, καὶ ποῦ δείχνουν πόσο ὀξὺς καὶ ἀπλωμένος νοῦς εἶναι, τί βαθεὴ φιλοσοφικὴ μόρφωση, τί σπάνιο θεωρητικὸ καταρτισμὸ ἔχει. Δὲν εἶναι καλλιτέχνης μόνον ὁ Βάρναλης· εἶναι μιὰ «δρῶσα προσωπικότης». Ἀνοιγμένος στὰ μεγάλα ρέματα τοῦ καιροῦ μας, γίνεται φροκάς καὶ ἀγωγὸς τους, μὲ μιὰ ὑψηλὴ συνείδηση καὶ ἐπιλογὴ ποῦ πολὺ λίγοι ἄλλοι διανοούμενοι στὸν τόπο μας

έχουν. Σάν καλλιτέχνης, αν δὲ συλλαβαίνει καὶ δὲν πλάθει ἀκόμη ἀνώτερες μορφές, ἀν ὁ ρασιοναλισμὸς του καὶ τὸ κάπως στενὸ προσκόλλημα του στὴν ἰδεολογία του δὲν τὸν ἀφήνουν νὰ δεχτεῖ καὶ νὰ ἀποδώσει μὲ ὅλη τὴ δυνατὴ ἐλευτερία τὴ ζωὴ, καὶ μὲ ὅλο τὸν παλμὸ καὶ τὴν ἀκτινοβολία της, ἐξάλλου ὅμως ἔχει χαρίσματα ποὺ φανερώνουν γνήσιο καὶ πλούσιο καλλιτεχνικὸ ταλέντο. Τὸ «ζωγραφικὸ του» ὕφος, ἀδρό, ζωηρὸ, φτερωτὸ, αἰσθητοποιεῖ τὰ πράγματα, καὶ τὰ πιὸ ἀφηρημένα, δημιουργεῖ μ' ἓνα ἀπροσδόκητο ζευγάρι λέξεων νέες σχέσεις ἀνάμεσα στὰ πράγματα ποὺ μᾶς δίνουν νέες ἐντυπώσεις. «Πηγαίνανε κόινες καὶ ζαλισμένες— ἡ φαντασία του βυθίζονταν ἀπὸ πρωτότερα στὴν ἡδονή, χρυσώνοντας την». «Μιὰ φούχτα ματωμένο φῶς πέρασε τὸ ψηλὸ παραθυράκι καὶ στάθηκε στὸ πιὸ ἡσκιασμένο μέρος τοῦ κορμιοῦ της σὰ μεγάλη πεταλούδα». Ἀκόμη καὶ στὶς ξερότερες του μελέτες κατορθώνει ὁ Βάρναλης νὰ δίνει μιὰ κίνηση στὸ ὕφος του, μιὰν ἀλεγρία, κάτι σὰν κυμάτισμα καὶ σὰ ρυθμὸ χορευτικὸ, ποὺ πολὺ λίγοι ἄλλοι Ἕλληνες πεζογράφοι ἔχουν. Ἡ κίνηση αὐτὴ χρωσιέται βέβαια στὴ ζωντάνια τοῦ πνεύματος του. Σίγουρα ὅμως καὶ στὴ φυσικὴ του πολεμικότητα καὶ στὴν οἰκτιρὴ σατυρικὴ του διάθεση, ποὺ καθόλου ἀπίθανο νὰ εἶναι καὶ ἡ κυρίαρχη του ἀπὸ τώρα καὶ πέρα καὶ νὰ φανερωθεῖ σὲ κανένα σημαντικότερο γιὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἔργο.

TIVADAR RAITH

Ἡ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΑΓΝΩΣΤΗ Γῆ

(Συνέχεια καὶ τέλος)

Γιὰ τὰ νιώσουμε τὴ βαθειὰ ἐπίδραση τῶν λαῶν τῆς Μικρασίας καὶ τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας στὸν πολιτισμὸ καὶ στὴ διαμόρφωση τῆς ζωῆς τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, πρέπει νὰ συμβουλευτοῦμε τὴν Ἱστορίαν καὶ τὴ Γεωγραφίαν.

Ἡ Εὐρώπη εἶναι ἐνωμένη μὲ τὴν Ἀσίαν. Δὲ χωρίζεται παρὰ μόνον στὰ στενὰ τὰ Δαρδανέλια.

Ἡ Μικρασία καὶ ἡ Βόρεια Ἀφρική, οἱ κοιτίδες ὅλων τῶν ἀρχαίων πολιτισμῶν, ἔδωσαν τὸν πρῶτο εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ: τὸ λεγόμενον μεσογειακὸ πολιτισμὸ. Οἱ φορεῖς αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ ἦσαν ἄνθρωποι μὲ χρῶμα σκοῦρο καὶ μάτια μαύρα καὶ κατοικοῦσαν τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Ἔβρου.

Ὅταν οἱ Ἄριοι κατέβηκαν ἀπὸ τὰ βόρεια μέρη καὶ νίκησαν αὐτοὺς τοὺς λαοὺς, ἰδρῶσαν τὸν ἑλληνικὸ καὶ ρωμαϊκὸ πολιτισμὸ. Ἦρθε κατόπιν ἡ ρωμαϊκὴ κατάκτηση. Ἡ Ρώμη γίνηκε τὸ κέντρο ὅλων τῶν πολιτισμῶν, ποὺ ἔχουν κίονας ἀναπτύχτει, ὅπως στὴν Αἴγυπτον καὶ στὴ Μικρασίαν. Τὰ Βαλκάνια ὑπῆρξαν πάντα τὸ διάμεσο ἀνάμεσα στοὺς ἀσιατικοὺς λαοὺς καὶ στοὺς νέους λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Τὰ Βαλκάνια ὑπῆρξαν ὁ δρόμος τῶν Ἰδεῶν καὶ τῶν Φυλῶν τῆς Ἀσίας.

Ἡ σπουδαιότητα τοῦ ρόλου τους μεγάλωσε μὲ τὴ διαίρεση τῆς ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τὴν ἰδρῶση τῆς νέας ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ποὺ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν χωρῶν της ἦταν στὴν Ἀσίαν. Ἡ πρωτεύουσα της, τὸ Βυζάντιον,

ἦταν ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμή τὸ κέντρο τῶν πολιτισμῶν καὶ τῶν λαῶν τῆς Μικρῆς Ἀσίας.

Ἐπειτα ἦρθε ἡ μετανάστευση. Ἐνῶ οἱ Ἄριοι κατέχουν τὸ δυτικὸ μέρος τῆς Εὐρώπης, οἱ οὐραλαϊκοὶ ἐγκαταστάθηκαν ὀριστικὰ στὴν ἀνατολή. Στὶς βόρειες ἐπαρχίες τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μπαίνουν κατακτητὲς λαοὶ τουρκικοὶ (Κούνοι, Οὔνοι, Μπεσανύες, Βούλγαροι) καὶ φινουγγρικοὶ (Μαγύροι). Οἱ τουρκικὲς φυλὲς πήραν τὸ ἀπάνω μέρος τῶν Βαλκανίων καὶ ἰδρῶσαν μικρὰ κράτη. Οἱ Κούνοι, οἱ Μπεσανύες καὶ οἱ Βούλγαροι κατοίκησαν τὶς νότιες πλαγιὰς τῶν Καρπαθίων καὶ τὶς ὄχτες τοῦ Δούναβη (προπολεμικὴ Ρουμανία καὶ Βουλγαρία). Οἱ Μαγύροι στάθηκαν στὶς ἀρχαίες ρωμαϊκὲς ἐπαρχίες Δακίαν καὶ Πανονίαν.

Μὰ ἡ γειτονία τῶν πολεμικῶν αὐτῶν λαῶν ἀπειλοῦσε ἀδιάκοπα τὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Ἀφοῦ μάταια προσπάθησε τὸ Βυζάντιον νὰ τοὺς καταβάλει καὶ δὲ μπόρεσε, τοὺς προσεταιρίστηκε μὲ τὸν ἴδιον τρόπο, ποὺ καὶ οἱ Ρωμαῖοι προσεταιρίστηκαν τοὺς βάρβαρους. Ἐστειλε ἱεραπόστολους—κατάκτηση εἰρηνικὴ—καὶ πρόσφερε δῶρα στοὺς φύλαρχους. Τοὺς ἔδωσε τίτλους βασιλιάδων καὶ πριγκήπων, γιὰ νὰ τοὺς ἔχει κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία του. Τοὺς τουρκικοὺς λαοὺς τῶν Βαλκανίων πέτυχε νὰ τοὺς κάνει ἀπὸ εἰδωλολάτρες ἑλληνοανατολίτες. Ὁ βυζαντινὸς λοιπὸν πολιτισμὸς διαδόθηκε ἀνάμεσα στοὺς σλαβικοὺς καὶ οὐραλαϊκοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης. Οἱ λαοὶ αὐτοὶ οἱ οὐραλαϊκοὶ σιγὰ σιγὰ ἔχασαν τὰ ἰδιαίτερα τοὺς χαρακτηριστικὰ καὶ τὴ γλῶσσα τους.

* *

Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία εἶχε ἐπίδραση προπάντων στοὺς λαοὺς, ὅπου ἡ ἐθνότητα δὲν ἔπαιξε κανένα ρόλο. Ἐκεῖνο ποὺ ἔχει κυρίαρχη θέση εἶναι ἡ θρησκεία. Οἱ λαοὶ ποὺ εἶχαν τὴν ἴδια θρησκείαν συγχωνεύτηκαν ἢ ἐγίναν σύμμαχοι ἐναντίον τοὺς εἰδωλολάτρες. Στὸ Μεσαίωνα, τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἦταν πολὺ ἰσχυρὸ στὴν Ἀνατολή, ἐνῶ ἡ ἐθνότητα δὲν εἶχε καμιά σημασία.

Ἡ συγκέντρωση γύρω στὸ Βυζάντιον δὲν εἶχε ἀκόμη τελειώσει, ὅταν τὸν 12ο καὶ 13ο αἰῶνα οἱ Μογγόλοι μπήκαν στὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην. Ἐρήμωσαν μεγάλες κατοικημένες χῶρες καὶ ἰδρῶσαν νέα κράτη. Ἡ ἀσιατικὴ ἐπίδραση εἰσχώρησε σ' ὅλη τὴ Ρωσία καὶ στὸ μεσημβρινὸ μέρος τῶν Βαλκανίων.

1. Γιὰ νὰ ἐχτημύσουμε τὴν ἀξία αὐτῆς τῆς ἐπίδρασης, πρέπει νὰ σημειώσουμε, πὺς μεταξὺ τῶν αὐτοκρατορῶν τοῦ Βυζαντίου πολλοὶ εἶχαν ἀσιατικὴν καταγωγή.

2. Τὸ δέκατον αἶονα, ὁ Ἕλληνας αὐτοκράτορας ἔστειλε ἓνα στέμμα καὶ ἱεραπόστολους στὸν Οὐγγρὸν πρίγκηπα Γεζαν. Τὸ στέμμα αὐτὸ σχηματίζει τὸ μικρὸ κατώτερον μέρος τοῦ σημερινοῦ οὐγγρικοῦ στέματος.

3. Στοὺς οὐγγρους ἡ βυζαντινὴ θρησκευτικὴ ἐπίδραση ἦταν ἐφήμερη. Πάλαιμε μὲ τὴν ἐπίδραση τῶν λατινογερμανικῶν λαῶν, ποὺ οἱ ἱερωμένοι τους, σὰν πολυαριθμότεροι, στὸ τέλος νίκησαν. Οἱ πρῶτοι, τὸ πιὸ πολὺ Ἕλληνες, ὑποσκελίστηκαν σιγὰ σιγὰ ἀπὸ τοὺς δυτικούς, καὶ ὅταν ὁ ἅγιος Στέφανος, ὁ θεμελιωτὴς τοῦ οὐγγρικοῦ βασιλείου, ἀνέβηκε στὸ θρόνον, στέφτηκε μὲ στέμμα, ποὺ τοῦ ἔστειλε ὁ Πάπας (αὐτὸ σχηματίζει τὸ ἀπάνω μέρος τοῦ σημερινοῦ οὐγγρικοῦ στέματος). Μόλις ταῦτα ἓνα μέρος τοῦ λαοῦ μένει ἑλληνοανατολικὸ (Τρανσυλβανία).

4. Οἱ Βούλγαροι ἐγίναν σλάβοι, οἱ Κούνοι καὶ οἱ Μπεσανύες ρουμάνοι μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς ἑλληνοανατολικῆς ἐκκλησίας.

5. Τέτια ἦταν ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀσιατικοῦ ρυθμοῦ στὴ ρωσικὴ τέχνη.

6. Βρίσκουμε τὰ ἴδια σχέδια στὰ κεντήματα καὶ στοὺς σερβικοὺς, βουλγαρικοὺς καὶ ρουμανικοὺς τάπητες.

Τάρταροι πρίγκηπες βασίλευσαν ακόμη στην κεντρική καὶ μεσημβρινή Ρωσία, όταν ένα άλλο κύμα μεταναστεφτικό έφερε τους Τούρκους. Μπήκαν στα Βαλκάνια τὸ 15^ο αἰώνα, στην Ούγγαρία καὶ στη μεσημβρινή Ρωσία τὸ 16^ο; καὶ προχώρησαν καὶ σ' ένα μέρος τῆς Πολωνίας.

Πρωτεύουσα τῆς ἀπέραντης αὐτῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας διατηρήθηκε τὸ Βυζάντιο, διπλὸ κέντρο τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης: κέντρο θρησκευτικὸ τῶν ὀρθόδοξων καὶ κέντρο θρησκευτικὸ καὶ πολιτικὸ τῶν Τούρκων. Οἱ δυὸ αὐτὲς θρησκείες στάθηκαν σὲ ἀτέλειωτη σύγκρουση καὶ ἡ θρησκεία κατάντησε τὸ μοναδικὸ γνώρισμα τῆς ἐθνότητος. Οἱ μωαμεθανοὶ ὑποδούλωσαν τοὺς χριστιανοὺς καὶ ἀπέλεσαν τὴν κυρίαρχη τάξη. Πολλοὶ ἀριστοκράτες καὶ βλησχεδὸν ἡ ἀρχοντικὴ τάξη τῶν Βαλκανίων ἀλλαξοπίστησαν. Οἱ δουλοπάροικοι ἐνωθῆσαν τὸν ἑαυτὸ τους ἐνωμένο ἐνάντια στὸν κοινὸ ἐχθρό, τοὺς τιμαριούχους, ποὺ τοὺς κρατοῦσαν κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ. Ἡ μοίρα τους ἦταν ἡ ἴδια. Εἶχαν τὴν ἴδια θρησκευτικὴ πίστη. Γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν πίστη τους, ποὺ τὴν ἀπειλοῦσε ἡ μωαμεθανικὴ ἐπίδραση, οἱ δουλοπάροικοι ἐνώθησαν καὶ ἐζήτησαν προστασία κοντὰ στοὺς ἀδελφοὺς των Σλάβους, ποὺ εἶχαν τὴν ἴδια πίστη. Ἔτσι ἐγίναν σλάβοι στὴ Βουλγαρία ἢ ἀνακατώθηκαν μετὰ τοὺς ποιμένες, ποὺ μιλοῦσαν ἕνα γλωσσικὸ ἰδίωμα, ποὺ εἶχε τὴν ἀρχὴ του στὴν ἑλληνικὴ, στὴ σλαβικὴ καὶ στὴ γλώσσα τῶν ἀρχαίων ἀποίκων ρωμαίων τῆς Μακεδονίας, καὶ γιὰ νὰ βροῦν καταφύγιο γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ τὰ ποίμνια τους προχώρησαν ὄλοένα καὶ βορειότερα, ὅπου τὰ ψηλὰ βουνὰ τῆς Τρανσυλβαλίας καὶ ὁ Δούναβης μπορούσαν νὰ τοὺς ὑπερασπίζουν. Ἔτσι σχηματίστηκε μιὰ νέα φυλὴ οἱ Ρουμάνοι.

Τὸ Βυζάντιο, διπλὸ κέντρο τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ἐξακολούθησε ν' ἀφομοιώνει διάφορες φυλὲς χάρις στὴ θρησκευτικὴ του δύναμη. Καὶ τώρα, ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνες μετὰ τὴν τουρκικὴ κατάκτηση, οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῶν Βαλκανίων δὲν ἐξαφανίστηκαν, ἀλλάξαν ὅμως τὴ φυλετικὴ τους ὑπόσταση μετὰ τὴν ἐπίδραση τῶν νικητῶν, ὅπως οἱ Ρῶσοι μετὰ τὴν ἐπίδραση τῶν Τατάρων.

Τὴν ἐξέλιξη τῶν λαῶν αὐτῶν διευκόλυναν οἱ πολιτικὲς μέθοδοι τῶν Τούρκων. Ἡ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία εἶχε στὴν ἐξουσία της πολλὰ κράτη, ποὺ διατηροῦσαν ὀρισμένη ἀνεξαρτησία, πληρώνοντας κάθε χρόνο εἰδικὸ φόρο. Τὰ κράτη αὐτὰ ἐγίναν καταφύγιο γιὰ τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς. Ἀνάμεσα στὰ κράτη αὐτὰ ἡ Τρανσυλβανία ἔπαιξε τὸ μεγαλύτερο μέρος. Σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἦταν ἡ ἐστία τῆς οὐγγρικῆς φιλολογίας καὶ τοῦ οὐγγρικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐνῶ στὸ Παρίσι εἶχαμε τὴ νύχτα τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου, στὴν Τρανσυλβανία οἱ Οὔγγροι πρίγκηπες

1. Οἱ μωαμεθανοὶ τῆς Βοσνίας φέρνουν ὀνόματα σερβικά καὶ μιλοῦν τὴ σερβικὴ γλώσσα, μιὰ δὲ θέλουν ἀκόμη καὶ σήμερον νὰ ξέρουν τοὺς χριστιανοὺς.

2. Εἶναι καὶ δυὸ ἄλλες θεωρίαι γιὰ τὴν καταγωγὴ τῶν Ρουμάνων. Σύμφωνα μετὰ τὴν πρώτη θεωρίαν πρέπει νὰ εἶναι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων ἀποίκων Ρωμαίων τῆς Δακίας. Σύμφωνα μετὰ τὴ δεύτερη, δὲ πρέπει νὰ κατάγονται ἀπὸ ποιμένες ποὺ ἦρθαν ἀπὸ τὴν Ἰταλία στὰ Βαλκάνια τάξιδόντας τὴν ἀδριατικὴ παραλία. Εἶναι μάλιστὰ ταῦτα ὀλοφάνερο ἀπὸ ἀποικὴ ἐθνικὴ καὶ ἱστορικὴ, πὼς οἱ Ρουμάνοι κατάγονται ἀπὸ λαοὺς οὐραλαλταϊκούς.

3. Ὁ κ. Jorga σὲ μιὰ του ὀμίλια ἀπέδειξε, πὼς ἡ τουρκικὴ κατάκτηση δὲν ἦταν τόσο σκληρὴ, ὅσο πιστεύουμε. Στὴ δημοτικὴ ποίηση τῶν βαλκανικῶν λαῶν οἱ Τούρκοι ἦσαν πάντοτε οἱ ἄφοβοι ἱππότες.

4. Ἐνα μέρος τῆς Οὔγγαρίας ἦταν ὑποταγμένο στοὺς Τούρκους καὶ τὸ ἄλλο, στοὺς Ἀψβούργους, ποὺ ἐργάστηκαν μετὰ κάθε τρόπο νὰ ξεγερανίσουν τὸν τόπο.

ποὺ ἦσαν προτεστάντες, διακήρυχναν τὴ θρησκευτικὴ ἐλευθερία. Μὰ στὴν Τρανσυλβανία δὲν κατοικοῦσαν μονάχα Οὔγγροι, παρὰ καὶ πολλοὶ πρόσφυγες ἑλληνοανατολικοί. Αὐτοὶ μιλοῦσαν τὴ ρουμανικὴ γλώσσα, ὅπως οἱ ἀδελφοὶ τους, ποὺ κατοικοῦσαν πέρα ἀπὸ τὰ Καρπάθια. Οἱ Οὔγγροι πρίγκηπες, θέλοντας νὰ τοὺς κάμουν ν' ἀσπαστοῦν τὴν προτεστάντικὴ πίστη καὶ τὶς νέες ἰδέες τῆς Εὐρώπης, μετέφρασαν τὸ Εὐαγγέλιο καὶ τὸ Παλίρι στὴ ρουμανικὴ. Τὰ βιβλία αὐτὰ τυπώθηκαν στὴ ρουμανικὴ γλώσσα μετὰ ἐξοδα τῶν οὔγγρων πριγκίπων. Μ' αὐτὴ τους τὴ χειρονομία ἔδωσαν καὶ διδάσκωσαν τὴ ρουμανικὴ γλώσσα καὶ φιλολογία στὴν ἀρχὴ τοῦ 17ου αἰῶνα.

Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσουμε, πὼς, ἐνῶ οἱ καθολικοὶ ἢ καλβινιστὲς τῆς Τρανσυλβανίας ἔμειναν Οὔγγροι, οἱ ἑλληνοανατολικοὶ, μετὰ τὴ θρησκευτικὴ ἐπίδραση τῶν λαῶν τῆς Μολδαβίας καὶ τῆς Βλαχίας, (κράτη, ποὺ τὰ κυβερνοῦσαν πρίγκηπες ἑλληνικῆς καταγωγῆς), ἐγίναν ρουμάνοι.

Ἡ τουρκικὴ λοιπὸν κατάκτηση διευκόλυνε τὸ σχηματισμὸ τῶν σλαβικῶν καὶ ρουμανικῶν λαῶν στὰ Βαλκάνια. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ λαοὶ μετὰ τὴν ἑλληνοανατολικὴ θρησκεία εἶχαν διατηρήσει τὴ γεωγραφικὴ καὶ ἱστορικὴ ἐνότητα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἀκόμη τῆς ρωμαϊκῆς κατάκτησης. Πατρίδα τους ἦταν τὰ Βαλκάνια, ὅπως ἦταν πατρίδα ὅλων τῶν λαῶν, ποὺ ἀναγνώρισαν γιὰ πρωτεύουσα τὸ Βυζάντιο, κέντρο τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ὀρθόδοξης θρησκείας.

Ἡ τουρκικὴ ἡμιὸς κυριαρχία ἀρχίζει νὰ κλονίζεται. Οἱ Τούρκοι κατακτητὲς σιγὰ σιγὰ διώχνονται ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπη. Τὸ διώξιμο τους αὐτὸ ἔχει σοβαρὲς συνέπειες.

Ἡ Οὔγγαρία ἐλευθερώθηκε πρώτη ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῶν Τούρκων. Ἡ οἰκογένεια τῶν Ἀψβούργων, ἐπειδὴ φοβόταν πάντα, καὶ ὄχι χωρὶς λόγο, τὴν ἐπανάσταση τῶν Οὔγγρων καλβινιστῶν, ἀρχισε μιὰ πολιτικὴ ἀντιμαγαυαρικὴ στὰ μέρη, ποὺ ἦσαν καταστραμμένα ἀπὸ τοὺς αἰώνιους πολέμους μετὰ τὴν Τουρκία. Ἐφερε στὴ μεσημβρινὴ Οὔγγαρία Γερμανοὺς, Σέρβους καὶ Ρουμάνους.

Ἀπ' αὐτὴ τὴν πολιτικὴ τῶν Ἀψβούργων δημιουργήθηκε τὸ ἀνακάτωμα τῶν φυλῶν στὰ μεσημβρινὰ μέρη τῆς Οὔγγαρίας, ὅπου εἶναι ἀπλωμένοι Μαγύαροι,

1. Ὁ D. Draghicesco, ρουμάνος γεροισιαστὴς, στὸ βιβλίον του «οἱ Ρουμάνοι» (ἐκδοσὴ Bossard), σημειώνει, πὼς στὰ 1634 ὁ πρίγκηπας Gavriel Bethlen ὀργάνωσε τὸ πρῶτο ρουμανικὸ τυπογραφεῖο, ὅπου τυπώνονταν βιβλία ρουμανικά γιὰ τοὺς παπάδες καὶ τοὺς πιστοὺς. Ὁ Georges Kákoczy, ὁ διάδοχος του, ἐκεῖ τύπωσε τὴν καλβινιστικὴν κατήχηση καὶ τὴν Ἁγία Γραφή. Εἶναι τὰ πρῶτα βιβλία, ποὺ τυπώθηκαν στὴ ρουμανικὴ γλώσσα.

2. Μπορεῖ κανεὶς ἀκόμη νὰ ἴδει τὰ ἔγγραφα αὐτῆς τῆς μεταβολῆς στὰ παλιὰ ἀρχεῖα τῶν ἑλληνοανατολικῶν τρανσυλβανικῶν ἐκκλησιῶν, ὅπου βρῖσκει πολλὰ οὐγγρικά ὀνόματα, καὶ στὸ Βανάτο (τὴν ἀρχαία μεσημβρινὴ Οὔγγαρία). Ὑπάρχουν ἐκεῖ χωριά, ποὺ οἱ κάτοικοι τους, μὲς ὅσοι μιλοῦν ἀκόμη οὐγγρικά, ἐπειδὴ ἔχουν τὴν ἑλληνοανατολικὴ θρησκεία, παραδέχονται τὸν ἑαυτὸ τους ρουμάνο.

3. Πιὸ πολὺ ἐνοήθησαν οἱ Γερμανοὶ ἀποικοὶ. Πῆραν τὰ πλουσιότερα μέρη. Τοὺς Σέρβους τοὺς προσκάλεσαν οἱ Ἀψβούργοι τὸ 19^ο αἰῶνα. Μετὰ τὸν Πατριάρχη Raichitche σαράντα χιλιάδες οἰκογένειες ἐξοπίστησαν γιὰ νὰ ἀγκατασταθοῦν στὴ μεσημβρινὴ Οὔγγαρία. Προσκάλεσαν ἀκόμη καὶ τοὺς Ρουμάνους ἀπὸ τὰ Βαλκάνια, γιὰ νὰ φυλάξουν τὰ μεσημβρινὰ σύνορα τῆς Οὔγγαρίας.

Γερμανοί, Σλοβάκοι, Κροάτες, Σέρβοι, Βούλγαροι και Ρουμάνοι, με μιὰ ἀταξία, πὸν δὲ μποροῦν νὰ τὴ φανταστοῦν οἱ δυτικοὶ λαοί. Συναντᾶει κανεὶς, τὸ ἓνα δίπλα στὸ ἄλλο, χωρὶὰ διαφορετικῆς ἐθνότητος. "Ολοὶ αὐτοὶ οἱ λαοί, χωρὶς κανένα μίσος συνέζησαν καὶ ἐργάστηκαν εἰρηνικὰ ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλο. Πατρίδα τους δὲν ἦταν τὸ κομμάτι τῆς χώρας ὅπου ζούσαν, ἦταν ὁλόκληρη ἡ Οὐγγαρία.

Τὰ Βαλκάνια κοιμόντουσαν ἀκόμη, ὅταν ἔξαφνα, τὸ 190 αἰῶνα, ἀναψε ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος καὶ ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάσταση.

Καὶ ἐπάνω στὰ ἐρείπια τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας χωρίστηκαν τὰ Βαλκάνια σὲ ἔθνη. Οἱ οικονομικὲς ὅμως καὶ ἐθνικὲς δυσκολίες δὲν ἄργησαν νὰ φανερωθοῦν. Τὰ νέα αὐτὰ ἔθνη δὲ μπόρεσαν νὰ μείνουν ἱκανοποιημένα μετὰ τὰ σύνορα τους, ἐπειδὴ πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα τους καὶ μέσα σ' ἄλλα κράτη κατοικοῦσε ἓνα ἄλλο μέρος τῆς φυλῆς τους. Οἱ πόλεμοι διαδέχτηκαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο καὶ τὰ Βαλκάνια ἄρχισαν ν' ἀπειλοῦν τὴν εἰρήνη τῆς Εὐρώπης.

Καὶ ὅμως πρὶν οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ δὲ μισοῦσαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, παρὰ ἦσαν συνειδησμένοι ἀπὸ αἰῶνες νὰ θεωροῦν πατρίδα τους τὰ Βαλκάνια, καὶ νὰ ἔχουν τὸ Βυζάντιο γιὰ θεοσκευτικὴ τους πρωτέβουσα.

Οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Ρουμάνοι ἦσαν γεωργοὶ καὶ χτηνοτρόφοι· οἱ Βούλγαροι κηπουροί· οἱ Ἕλληνες ἐμπορεβούμενοι· μετὰ καθέναν τους ἦταν ἀπαραίτητος στοὺς ἄλλους καὶ τὰ Βαλκάνια τοὺς ἦσαν ἓνας κοινὸς τόπος, ὅπου καθέναν ἐνωθε τὸν ἑαυτοῦ νὰ βρίσκεται καλά, ἀδιάφορο σὲ ποῖο μέρος. Ἡ κατάσταση ὅμως αὕτη ἄλλαξε ὁλοτέλεια, μόλις ἰδρῆθησαν τὰ βαλκανικὰ κράτη.

Τὸ ἀδυνατίσμα τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τὸ ξεμεταλέφτηκε ἡ Ρωσία. Οἱ Ρώσοι κατάχτησαν, τὸ ἓνα ἕστερα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ὅλα τὰ τυρταρικὰ κράτη καθὼς καὶ τὸν Καύκασο. Μετὰ τὴ βοήθεια τῶν παπιδῶν καὶ μετὰ τὴ βία κατόρθωσαν νὰ ξερωσίσουν ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ τουρκομογγολικοῦ λαοῦ. Κι ἐδῶ, ὅπως καὶ στὰ Βαλκάνια, ἔχουμε συμβίωση τῶν λαῶν. Σ' αὐτὰ τὰ μέρη τῆς Ρωσίας συζούσαν λαοὶ διαφορετικοὶ ἀπὸ τοὺς Σλάβους, οἱ Ρουθῆνοι, Πολωνοὶ, Λιθουανοὶ, Λέτtones, καὶ λαοὶ οὐραλταϊκοί, Φιλαντοὶ, Ἑστωνες, Τάρταροι... πὸν κάποτε ἦσαν πολὺ ἀνακατωμένοι ἀναμειγξύ τους, ὅπως στὴν Οὐγγαρία καὶ στὰ Βαλκάνια.

Τέτια ἦταν ἡ κατάσταση αὐτῶν τῶν λαῶν, ὅταν ἀναψε ὁ μεγάλος πόλεμος.

* * *

"Ὅλα τὰ κράτη τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἔχασαν τὸν πόλεμο. Πρῶτα ἡ Σερβία, ἔπειτα ἡ Ρουμανία, ἔπειτα ἡ Ρωσία καὶ τελευταία ἡ Οὐγγαρία.

Μεγάλοι διπλωμάτες, Lloyd George, Clemenceau, Wilson, ὅλοι τους ἄνθρωποι τῆς Δύσης, πὸν δὲ μπορούσαν νὰ νιώσουν τὴν ἱστορία καὶ τὴν ἐξέλιξη τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, ἔγιναν αὐτοσχέδιοι κριτῆς. Καὶ εἶπαν: Αὐτὰ ἐδῶ εἶναι καλά παιδιὰ, γιατί ἦσαν σύμμιχοι μας· αὐτὰ ἐκεῖ εἶναι κακοὶ διαβόλοι, γιατί πολέμησαν ἐναντίο μας. Θὰ ἀμείψουμε τὰ καλά παιδιὰ μετὰ δῶρα καὶ θὰ τιμωρήσουμε τὰ κακά. Καὶ παίρνοντας στὰ χέρια τους τὸ χάρι τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης σχεδίασαν μετὰ σύνορα ἀλλόκοτα. Ἐνῶ διαλαλοῦσαν, πῶς ἡ ἐπιθυμία τους ἦταν νὰ κάνουν μιὰ εἰρήνη σύγυρη, ἀναψάν μιση μετὰ τις ἀδικίες τους στοὺς νικημένους λαούς.

Δημιούργησαν ζητήματα ἀνάμεσα σὲ λαοὺς, πὸν εἶχαν ζήσει μαζί εἰρηνικὰ πολλοὺς αἰῶνες μέσα σὲ γεωγραφικὲς ἐνότητες καλὰ καθορισμένες.

Εἶπαν πῶς τὰ Soviets ἦσαν κι αὐτὰ ὑπεύθυνα. Γιὰ νὰ τὰ τιμωρήσουν, τοὺς ἀφαίρεσαν ὅλο τὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ τόπου τους. Οἱ λυπηρὲς συνέπειες τώρα πὰ φαινόνται. Οἱ λαοὶ τῆς ἐνδότερης Ρωσίας δὲ μποροῦν νὰ εὐημερήσουν, χωρὶς ἔξοδο στὴ θάλασσα, ἐπειδὴ ἡ μεταφορὰ ἢ ἡ ἐξαγωγή τῶν προϊόντων τους τοὺς εἶναι ἀδύνατη, καὶ τὰ βαλτικὰ κράτη φτυτοζωοῦν, χωρὶς τὴ ρωσικὴ ἐνδοχώρα.

Μετὰ τὴ συνθήκη αὕτη τῆς «Εὐρώπης» σ' ἓνα μέρος τῆς Εὐρώπης, ὅπου τὸ αἶσθημα τῆς ἀδελφότητος γενικὰ βασίλευε, ὅπου οἱ πῶν διαφορετικοὶ λαοὶ ζούσαν ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλο σὲ οικονομικὴ συμβίωση, κατόρθωσαν οἱ μεγάλοι διπλωμάτες νὰ σπείρουν τὴ διχόνοια καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴ διανοητικὴ καὶ ὑλικὴ ἀθλιότητα. Φρόνηση καὶ πρόβλεψη μετὰ φορὰ!

Ἄμα λίγο προσέξουμε τὸ ἀνακάτωμα τῶν διαφορῶν λαῶν στὴν Ἀνατολικὴ Εὐρώπη, βλέπουμε πῶς τὰ ὅρια τους μένουν ἀκαθόριστα. Μέσα στοὺς Ρουμάνους τῆς Τρανσυλβανίας βρίσκουμε μεγάλες ἐχτάσεις οὐγγρικὲς ἢ γερμανικὲς. Τὸ Βανάτο εἶναι ἓνα ἀληθινὸ μωσαϊκὸ. Στὸ βόρειο μέρος τῆς παλιᾶς Οὐγγαρίας οἱ γερμανικοὶ καὶ οὐγγρικοὶ λαοὶ εἶναι ἀνακατωμένοι μετὰ τῶν Σλοβάκων καὶ τοὺς Ρουθῆνους. Στὴ Ρωσία τὸ ἴδιο φαινόμενο. Οἱ Πολωνοὶ καὶ οἱ Ρουθῆνοι ζοῦν ἀνάκατα. Στὴ Βεσσαραβία βρίσκουμε ἓνα λαὸν, πὸν ἀποτελεῖται ἀπὸ Ἑβραίους, Ρώσους καὶ Ρουμάνους. Στὴν Κριμαία κατοικοῦν Τάρταροι καὶ Ρώσοι καὶ στὸ βόρειο μέρος τῆς Ρωσίας καμιά εἰκοσαριὰ μικροὶ λαοὶ φιννοουγγρικοὶ. Ἡ Κανκασία; Αὕτη εἶναι μιὰ σαλάτα ἀπὸ μικροὺς λαοὺς. Παντοῦ τὸ ἴδιο χάος, ὅπως τὸ εἶδαμε καὶ στὰ Βαλκάνια.

Νὰ χαράξουμε στὴν Ἀνατολικὴ Εὐρώπη ἓνα δίκαιο σύνορο, πὸν νὰ ἱκανοποιεῖ τοὺς ἐθνικοὺς πόθους τῶν λαῶν, εἶναι ἀδύνατο. Θὰ καταλήξουμε πάντα νὰ ἀπομονώνουμε τὸν ἓνα λαὸν ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Πρέπει λοιπὸν νὰ τοὺς ἐνώσουμε.

Οἱ λαοὶ αὐτοὶ δὲν εἶχαν βέβαια καμιά ἀληθινὴ αὐτονομία. Μὰ ὅταν ἔγινε ἡ εἰρήνη, κανεὶς δὲν τοὺς ζήτησε τὴ γνώμη τους. Χρησίμευσαν γιὰ τροφή, πὸν τὴ δίνει κανεὶς ἀδιάφορο σὲ ποιὸν. Ἔτσι Σλοβάκοι, Γερμανοὶ καὶ Ρουθῆνοι ὑποτάχτηκαν στοὺς Τσέχους, Κροάτες καὶ Σλοβῆνοι παραδόθηκαν στὴ Σερβία, χωρὶς νὰ υπολογίσουμε τέσσερα ἑκατομύρια Οὐγγρους, πὸν διασκορπίστηκαν σὲ τέσσερα κράτη.

Καὶ οἱ συνέπειες αὐτῆς τῆς εἰρήνης; Ἐσπειραν τὸ μίσος σ' ὅλη τὴν Ἀνατολικὴ Εὐρώπη καὶ ἡ ἐστία τοῦ κινήτου δὲν περιορίστηκε πὰ, ὅπως ἄλλοτε, στὰ Βαλκάνια. Ἡ ἀνησυχία, πὸν βασίλευε μέσα στοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς, ξαπλώθηκε καὶ στὰ μέρη τῆς Οὐγγαρίας καὶ Ρωσίας, πὸν ἀναστατώθηκαν καὶ ἀκρωτηριάστηκαν.

Τὶ ἔπρεπε νὰ κάμουν, ἂν ἀληθινὰ ἐπιθυμοῦσαν τὴν εἰρήνη; Τίποτε πὸν νὰ εἶναι παραπολὺ δύσκολο. Θὰ μπορούσαν νὰ πετύχουν ἐνώσεις τῶν λαῶν αὐτῶν.

1. Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ γράφει ὁλόκληρο βιβλίο γιὰ τοὺς παραλογισμοὺς, πὸν περιέχονται στὴ συνθήκη τοῦ Τριανόν. Π. γ. πολιτείες καθαρὰ οὐγγρικὲς βρισκόνται χωρισμένες σὲ δυὸ μέρη, ὅπως τὸ Szeged (Τρανσυλβανία καὶ Οὐγγαρία), Szatmarija (Τσεχοσλοβακία καὶ Οὐγγαρία), ὅπου τὸ κυριότερο μέρος τῆς πολιτείας μένει οὐγγρικό, μὰ ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς ἢ ἡ δεξαμενὴ, πὸν τροφοδοτεῖ τὴν πολιτεία, ἀνήκει σὲ ξένο ἔδαφος. Ἡ συνέπεια εἶναι, πῶς κάθε μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὲς πολιτείες ψυχοραγεῖ.

πὸν νὰ πλησιάζουν σιγὰ σιγὰ καὶ ὁλοένα καὶ περισσότερο ἢ μιὰ τὴν ἄλλη, καὶ ἔτσι νὰ προετοιμάσουν τὶς Ἐνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἑυρώπης.

Μὰ οἱ κατασχεβαστὲς τῆς εἰρήνης δὲ θέλησαν τέτια λύση. "Ἦθελαν νὰ δημιουργήσουν κράτη, πὸν νὰ εἶναι κάτω ἀπὸ τὴν ὑψηλή τους προστασία. Ἐφτίσασαν τὴν Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν, πὸν θεωρητικὰ ἔγινε γιὰ νὰ υπερασπίζε τὰ δικαιώματα ὅλων τῶν λαῶν, μὰ πραγματικὰ δὲν κάνει ἄλλο, παρὰ νὰ μοιράζει μὲ γενοκτονία τὶς χώρες τῶν ἄλλων σὲ μεγάλες Δυνάμεις.

Αὐτὸ τὸ παιχνίδι δὲ μπορεῖ νὰ ἐξακολουθήσει αἰῶνια. Ἐνας ἄνθρωπος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑυρώπης, πὸν συλλογιέται τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς λαοὺς τῶν Βαλκανίων, λέει ἐδῶ τὴν πεποίθησή του, πὸς οἱ ἄδικες συνθήκες, πὸν ξεφύτρωσαν ἀπὸ τὸ μῖσος, δὲ θὰ ἐμποδίσουν τὶς συμφωνίες.

I. B. A.

H. WOLFLIN

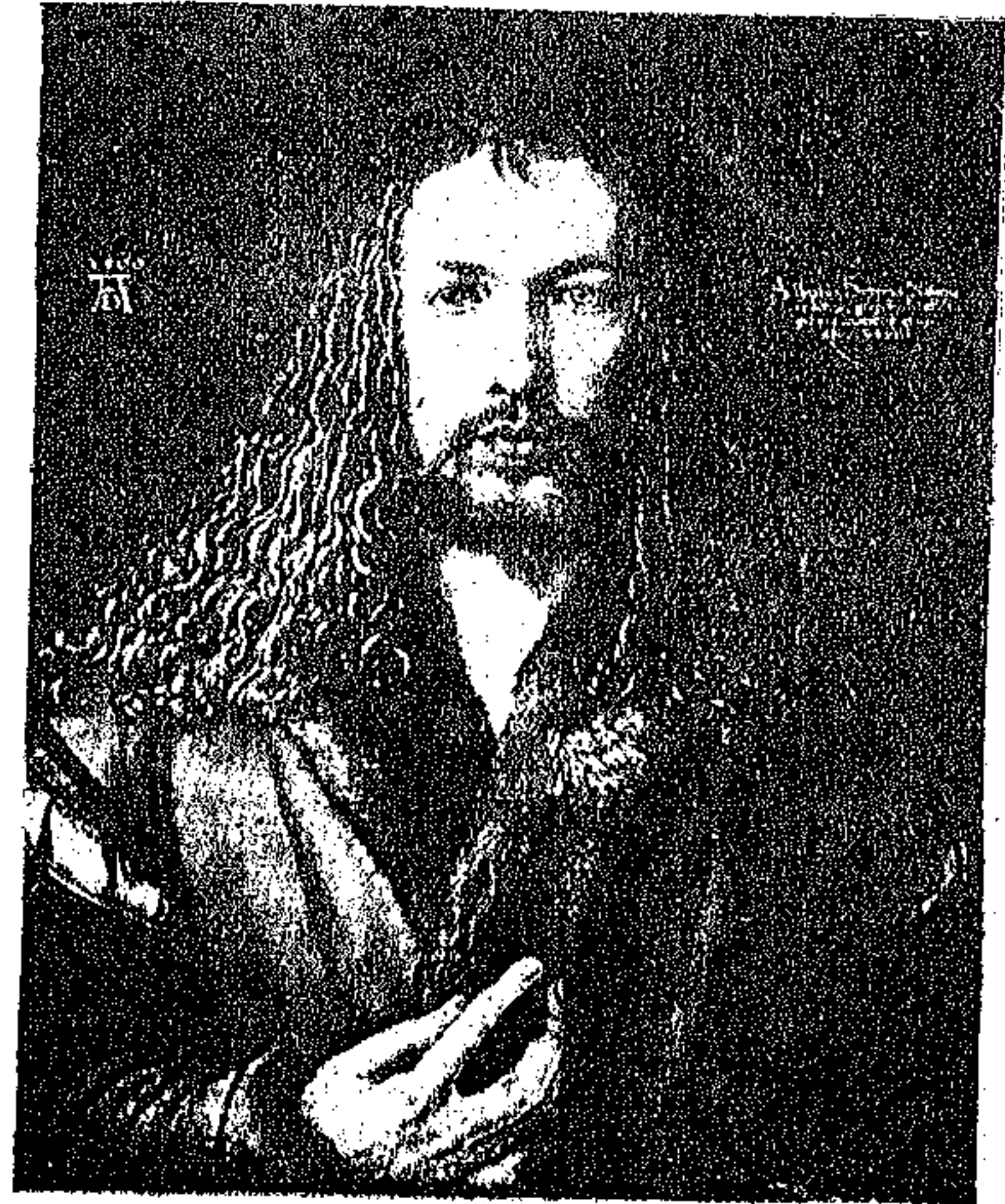
ΑΛΜΠΕΡΤΟΣ ΔΥΡΕΡ (1471-1528)

Ἡ «*Αναγέννηση*» ἀρχίζει ἀπὸ σήμερον νὰ δίνει χωμάτια καὶ ἀπὸ ἓνα ἄλλο σημαντικό βιβλίο τοῦ ξακουμένου ἱστορικοῦ καὶ θεωρητικοῦ τῆς τέχνης Wölflin, ἀπὸ τὴ μονογραφία του γιὰ τὸ μεγάλο ζωγράφο τῆς Γερμανίας, τὸν Ἀλμπέρτο Ντύρερ. Ὁ Dürer γενήθηκε στὶς 21 τοῦ Μάη 1471 στὴ Νυρεμβέργη. Ἦταν τὸ τρίτο παιδί ἑνὸς φτωχοῦ χρυσοῦ, πὸν ἀπέχτησε ἄλλα δεκαπέντε ἀκόμη ἑστέρα ἀπ' αὐτόν. Ἀπὸ μικρὸ παιδί ἔδειξε μεγάλη κλίση στὴ ζωγραφικὴ καὶ ὁ πατέρας του, μόλο πὸν κλαιγόταν γιὰ τὸ «*χαμένο καιρὸ*» τοῦ παιδιοῦ του, τὸν ἔστειλε 15 χρονῶν νὰ μαθητέψει στὸ ζωγράφο Μιχαήλ Βολγκερούε (Wolkeherer). Φαίνεται πὸς ἕστερ' ἀπὸ τέσσερα χρόνια πῆγε στὸ ἐργαστήριον τοῦ περιφημοῦ τότε Μαρτίνου Schongauer. Πολλὰ ὅμως χρωσιάζει ὁ Dürer στὴν τέχνη τῆς Ἰταλικῆς Ἀναγέννησης, πὸν τὴ μελέτησε βαθιὰ στὴν ἴδια τὴν πηγὴ της, τὴν Ἰταλία. Ὁ Μαντεγνιὰ μάλιστα, ἓνας ἀπὸ τοὺς δυνατώτερους ζωγράφους τῆς πρώτης Ἀναγέννησης, στάθηκε ὁδηγὸς του. Τὸ περιστατικὸ αὐτὸ εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικό, γιὰτὶ δείχνει πὸς νομιμοποιητικὴ ἐπίδραση μπορεῖ νὰ ἔχει σ' ἓνα λαὸ, πὸν μόλις ἀρχίζει νὰ φανερόνεται, ἓνας ἄλλος λαὸς πὸν προσηγομένους. Ἄν ὁ Dürer ἀκολουθοῦσε μόνο τὴ σχετικὰ φτωχὴ τότε γερμανικὴ καλλιτεχνικὴ παράδοση, πὸνὸς τολμάει νὰ πιστέψει πὸς θάβρισκε τὴν ἴδια διέξοδο ἢ μεγαλοφυΐα του;

Πολλῶν εἰδῶν εἶναι τὰ ἔργα τοῦ Dürer: ξυλογραφίες, χαλκογραφίες, ζωγραφικὸι πίνακες. Οἱ σκηνές ἀπὸ τὴν «*Αποκάλυψη τοῦ Ἁγίου Γιάννη*», ἀπὸ τὴ «*Ζωὴ τῆς Παναγίας*», ἢ «*Μελαγχολία*» ὁ «*Ἅγιος Ἰερώνυμος στὸ κελί του*», ὁ «*Ἄγιος καὶ Ἑῖσα*» οἱ «*τέσσερις Ἀπόστολοι*» τὰ πορτραῖτα του—γιὰ ν' ἀναφέρουμε λίγα μόνο—δείχνουν μιὰ ὑπέροχη καλλιτεχνικὴ σύλληψη, μιὰ ἥρωικὴ δραματικὴτητα, μιὰ ἐχτέλεση μὲ τέτια τελειότητα, πὸν ἀγγίζει τὰ ὅρια τοῦ θαύματος.

Ἡ *Μελαγχολία* (1514) ἔλκ. 2. Μιὰ φτερωτὴ γυναίκα κάθεται στὸ σκαλοπάτι τοῦ τοίχου, βαριά, σὰν ἓνας πὸν δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ ξανασηκωθεί. Τὸ κεφάλι ξεκουράζεται στὸ ἀνασηκωμένο μπράτσο, μὲ τὸ χέρι τὸ σφιγμένο σὲ πύγμα. Στὸ ἄλλο χέρι κρατᾷ ἓνα διαβήτη, ὁλότελα μηχανικὰ, χωρὶς ν' ἀπασχολιέται μ' αὐτόν. Ἡ σφαῖρα πὸν ἀνήκει στὸ διαβήτη εἶναι κυλισμένη χάμω στὸ ἔδαφος. Κλεισμένο εἶναι τὸ βιβλίο πάνω στὰ γόνατα της. Τὰ μαλιά της πέφτουν σὲ ἀκατάστατες δέσμες—μόλο τὰ κομψὰ μικρὰ στεφάνια—καὶ σκυθρωπὰ βλέπουν τὰ μάτια της τὰ σκεπασμένα μὲ σκιά. Ποῦ διευθύνεται τὸ βλέμα; Μήπως στὸ μεγάλο ὄγκο μπροστά της ἢ καλύτερα πέρα ἀπ' αὐτόν, στὸ κενό; Τὰ μάτια μόνο πηγαίνουν μακριὰ, τὸ κεφάλι δὲν παρακολουθεῖ τὴ διεύθυνση τοῦ βλέματος. Τὸ πᾶν εἶναι κούραση, πνιγηρότητα, ἀκαταστασία.

Γύρω ὅμως εἶναι ὅλα ζωντανὰ. Ὁ γεωμετρικὸς ὄγκος μεγάλος, σχεδὸν ἀπειλητικὸς, δυσάρεστος μάλιστα, γιὰτὶ φαίνεται σὰ νὰ πρόκειται νὰ πέσει. Ἐνας σκύλος μισοπεθαμένος τῆς πείνας κοιτάει στὸ ἔδαφος. Δίπλα ἢ σφαῖρα. Καὶ κοντὰ σ' αὐτὰ ἓνα πλήθος ἐργαλεία, ροκάνι, πριόνι, κανόνας, καρφιά, λαβίδα, ὅλα ἀμεταχειρίστια, ἀταχτα σκορπισμένα.

Ἀλμπέρτος Δυρέρ

Ἢ θὰ ποῦν ὅλα αὐτὰ; Γιὰ ἐξήγηση στέκεται ψηλά, στὰ φτερὰ μιᾶς νυχτερίδας ἢ λέξη: MELENCOLIA. «*Μελαγχολία*» ἔχει διπλὴ σημασία. Ἔβρουμε μόνο τὴ μιὰ, τὴν ἀρρωστημένη διάθεση πὸν πᾶνει τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν τρίγουρζει μὲ ἐμπόδια. Ἡ «*μελαγχολία*» ὅμως εἶναι καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς τέσσερις κράσεις καὶ ὁ μελαγχολικὸς μὲ τὸ νόημα αὐτὸ δὲν εἶναι ἀρρωστος. Ὁ Ἀριστοτέλης τοὺς τέτοιους ἀνθρώπους τοῖς θεωρεῖ σοβαροὺς, προσηγομένους γιὰ πνευματικὴ δημιουργία.

Συχνὰ ἐξήγησαν τὴ χαλκογραφία τοῦ Dürer σὰν παράσταση τῆς σκέψης πὸν βαθιὰ ἐρευνᾷ. Εἶπαν πὸς δὲ θέλησε νὰ δώσει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ἐρευνητικὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα. Παράβλεψαν ὅμως, πὸς ζωγραφίζεται μπροστά μας μιὰ κατάσταση χτυπητῆς δυσαρέσκειας. Ἡ γυναίκα αὐτὴ δὲν καταγίνεται μὲ κάτι πὸν τὴν εὐχαριστεῖ. Ἐχει ἐγκαταλείψει κάθε πράξη. Τὸ κᾶθισμα της εἶναι γιο-

πὸν νὰ πλησιάζουν σιγὰ σιγὰ καὶ ὀλοένα καὶ περισσότερο ἢ μιὰ τὴν ἄλλη, καὶ ἔτσι νὰ προετοιμάσουν τὴς Ἐνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἑυρώπης.

Μὰ οἱ κατασχεβαστὲς τῆς εἰρήνης δὲ θέλησαν τέτια λύση. "Ἦθελαν νὰ δημιουργήσουν κράτη, πὸν νὰ εἶναι κάτω ἀπὸ τὴν ὑψηλή τους προστασία. Ἐφτίσασαν τὴν Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν, πὸν θεωρητικὰ ἔγινε γιὰ νὰ υπερασπίζει τὰ δικαιώματα ὅλων τῶν λαῶν, μὰ πραγματικὰ δὲν κάνει ἄλλο, παρὰ νὰ μοιράζει μὲ γενοκτονία τὴς χώρες τῶν ἄλλων σὲς μεγάλες Δυνάμεις.

Αὐτὸ τὸ παιχνίδι δὲ μπορεῖ νὰ ἐξακολουθήσει αἰώνια. Ἐνας ἄνθρωπος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑυρώπης, πὸν συλλογιέται τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς λαοὺς τῶν Βαλκανίων, λέει ἐδῶ τὴν πεποίθησή του, πὸς οἱ ἄδικες συνθήκες, πὸν ξεφύτρωσαν ἀπὸ τὸ μῖσος, δὲ θὰ ἐμποδίσουν τὴς συμφωνίες.

I. B. A.

H. WOLFLIN

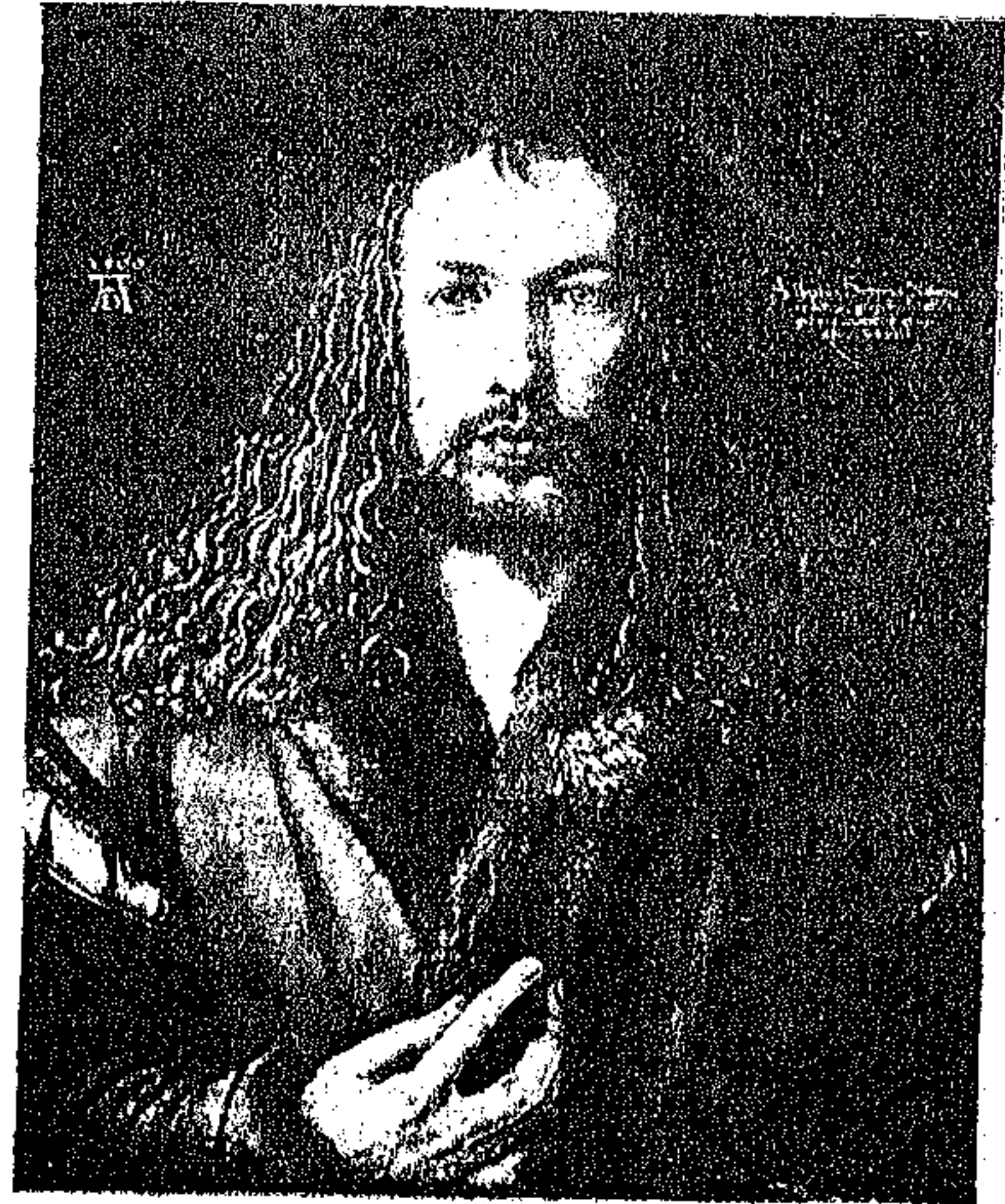
ΑΛΜΠΕΡΤΟΣ ΔΥΡΕΡ (1471-1528)

Ἡ «*Αναγέννηση*» ἀρχίζει ἀπὸ σήμερον νὰ δίνει χωμάτια καὶ ἀπὸ ἓνα ἄλλο σημαντικό βιβλίο τοῦ ξακουμένου ἱστορικοῦ καὶ θεωρητικοῦ τῆς τέχνης Wölflin, ἀπὸ τὴ μονογραφία του γιὰ τὸ μεγάλο ζωγράφο τῆς Γερμανίας, τὸν Ἀλμπέρτο Ντύρερ. Ὁ Dürer γενήθηκε σὲς 21 τοῦ Μῆνι 1471 στὴ Νυρεμβέργη. Ἦταν τὸ τρίτο παιδί ἑνὸς φτωχοῦ χρυσοῦ, πὸν ἀπέχτησε ἄλλα δεκαπέντε ἀκόμη ἑστέρα ἀπ' αὐτόν. Ἀπὸ μικρὸ παιδί ἔδειξε μεγάλη κλίση στὴ ζωγραφικὴ καὶ ὁ πατέρας του, μόλο πὸν κλαιγόταν γιὰ τὸ «*χαμένο καιρὸ*» τοῦ παιδιοῦ του, τὸν ἔστειλε 15 χρονῶν νὰ μαθητέψει στὸ ζωγράφο Μιχαήλ Βολγκερούε (Wolkeherer). Φαίνεται πὸς ἕστερ' ἀπὸ τέσσερα χρόνια πῆγε στὸ ἐργαστήριον τοῦ περιφημοῦ τότε Μαρτίνου Schongauer. Πολλὰ ὅμως χροσιάζει ὁ Dürer στὴν τέχνη τῆς Ἰταλικῆς Ἀναγέννησης, πὸν τὴ μελέτησε βαθιὰ στὴν ἴδια τὴν πηγὴ της, τὴν Ἰταλία. Ὁ Μαντεγνια μάλιστα, ἓνας ἀπὸ τοὺς δυνατώτερους ζωγράφους τῆς πρώτης Ἀναγέννησης, στάθηκε ὁδηγὸς του. Τὸ περιστατικὸ αὐτὸ εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικό, γιὰτὶ δείχνει πὸς νομιμοποιητικὴ ἐπίδραση μπορεῖ νὰ ἔχει σ' ἓνα λαὸ, πὸν μόλις ἀρχίζει νὰ φανερόνεται, ἓνας ἄλλος λαὸς πὸν προσηγομένους. Ἄν ὁ Dürer ἀκολουθοῦσε μόνο τὴ σχετικὰ φτωχὴ τότε γερμανικὴ καλλιτεχνικὴ παράδοση, πὸνὸς τολμάει νὰ πιστέψει πὸς θάβρισκε τὴν ἴδια διέξοδο ἢ μεγαλοφυΐα του;

Πολλῶν εἰδῶν εἶναι τὰ ἔργα τοῦ Dürer: ξυλογραφίες, χαλκογραφίες, ζωγραφικὸι πίνακες. Οἱ σκηνές ἀπὸ τὴν «*Αποκάλυψη τοῦ Ἁγίου Γιάννη*», ἀπὸ τὴ «*Ζωὴ τῆς Παναγίας*», ἢ «*Μελαγχολία*» ὁ «*Ἅγιος Ἰερώνυμος στὸ κελί του*», ὁ «*Ἄγιος καὶ Ἑῖσα*» οἱ «*τέσσερις Ἀπόστολοι*» τὰ πορτραῖτα του—γιὰ ν' ἀναφέρουμε λίγα μόνο—δείχνουν μιὰ ὑπέροχη καλλιτεχνικὴ σύλληψη, μιὰ ἥρωικὴ δραματικὴτητα, μιὰ ἐχτέλεση μὲ τέτια τελειότητα, πὸν ἀγγίζει τὰ ὅρια τοῦ θαύματος.

Ἡ *Μελαγχολία* (1514) ἔλκ. 2. Μιὰ φτερωτὴ γυναίκα κάθεται στὸ σκαλοπάτι τοῦ τοίχου, βαριά, σὰν ἓνας πὸν δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ ξανασηκωθεί. Τὸ κεφάλι ξεκουράζεται στὸ ἀνασηκωμένο μπράτσο, μὲ τὸ χέρι τὸ σφιγμένο σὲ πύγμα. Στὸ ἄλλο χέρι κρατᾷ ἓνα διαβήτη, ὀλότελα μηχανικὰ, χωρὶς ν' ἀπασχολιέται μ' αὐτόν. Ἡ σφαῖρα πὸν ἀνήκει στὸ διαβήτη εἶναι κυλισμένη χάμω στὸ ἔδαφος. Κλεισμένο εἶναι τὸ βιβλίο πάνω στὰ γόνατα της. Τὰ μαλιὰ της πέφτουν σὲ ἀκατάστατες δέσμες—μόλο τὰ κομψὰ μικρὰ στεφάνια—καὶ σκυθρωπὰ βλέπουν τὰ μάτια της τὰ σκεπασμένα μὲ σκιά. Ποῦ διευθύνεται τὸ βλέμα; Μήπως στὸ μεγάλο ὄγκο μπροστά της ἢ καλύτερα πέρα ἀπ' αὐτόν, στὸ κενό; Τὰ μάτια μόνο πηγαίνουν μακριὰ, τὸ κεφάλι δὲν παρακολουθεῖ τὴ διεύθυνση τοῦ βλέματος. Τὸ πᾶν εἶναι κούραση, πνιγηρότητα, ἀκαταστασία.

Γύρω ὅμως εἶναι ὅλα ζωντανὰ. Ὁ γεωμετρικὸς ὄγκος μεγάλος, σχεδὸν ἀπειλητικὸς, δυσάρεστος μάλιστα, γιὰτὶ φαίνεται σὰ νὰ πρόκειται νὰ πέσει. Ἐνας σκύλος μισοπεθαμένος τῆς πείνας κοιτάει στὸ ἔδαφος. Δίπλα ἢ σφαῖρα. Καὶ κοντὰ σ' αὐτὰ ἓνα πλήθος ἐργαλεία, ροκάνι, πριόνι, κανόνας, καρφιὰ, λαβίδα, ὅλα ἀμεταχειρίστια, ἀταχτα σκορπισμένα.

Ἀλμπέρτος Δυρέρ

Ἢ θὰ ποῦν ὅλα αὐτὰ; Γιὰ ἐξήγηση στέκεται ψηλὰ, στὰ φτερὰ μιᾶς νυχτερίδας ἢ λέξη: MELENCOLIA. «*Μελαγχολία*» ἔχει διπλὴ σημασία. Ἔβρουμε μόνο τὴ μιὰ, τὴν ἀρρωστημένη διάθεση πὸν πᾶνει τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν τρίγουρζει μὲ ἐμπόδια. Ἡ «*μελαγχολία*» ὅμως εἶναι καὶ μιὰ ἀπὸ τὴς τέσσερις κράσεις καὶ ὁ μελαγχολικὸς μὲ τὸ νόημα αὐτὸ δὲν εἶναι ἀρρωστος. Ὁ Ἀριστοτέλης τοὺς τέτοιους ἀνθρώπους τοῖς θεωρεῖ σοβαροὺς, προσηγομένους γιὰ πνευματικὴ δημιουργία.

Συχνὰ ἐξήγησαν τὴ χαλκογραφία τοῦ Dürer σὰν παράσταση τῆς σκέψης πὸν βαθιὰ ἐρευνᾷ. Εἶπαν πὸς δὲ θέλησε νὰ δώσει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴ ἐρευνητικὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα. Παράβλεψαν ὅμως, πὸς ζωγραφίζεται μπροστά μας μιὰ κατάσταση χτυπητῆς δυσαρέσκειας. Ἡ γυναίκα αὐτὴ δὲν καταγίνεται μὲ κάτι πὸν τὴν εὐχαριστεῖ. Ἐχει ἐγκαταλείψει κάθε πράξη. Τὸ κᾶθισμα της εἶναι γιο-

μάτο πνιγηρότητα. Καί τὰ ριγμένα μαλιά, ἡ ἀκαταστασία στὸ κενὸ εἶναι χωρὶς σημασία; Ναί, λένε, αὐτὰ παρασταίνουν τὴ φροντίδα καὶ δὲν ἀφήνει κανένα σὲ ἡσυχία, τὴν ἔρευνά ποὺ δὲ φέρνει σὲ κανένα τέρμα, γιατί τὸ πρόβλημα εἶναι αἰώνιο καὶ ἄλυτο. Καὶ ἀναφέρουν τὸ Φάουστ: «καὶ βλέπω πῶς τίποτε δὲ μπορούμε νὰ ἔξοουμε» καὶ φτάνουν νὰ θέλουν νὰ βλέπουν ἐδῶ τὸ συντριμὸ τῆς ἀνθρώπινης γνώσης μπρὸς στήν εὐδαιμονία, ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὴν ἀποκάλυψη.

Ἡ Μελαγχολία

Ἡ ἐγκατάλειψη ὅμως τῆς ἔρευνας τοῦ κόσμου εἶναι πέρα ὡς πέρα ἀντιθετὴ μὲ τὴν ὅλη πνευματικὴ τίση τοῦ Dürer, καὶ κι αὐτὸς, ὅπως καὶ ὁ Λεονάρδος ντὰ Βίντσι, εἶχε μεγάλη τὴ ζωὰ τῆς μάθησης, καὶ μὲ ἀδιάκοπες ἔρευνες ἀναγνώριζε ἴσα ἴσα ἐκεῖνο ποὺ μᾶς κάνει ὁμοίους μὲ τὸ θεὸν. Εἶχε φυσικὰ ἐπίγνωση γιὰ τὰ ὅρια τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ ἤξερε πῶς εἶναι ἀδύνατη μὴ ἐντελῶς καὶ μισὴ γνώση. Θάπρεπε ὅμως γι' αὐτὸ νὰ ἐγκαταλείψουμε γενικὰ κάθε ἔρευνα;

Μήπως ὑπάρχει ὅμως ἴσως στὸ μεγάλο ὄγκο ἔτσι ἀνησυχητικὸ, ἄλυτο πρόβλημα; Στέκεται τόσο πινακῆ στὴν εἰκόνα, ποὺ πάντα γύρισαν πῶς ἐδῶ βρίσκεται τὸ σημεῖο τοῦ πόγου. Νὰ περιέχει μήπως κανένα μεγάλο μαθηματικὸ πρό-

βλημα λ. χ. τὸν τετραγωνισμό τοῦ κύκλου; Οἱ εἰδικοί ὅμως ἀρνιούνται, πῶς τὸ σῶμα αὐτὸ ἔχει ἢ μπορούσε νὰ δώσει κάποιο ἰδιαίτερο γεωμετρικὸ ἐνδιαφέρον.

Γιὰ μένα ὁ ὄγκος δὲ βρίσκεται στὴ διεύθυνση τῆς ματιᾶς τῆς γυναίκας. Ἄς προσέξει κανεὶς πόσο ψηλὰ διευθύνεται ἡ ματιὰ τῆς. Ὁ ὄγκος στέκεται στὸ ἴδιο σκαλοπάτι, ὅπου κἀθεταί καὶ ἡ ἴδια, ὅχι ψηλότερα, ἢ ματιὰ τῆς ὅμως πηγαίνει μακρότερα. Ἡ ζωγραφιὰ ἐξηγιέται, μοῦ φαίνεται, μόνη τῆς. Μὰ ἄς ἀκούσουμε καλύτερα τὴ γνώμη τοῦ ἴδιου τοῦ Dürer. Μεταχειρίζεται τὴ λέξη «μελαγχολία» μὴ μόνον φράσ, ὅταν μιλάει γιὰ τὴ μόρφωση νέων ζωγράφων, καὶ ἀναφέρει τὴν περίπτωση ποὺ ὁ μαθητεβόμενος κουράστηκε πολὺ «ἀφοῦ ἔξασκήθηκε παραπολύ». Τότε μεγάλωσε καὶ ἡ μελαγχολία του καὶ ἔπρεπε νὰ παίξει πότε πότε τὸ ἔγχορδο γιὰ νὰ «διασκεδάσει τὸ αἷμα». Ὁ Dürer ἔερε λοιπὸν κίβλας μὴ διπλὴ μελαγχολία, τὴν κανονικὴ διάθεση τῆς κράσης, ὅπου ἡ μαύρη χολὴ ἀνακατέβεται μὲ τοὺς ἄλλους χυμούς, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὴν κατάσταση τὴ μὴ ἰσοροπημένη, ὅπου ἡ ψυχὴ ἔχει δυσανεξία γιὰ κάθε ἀποσχόληση. Δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος νὰ μὴν ἐξηγήσουμε μὲ τὸ τελευταῖο νόημα τὴ χαλκογραφία τούτη. Δὲν παράστησε, ἀλήθεια, ὁ Dürer τὴν ἀθυμία ἑνὸς νέου καλλιτέχνη. Ἀντίκρισε τὸν πνευματικὸ κόπο ἐντελῶς παγκόσμια καὶ γιὰ κύριο θέμα του πῆρε τὴ δράση, ποὺ ἦταν ἡ κεντρικὴ στὴν ἐποχὴ του, τὴ μαθηματικὴ. Μάζεψε τὰ σημάδια τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς μπρὸς στὴ μελαγχολία του, ὅμως ἐκεῖνο ποὺ παρασταίνει δὲν εἶναι ἡ ἀποσχόληση μὲ τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ, παρὰ ἡ τέλεια ἀπάθεια, ἡ κατάσταση ποὺ τόσο εὐκολα κυριέβει τὸ μελαγχολικόν.

Παλαιότερα περισταίνουν ἕναν ἄνθρωπο ποὺ ἀφήνει ὅλα γύρω του στίσιμα, μὲ ἀκουμπισμένο τὸ κεφάλι του στὸ τράπεζι, καὶ κοντὰ του τὴ γυναίκα του ποὺ ἔπαινοι στὸ γνέψιμο ἔχει ἀποκοιμηθεῖ. Ὁ Dürer ὅμως ζωγραφίζει τὴν εὐγενικότερη μελαγχολία του αἰ μὴ ἰδανικὴ φτερωτὴ γυναίκα μορφή. Ἡ σφαίρα εἶναι πεσμένη κοντὰ στὰ γόνατα τῆς, ὁ διαβήτη δὲ χρειάζεται σὲ τίποτα. Ἡ ματιὰ εἶναι ναρκωμένη στὸ κενόν. Ἡ δυσκολία λοιπὸν δὲ βρίσκεται στὸ ἀντικείμενο παρὰ στὸ ὑποκείμενο.

«Ὁ χρυσὸς δοκιμάζεται στὴ φωτιά, τὸ πνεῦμα στὰ μαθηματικά». Τὰ μαθηματικά εἶναι ἡ βάση κάθε ἐπιστήμης. Γι' αὐτὸ ἐδῶ βρίσκονται στὴ μέση. Τὶ θέλουν νὰ ποῦν ἡ σφαίρα καὶ ὁ διαβήτη, τὸ καταλαβαίνει κανεὶς ἀμέσως. Ὁ μεγάλος ὄγκος κι ἂν δὲν κρύβει κάποιο σπουδαῖο γεωμετρικὸ πρόβλημα, βρίσκεται ὅμως στὸν κύκλο τοῦ ἴδιου ἐνδιαφέροντος. Ὁ Sandrart μάλιστα ἐκδιείχε τὴν προοπτικὴ του κατασκευῆ. Λοκίμασαν νὰ ἴδουν στὰ ἀντικείμενα αὐτὰ τὸ σύνολο τῶν μεσαιωνικῶν artes liberales καὶ mechanicae. Κόπος δικαιολογημένος, ποὺ δὲν ἔφερε ὅμως σὲ κανένα ἀποτέλεσμα. Γιατὶ τὰ πράγματα αὐτὰ εἶναι κάθε εἶδους ἐργαλεῖα τοῦ πολιτισμοῦ, χωρὶς νὰ εἰκονίζουνε καλῆς κατηγορίας. Τὸ σπουδαῖο εἶναι πῶς ὅλα βρίσκονται σκορπισμένα κατὰ γῆς, ὅχι σπασμένα παρὰ ἀχρησιμοποίητα. Ἡ τσιμπίδα εἶναι μισοσκεπασμένη μὲ τὸ φρόρεμά τῆς γυναίκας καὶ πάνω στὸ λεπίδι ἀκουμπάει τὸ πόδι τῆς. Γιὰ δυὸ πράγματα δίνει τὴν ἐξήγηση ὁ Dürer, γιὰ τὸ σάκο καὶ τὰ κλειδιά ποὺ κρατᾷ ἡ γυναίκα. Σημαίνουν δύναμη καὶ πλοῦτο. Καὶ νύθω ἔτσι τὴ σημασία τους: ἀκόμη κι αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν ἢ ἀπόχτηση δὲ βοηθάει τίποτα ἐναντίᾳ στὴ μελαγχολία.

Αὐτὰ ὅμως εἶναι ἔξωτερικὰ σημάδια ποὺ δὲν ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὴν ἀξία τῆς εἰκόνας. Τὸ ἐκπληκτικόν εἶναι, πῶς ὁ Dürer χρησιμοποίησε ὅλα τὰ μορφικὰ

μέσα για να δώσει χτυπητή την έντύπωση της μελαγχολίας. Η διαλυτικότητα της πνευματικής διάθεσης καθρεφτίζεται στη διαλυτικότητα της σύνθεσης. Καιιά κυρίαρχη γραμμή, καιιά δυνατή όριζόντια ή κάθετη. Όλα στέκονται βαριά και συχισμένα το ένα κοντά στ' άλλο. Δυσάρεστο είναι το απλυσίωτο, ασύλληπτο το όλο. Το φως δέν είναι μαζεμένο, παρ'ότι είναι σκορπισμένο και οι κεντρικοί φωτισμοί βρίσκονται βαθιά πέρα. Χωρίς σοβαρές αντίθετες, με χρωματικές έναλλαγές βρίσκεται η κίνηση του τόνου πάνω από την εικόνα. Στόν ούρανό σφαδιάζει μια σπινθηροβόλα έμφάνιση.

Έβαλε όμως ο Düger και μια ψυχολογική αντίθεση στη σύνθεση: το μικρό άγγελάκι που κάθεται πάνω στη μολόπετρα και ασκώτιστο από κάθε θλιβερή σκέψη, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γράφει στην πλακίτσα του.

Σ. Η.

B. ΡΩΤΑ

ΕΝΑ ΜΕΤΑΚΟΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ «ΠΙΣΤΕΒΩ»

«Άσκητική»

Αόστιανε ο κόσμος και στο κορμί και στο μυαλό. Ποῦ είναι πιά εκείνες οι παλιές όμορφιες; Δέν τις βλέπουμε και κοντέβουμε να τις ξεχάσουμε ολότελα σαν το θεαστραβωμένο, που λησμονάει τη μορφή της γυναίκας του. Κι αν μας παρουσιαστεί καιιά αληθινή όμορφη, άρηγάδιαστη σέ μέγεθος και σ' άρμονία, τόσο μας γοητεύει, που θαμπωνόμαστε και κοιτάζουμε σαν χαζοί. Και μόλις συνεφέρει ο νους μας, ακούμε την καρδιά μας που πονεί δυνατά. Άνίκανοι να νιώσουμε τήν έαυτό μας ν' αντιξυγιάζεται και ν' άρμονίζεται με το αληθινά όμορφο, σά νάμαστε τίποτε πλάσματα κατώτερα, δέν έχουμε πιά το μάτι το καλό που βλέπει το σύνολο, την ψυχή, παρ'ότι το κακό που προσέχει τα μέρη, τα μέλη. Ο φιληθονισμός μας έχει τόσο σκατάψει, όπου δέν έχουμε πιά τη δύναμη να σηκώσουμε το βάρος της ζωής, κι αντί να την απολαβαίνουμε σαν ήρωες, σφίγγοντας την στην άγκαλιά μας, την κουβαλάμε στην πλάτη μας άγκομαχώντας. Σκλάβοι του πάθους και της λογικής, ένα μονάχα νιώθουμε να μας καίει ως το μελούδι: ότι βασανίζομαστε. Λιμασμένοι, τη λίμα τη λέμε πείνα, τόν κόπο του άγώνα τόν λέμε πόνο, και τεντώνουμε το νού μας να βρούμε τρόπο να χορτάσουμε την άχρητασίλα μας. Η μετάνοια θά μας έσωζε, μα έμεις γυρέβουμε καινούργιες πηγές ήδονής.

«Έλευτερία» τη λέει αυτή την τάση ο ανθρώπινος νους, κι άγωνίζεται άγώνα ζωής ή θανάτου. Θέλει τώρα την πηγή τών πηγών. Δέ μπορεί να βαστάξει σκλαβωμένος στην έξουτελιστική αυτή άγνοια. Νά γίνει φως! Πλάσμα του ήλιου ο άνθρωπος, νιώθει να του σφίγγεται η καρδιά στο δειλινό, όταν ο ήλιος βασιλεύει και σουρουπώνει, και αναγαλιάζει πάλι με την αύγη. Έφρισε το τεχνητό φως και έκανε και τη νύχτα ήμερα, και σαν πεταλούδα σπατάλαει το χνούδι της ύπαρξης του ζυγώνοντας όλοένα στο φως, έστω και τεχνητό. Κι ο χημικός, που άφηφώντας κάθε κίντυνο της ζωής του, κατάκλειστος στο εργαστήριο του, ανακατέβει τα φοβερότερα συνθέματα, κι ο άστρονόμος με την άγωνία του μέσα στο μαθηματικό λαβύρινθο τ' ούρανού, κι ο γιατρός με τους έξωφρενικούς πειραματισμούς σε ζωντανό έγκο-

φαλο, όλοι αυτοί οι ήρωες με τόν πολεμικό νού και το άρωστο κορμί είναι άνθρωποι σημερινοί. Ο άνθρωπινος νους διασπασμένος άγωνίζεται να βγάλει δροσιά από το βράχο. Γύρω του τα πλάσματα λαμπροχάιρονται τη ζωή. Πίστη χρειάζεται αυτός για να ξεδιψάσει, και πίστη δέ βρίσκει. Έλεος, φωνάζει, βοήθεια. Ποιός λοιπόν θά δώσει μια πίστη; Ποιός θά κάνει το έλεος; Ποιός θά δώσει την είρήνη στη γή; Οι προφήτες πολλοί. Κι όσο αυτοί πληθαίνουν, τόσο η πίστη λιγοστεύει, τόσο η άγωνία του θανάτου μας κυριεύει.

Το τελευταίο «πιστέβω» στον τόπο μας είναι πολύ αξιοπρόσεχτο. Και γιατί ο προφήτης του είναι παράξιος τεχνίτης της γλώσσας, και γιατί έχει μέσα του το σπόρο της μετάνοιας. Είναι ένα μετακομμουνιστικό «πιστέβω» ή καλύτερα, όπως ο ίδιος ο συγγραφέας του θέλει, «η πρώτη λυρική απόπειρα, ή πρώτη κρυφή του μετακομμουνιστικού πιστέβω».

Το μετακομμουνιστικό τούτο «πιστέβω» έρχεται κιόλας ν' αντικαταστήσει το κομμουνιστικό «πιστέβω» που άπογοήτευσε τους πιστούς εκείνους, που ζήτησαν από τη νέα θρησκεία κάτι παραπάνω από μιάν άλλαγή πολιτειακή. Η ψυχή δέν ξεδιψασε, γιατί Θεός δέ φανερώθηκε.

Τι παράξενη κλάνη, ως το φωνάξω άμέσως, να ζητάμε με τα λόγια, που είναι δικά μας συμβατικά κατασκευάσματα, να εκφράσουμε τη ζωή, που είμαστε πλάσματα της! Μάταιος μόχθος, όπως ο μόχθος του χημικού που βασανίζεται να φτιάξει ζωντανό σπόρο, δηλαδή σπόρο που νάχει μέσα του τη φαντασία της μελλοντικής του άνθησης, με χημικούς συνδιασμούς.

Η καρξενιά και τουτενουθού του «πιστέβω» χτυπάει άμέσως στα μάτια. Ένώ ζητάει να βγάλει στο φως μια πίστη, καταφέρνει να εκφράσει μόνο την άμφισβολία και για παρηγοριά προστάζει στο τέλος την έγκράτεια. Όμως αυτή την άμφισβολία, την άνικανότητα για μια οποιαδήποτε πίστη, αυτή την εκφράζει καθαρά, και τούτο είναι το παράδοξο μέσα σ' αυτό το «πιστέβω» και εδώ παραλλάζει από όλα τ' άλλα του είδους του. Γιατί όλα τα άλλα είναι ολότελα ρομαντικά και δέ δίνουν ούτε αυτή την άρνητική βεβαιότητα.

Κάτι με σκανταλίζει να φέρω μια παρομοίωση. Ο προφήτης έτούτος μοιάζει με το άλογο του περιβολάρη, που γυρίζει το μαγγανοπήγαδο με φασκιομένα τα μάτια. Όσο γυρίζει, σά να κρατεί λογαριασμό τα βήματα που κάνει, τους κρότους ή τις φωνές που ακούει, τις ξυλιές που τρώει, το άγέρι που δριμύζεται, και πλάθει με το νού του μια φανταστική πορεία με χίλια δυο έπεισόδια. Όταν τέλος το σταματήσουν και του βγάλουν το φάσκιομα από τα μάτια, βλέπει πως βρίσκεται στο ίδιο μέρος, θαρρεί όλον αυτόν τόν κόπο του χαμένο και λέει: «το κάτω κάτω, υποφέρω, αυτό είν' αλήθεια». Ποῦ όμως να συλλογιστεί, πως στην τυφλή πορεία του έβγαλε μια στέρνα νερό!

Θέλω να ειπώ, πως ο σημερινός άνθρωπος έχει χάσει το Θεό του. Γυρέβει και δέ μπορεί να πιάσει με λόγια και με αριθμούς το νόμο που πλάθει και κυβερνάει το σύμπαντο. Βασανίζεται, γιατί δέ μπορεί να τα μετρήσει και να τα όνοματίσει όλα. Γιατί, αν ήσυχάζει λέγοντας έξαφνα «άνθισμένη άμυγδαλιά», αν ειρηνέσει λέγοντας «ήλιος/βασιλέρα, καταράχτης, γαλαξίας, ήλεκτρόνια», αν εύχαριστιέται μαθαίνοντας πως η γή είναι τόσις φορές έλαφρότερη από τόν ήλιο, άπομένει ώστόσο κάτι που δέν παίρνει ούτε μέτρημα ούτε όνομα. Έδώ παραλύεται ο άνθρωπος από τόν τρόπο, όπως όταν βρεθεί ξαφνικά μπροστά σε άρηνιασμένο αυτοκίνητο. Χάνει τη σκέψη τη λογική, δηλαδή τις λέξεις και τους αριθμούς όλους μονομαίας.

Άμα τούτο το θαύμα του συμβεί ένα δυο φορές, τότε γίνεται έκστατικός, δηλαδή ύστερικος, και με το δίκιο του. Διαξέβει τη δύναμη του, σφίγγεται και φωνάζει έξαλλος, «Ο νους είναι, κι όλα πλάσματα του νού. Ο άόρατος. Ο στρατηγός. Πιστέβω στην άνώτατη εθύνη». Το «Νού» πιστέβε και ο Άναξαγόρας θαρ'ό, μα εδώ λέγοντας «Νού» έννοούμε τις λέξεις και τους αριθμούς.

Στη λυρική μας τούτη έξαλλη όμολογία ποιός νέλασε σαρκαστικά; Νά την πρόβαλε ή ξαρωμένη φάτσα της γριάς άμφισβολίας. Και στο αντίκρισμα τού καινούργιου έρωτηματικού βρίσκεται πάλι ο άνθρωπος χωρίς έδαφος κάτω από τα πόδια του. Πέφτει στο χάος. Στο ίδιο χάος που γκρεμίστηκαν όλοι ως τα τώρα οι φιλόσοφοι, όσοι τόλμησαν να κοιτάξουν κατάματα τη ζωή. Κι αρχίζει πάλι η άγωνία, η έλεινή άγωνία. Γυρέβει κάτι, τόσο δά, να πιστεί. Ο νους δέ φτάνει, πρέπει να πιάσουν κάτι και τα δάχτυλα. Έστω ένα ξέσυρμα σε

γχεριό, ένα χούφτιασμα. Νά, πιάστικε από κάποιον άγκαθερό κλώνο. "Εντρομος ό έκστατικός κρατεί και την άνάσα του, να μην ξανακυλήσει. Κρατεί την αλήθεια του αυτή σύ να ναι το άπαντο της ύπαρξης, το φώς.

Άλοίμονο, έδώ είναι τώρα ή άγωνία. Το χούφτιασμα δέ φτάνει. Πρέπει την αλήθεια να την ιδεί ό νοός, να τη μετρήσουμε και να την όνοματίσουμε. Τόν ήλιο, για να μη μάς στραβώνει, τόν κοιτάμε με γυαλί χρωματιστό. Την αλήθεια μας με συλλογισμό. Απτός ό νοός είναι το έλαχιστότατο μόριο του σύμπαντου, μά περιέχει συνάμα όλο το σύμπαντο. Είναι μιá μικρογραφία του. Ζει με τó σύμπαντο, κινείται μέσα σ' αυτό και είναι μέσα σ' αυτό. Το ίδιο και τó σύμπαντο μέσα στο νοό. Στριχοδεμένως με παρελθόν, παρόν, και μέλλον. Κάθε του ένέργεια, τί λέω, κάθε του πόθος μεταβιβάστηκε κιόλας στο άπειρο παντού . . .

"Αχ! πόσο πονεί ή καρδιά! Χάλασαν οι μορφές. Νά ένα σωρό λέξεις κι αριθμοί. Τι κρύο πράμα τó κέρνα όμοιώματα! Τι σκοτάδι, τί μούχλα. Γλήγορα έξω, ήλιο, φώς!

Τί θέλεις καρδιά μου; Πόσο λαχάνιασες! Δέν ξαναμπαινω «έκεί μέσα». "Οχι, έσένα θά συντηρήσω. Θά σ' άκούσω. Θά σε φροντίσω. Η δύναμη σου πίστη μου και χαρά μου.

Κι έτσι, σιγά σιγά, από την όχι και τόσο νέα αλήθεια μας, βγήκε τó όχι και τόσο νέο άσκητικό συμπέρισμα: Χρέος μου να θρώσω στον κόκλο μου κατά πώς προστάζει (άντεχει) ή καρδιά μου, (ή φύση, τó σύμπαντο).

"Ετσι βγαίνει ό πραχτικός σκοπός κάθε πίστης. «Αράσε μέσα στον κόκλο σου κατά πώς σε προστάζει ή φύση.» Και πώς προστάζει ή φύση; Μοναρχικά ή αναρχικά; Με τή συμπάθεια ή με τó χρέος; Με την καθολική θητεία έργασίας ή με τó χαρτονόμισμα; Με τόν πόλεμο ή με την ειρήνη; Με τόν κανονισμό τών γενήσεων και με τόν Καιάδα ή με την ευθύνη του άτόμου και με τó άσυλο; Είμαστε τελοσπάντων στη ζωή για άπολαβή, ή για απόδοση;

Μά γιατί ή του ήρους ή του βιάθους; Για φέρε έδώ, άδερφέ, έχουμε κάτι παλιές λέξεις, για φέρε μη τυχόν μάς κάνουν. «*Ηάν μέτρον άριστον. Έγκράτεια*».

Τό «πιστέβω» μας όιστόσο ξεχνώντας τó μέτρο μιούζει σε τούτο μ' όλα τ' άδέφια του. Έχει τó φανατισμό του. Κι έν τούτοις θέλει να λέγεται μετακομμουνιστικό, δηλαδή θανε, πώς ειδη μακρυά, πέρα από πολιτεύματα, άπάνω από έφαρμογές. Είναι μόνο λυρισμός. Μπορείς, άν θέλεις να τó τραγουδήσεις. Η λέξη Θεός άντικαταστάθηκε με τή λέξη Άόρατος. "Αχ! αυτή ή λέξη που μάς λείπει!

«Τίποτα, λέει τó «πιστέβω», άστε τίς λέξεις, κι έμπρός στο έργο. Πάρτε άλλος τó φαλλό, άλλος τή μήτρα και με τή συναίστηση της ύπερτατης ευθύνης, πληθύνεσθε ως ή άμμος της θαλάσσης και κληρονομήσατε την γήν κ.λ.π.» Πρώς τί λοιπόν οι ύστερισμοί, αφού θέλαμε να φτάσουμε έδώπέρα; Συγγαίρω τόν προφήτη, γιατί έσωσε τόν εαυτό του. Και θέλει τώρα να μάς δείξει τόν τρόπο της σωτηρίας για να σωθούμε κι έμείς. Κι έδώ ίσα ίσα είναι τó πρόβλημα. Γιατί με τίς λέξεις και τούς άριθμούς είναι εύκολη ή σύγχυση. "Ενα έλαχιστότατο λάθος και βρισκόμαστε μακρυά ξημερωμένοι. Φεύγουν οι πιστοί, σκορπίζει ή κοινότητα.

Πόσο βασανίζονται οι άνθρωποι διχοτομώντας τόν εαυτό τους. Τέντωσαν τó νοό τους κι έζωσαν τή γή. Τόν ξανατέντωσαν κι έζωσαν τó πλανητικό σύστημα. Μά και τó χέρια τους να τένωσαν έτσι, άρότου νιώσανε τόν εαυτό τους, σίγουρα τó χέρια τους θά είχαν ως τó σήμερα μακρύνει τόσο που θά μπορούσαν να πιαναν τó φεγγάρι. Ξέρετε πώς τó μικρό παιδί στην άγκαλιά της μάνας του άπλώνει τó χεράκια του να πιάσει τó φεγγάρι. "Αν, άντι άλλη άγωγή, τού τεντώναμε μόνο τó χέρια; Μά είτε είχαμε χέρια τόσο μακρυά, που να μπορούσαμε να πιάναμε τó φεγγάρι, είτε τόσο κοντά που να μη φτάναμε να βιάσουμε τή μπουζιά στο στόμα μας, πάλι τó ίδιο θάμαστε δυστυχημένοι. Τό παράδειγμα τούτο, όσο άπροσδόκητο κι άν παρουσιάζεται και σαν χωρατό τάχα, είναι άσπτόσο αξιόλογο. Έχουμε χάσει τó Θεό μας, με τó να χάσουμε την άρμονία του είναι μας, την ΥΓΙΙΑ. Δέν ξεδιψάμε, γιατί τó μάτι μας, όποις λένε, δέ χορταίνει, δηλαδή ό νοός μας. "Ενας νοός άδηράγος, πάντα λιμασμένος και λιχούδης κι άχόρτατος, φουσκωμένος σαν ύδρωπικός από ύλες τίς έγκυκλοπαίδειας του αιώνα μας και μιá καρδιά που τρέχει πίσω του λαχυνιασμένη, άποκατωμένη. Αυτό είναι άκράτεια και δέν τó προστάζει αυτό ή φύση. *Είμαστε νεκροί ζωντανόι.*

Και είναι άνάγκη άκόμη να συννεοηθούμε. Τι τελοσπάντων έννοοήμε σά λέμε «νοός» και τί «αλήθεια», και τί «έγκράτεια» και τί «ύγεια»; Δέ μπορεί κανείς να σώσει μόνο τόν εαυτό του. Η γενική σωτηρία σώζει. Μόνο μέσα στην κοινότητα βρισκόμαστε καλά, σαν τó

φάρι μέσα στο νερό. Μόνο τόν άλλο μπορούμε να σώσουμε, και μόνο τού άλλου ή σωτηρία σώζει και τόν εαυτό μας. Μόνο στην ευτυχία του άλλου θά στηριχτεί ή δική μας ευτυχία. "Ο,τι σφίγγει τήν καρδιά μας πρέπει να τó είποήμε στον άλλον. Και σά να μου μυρίζεται, πώς τó χρέος μας έτοίτο στον άλλον δέν τó νιώθουμε. Δέ νιώθουμε πώς τó χρέος μας έτοίτο έχτελώντας, τόν εαυτό μας ώφρελοήμε. Σά να μου μυρίζεται, πώς συχνά λέγοντας «νοός» έννοοήμε τή φαντασία.

Η φαντασία είναι ό σπόρος της ζωής. Το σχέδιο μέσα στο σπόρο της ζωής. Είναι πάντα και παντού. Είναι τó στοιχείο που έχουμε. Στοιχείο σαν άγέρας, νερό, φωτιά. Η φαντασία χώρισε τó σκοτάδι από τó φώς, τή δυστυχία από την ευτυχία. Μέσα στην πραγματικότητα που είναι ουδέτερη, ή φαντασία έπλωσε τó άρσενικό και τó θηλυκό. Η φαντασία πλάθει τó σχέδια για ύστες μορφές θά πραγματοποιηθούν στο μέλλον. Και κάθε ένα τέτιο σχέδιο είναι και μιá ευτυχία. Κάτι που δέν υπάρχει, μά πρέπει να δημιουργηθεί. Είναι τó όλο ένα καλύτερο. "Οποιος βάζει τó άφτι στη φωνή της φαντασίας, ποθεί για τή μελλοντική δημιουργία.

Η φωνή της φαντασίας άδύνατο να εκφραστεί με λέξεις και αριθμούς. Η φωνή της φαντασίας εκφράζεται με την τέχνη. Έκείνος που κλείνει τ' άφτια του στη φωνή της φαντασίας χάνει την ευτυχία, γιατί δέν έχει πιά μελλοντική δημιουργία. Ο έρωας σβύνει. Τό σκοτεινό χάος του φληγονισμού σκεπάζει τή ζωή, γιατί τώρα κυβερνάει ό νοός, οι λέξεις κι οι αριθμοί, ό πόθος για τó παρελθόν.

Η φαντασία δημιουργεί στο σπόρο μέσα τή μορφή του λουλουδιού του. Φτιάνει τούς πρώτους Θεούς, τó καλύτερα πρότυπα. Έτσι έγινε ή πρώτη τέχνη. Η τέχνη είναι μιá νίκη, ένα κατόρθωμα, ένα σχέδιο, μιá μορφοποίηση του μέλλοντος. Η τέχνη εκφράζει τó σχέδια της φαντασίας και ή ζωή συμμορφώνεται μ' αυτά τó σχέδια. Κάθε συμμόρφωση τή ζωής μ' αυτά τó σχέδια ήταν κι ένας άλλος, μιá νίκη, που προϋποθέτει μιάν άπόφαση και αυτή πάλι μιá πλάτη. Η τέχνη πρέπει να γεμίζει τή ψυχή με πόθους για τó καλύτερο και να σιδωνίζει τήν πίστη στα σχέδια της φαντασίας. "Οποιος χάνει τή φωνή της φαντασίας γίνεται στείρος. Μαθαίνεται. Ένα μουσειό με μούμιας, όπου μόνο ή έλεεινή νοσταλγία τών περασμένων βασιλεύει. Σκόνη και μούχλα και τρόμος του θανάτου. "Οποιος όμως άκούει τή φωνή της φαντασίας δέ φοβάται τó θάνατο. Έρχεται σαν ξαλάφρωμα στον κουρασμένο, σαν χόρταση στον πεινασμένο. «Και πλήθυναν οι ήμέρες του, και ειδη παιδιά από τó παιδιά του και ξαναμοράθηκε. Και τότε ό Κύριος τόν κάλεσε...»

"Όσο έχουμε φαντασία, άδιαφοροούμε όλοτέλα για τó θάνατο. Γιατί ή φαντασία που μάς σπρώχνει όλοένα στη ζωή, πλάθοντας όλο και καινούργια σχέδια, όλο και νέες μορφές, αυτή και στο θάνατο δίνει μιá μορφή τέτια, που τόν βλέπουμε σά μιá άσκήμια, ένα από τó πολλά κακά που μάς βρίζουν κι όχι πάντα τó χειρότερο. Μά ποτέ ποτέ δέν τόν βλέπει ό άνθρωπος τó θάνατο όπως ό κατάδικος τήν ώρα που τόν πάνε στην κρεμάλα. Έτσι μόνον όποιος έχασε τή φαντασία του τόν βλέπει.

Μά ή φωνή της φαντασίας μόνο από ένα γερό κορμί, άρμονισμένο από την ύγεια, βγαίνει καθαρή, όπως μιá καθαρή νότα μόνο από γερό βιολί μπορεί να βγει. Γι' αυτό έχουμε και τέχνη γερή και τέχνη άρωστη. "Αν δέν είχαμε τήν τέχνη, τή γερή τέχνη, οι άνθρωποι θά είμαστε σκληροί και άδιάφοροι. Αδτή καλλιέργει τή συμπάθεια και τόν πόθο για τó καλύτερο και προκάβει τή ζωή του ανθρώπου. Η τέχνη έπισημοποιεί τή ζωή. Και ή θρησκεία είναι τέχνη που για πραχτικούς σκοπούς τή ντύνουν με τó μυστήριο και τó θαύμα (θεία χάρις, μαγεία κλπ.) Κι ό πραχτικός σκοπός είναι ή άπαραίτητη πίστη. Ο άπλοικός άνθρωπος διαβάζοντας ένα διήγημα συγκινείται, μά ύστερα ρωτάει κιόλας άν έγιναν, αλήθεια, αυτά που διάβασε. Κι άν τού πεις, πώς είναι ψέματα, άπογοητέβεται και ή συγκίνηση του σβύνει. Γιατί; Γιατί έκλεισε τó στρείδι της φαντασίας. Γι' αυτό οι θρησκείες προσπάθησαν πάντα να συντηρήσουν τήν πίστη με μαγείες. Η θρησκεία μας σήμερα έμας τών χριστιανών έξαφνα είναι ή έβραϊκή μυθολογία και ποίηση, τó τέσσερα διηγήματα τών ευαγγελίων με τή διδαχή του Παύλου και τή μυστικοσυμβολική άποκάλυψη, όλη ή κατοπινή βυζαντινή δήθεν ποίηση, ή μουσική, ή εικονογραφία, και τέλος ή έκκλησία που είναι τó άρχαίο έλληνορωμαϊκό θέατρο, δηλαδή ή σκηνοθεσία όλων αυτών τών παραγόντων. "Αν τώρα όλα αυτά δέν είχαν και τή θεία χάρη, θά ήταν μοναχά τέχνη. Και ό Χριστός θυσιάστηκε κιόλας για να χτυπήσει ίσα ίσα αυτή τή μαγεία. Και σήμερα να ξαναρχόταν πάλι θά φώναζε: «Δέν ήρθα για να χα-

λάσσω τὸ νόμον, παρὰ νὰ τὸν διορθώσω. ἤρθα νὰ διαψῶ τοὺς παπάρδες. ἤρθα νὰ καταργήσω τὴ μαγεία καὶ νὰ ἀφήσω στὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου τὴ συμπάθεια, δηλαδή τὴν ἀγάπη.

Νωρίτερα κι ἀπὸ τὸ Χριστὸ ἤρθαν οἱ Ἕλληνες. Αὐτοὶ οἱ πρωτόκρουστοι ἐπαναστάτες, αὐτοὶ κατάργησαν τὴ μαγεία καὶ τὸ μοναρχισμὸ καὶ κάνανε δημοκρατία καὶ τέχνη. Μὰ ἡ Ἀνατολή, ἡ χώρα τοῦ μοναρχισμοῦ καὶ τῆς μαγείας, ποὺ δὲ μπόρεσε μὲ τὶς στρατιές καὶ τοὺς στόλους της νὰ πνίξει αὐτὴ τὴν ἐπανάσταση, τὸ κατάφερε μὲ δυὸ ξιπὸλητὸς ἔβραϊοὺς. Γιατί; Γιατί τὸ ἴδιο καὶ τότε, βρῆκε τὴν εὐκαιρία, ὅπου ἀπὸ τὸ παρατένωμα τοῦ νοῦ καὶ τὸ φιληθονισμὸ ἢ ἀνθρωπότητα εἶχε χάσει τὴν ὑγεία της κι εἶχε γίνει ὑπερική.

Σήμερα κάτι τέτιο λὲς καὶ πάει νὰ γίνει πάλι στὸν κόσμον. Ὅμως σήμερα ὁ σπύρος ὁ ἑλληνικὸς ἔχει φυτρώσει κι ἀπλωθεῖ. Ἡ Δημοκρατία καὶ ἡ Τέχνη παλέβουν τώρα μὲ δυνατὰ ὄπλα ἐναντία στὴ μαγεία. Ἡ Ἀνατολή, μὲ τὴ σειρά της, ξυπνάει ἀπὸ τὸ φρακιζικὸ ληθαργό. Ἡ δροσερὴ πνοὴ τῆς φαντασίας καθαρίζει καὶ ζωογονεῖ. Χρέος μας νὰ κλεισοῦμε τὰ ἄφτια στὸς ὑπερικούς καὶ ν' ἀφογκραστοῦμε τὴ φωνὴ τῆς φαντασίας.

Ἐγκράτεια καὶ τέχνη. Καὶ ἡ τέχνη σας νὰ μὴν ἀμφισβάζει, παρὰ νὰ πιστέβει. Νὰ μὴ φλογίζει, παρὰ νὰ ξεδιψάει. Ὅχι μουσεῖο, ὄχι ἀνατομεῖο, παρὰ ἔργο τελειωμένον κι ἀνεργάδιον σὲ μωρὸ παιδί, σὲ ζῶο, σὲ λουλούδι. Προπαντὸς νὰ μὴν κορατιάξετε τὸν ἀνθρώπον. Ἡ μορφὴ, κάθε μορφὴ πρέπει νὰ μᾶς εἶναι ἱερὴ, γιατί ἡ πίστη μας εἶναι ἡ «ἀμορφία» δηλαδή ἡ μορφὴ ἢ τελειωμένη. Δὲ θὰ πεθάνουμε, ἐπειδὴ κάνομε τέχνες, μορφοποιήσε τὸ ἀμόρφωτον, ἐπισημοποιήσε τὶς στιγμὲς τῆς ζωῆς καὶ σudaυλιζοῦμε τὴν ἀγάπη στὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν πόθον γιὰ τὸ καλύτερον.

Κάνετε τέχνη, ὅσοι ἔχετε ὑγεία καὶ τὸ χάρισμα ν' ἀκοῦτε τὴ φωνὴ τῆς φαντασίας. Μὰ τέχνη. Νὰ φωτᾷε σὰν ἥλιος ποὺ κρέμεται στὰ μεσοῦρανα. Φτιάστε τὸ καλύτερον πρότυπον. Δεῖτε μας τὶς μελλοντικὲς ὠραιότητες. Ὅχι τὶς φρίκες, ὄχι τὶς ἀηδίες, ὄχι τοὺς τρόμους, ὄχι ἀρώσιες κι ἐκφυλισμοὺς καὶ σαπίλες, ὄχι τὸ ἀσκημον. Βάλτε τὸ τραγικὸ καὶ τὸ κομικὸ χάρμα καὶ μαζὶ καὶ βάλτε πρώτα καὶ κύρια τὴ συμπάθεια, ποὺ φτιάχνει τὶς κοινωνίες. Φτιάστε τὸ Θεὸ, μὴν τὸν χαλάτε. Γιατί ἡ μορφὴ του εἶναι ἡ μορφὴ μας, ἡ μορφὴ μας ἡ μελλοντικὴ. Δὲ φτάνει τοῦτο; Μὰ μπορεῖ τότε νὰ σοῦ φτιάσει μιὰ λέξη, ἓνας συλλογισμὸς;

Μὴν κοιτᾷς τὸ ἐγὼ, παρὰ μ' ἀνοιχτά, ἀγρυπνᾷς μάτια τὸν ἄλλο. Θά τὸν γνωρίσεις μόλις βάλεις ἀγάπην στὴν καρδιά σου. Ἀγάπη καὶ πλησίον θὰ εἶπει ἐγκράτεια καὶ ὑγεία καὶ τότε θὰ ἴδεις τὰ πολιτεύματα καὶ τὰ «πιστέβω» νὰ γίνουν ἀφηρημένες λέξεις, ὅπως κι οἱ Θεοί. Κάνε τέχνη νὰ γεμίσουν οἱ στιγμὲς τῆς ζωῆς ἀπὸ μελλούμενες ὁμορφιές καὶ —μὴν ξεχνᾷς— βάλε τὸν πλησίον σου μέσα, ὄχι τὸν ἑαυτὸ σου. Ἀγάπη εἶναι ἡ ζωὴ μας καὶ μορφὴ ἢ τέχνη μας.

Υ. Γ. Εἶχα γράψει τὰ παραπάνω, ὅταν εἶδα στὰ βιβλιοπωλεῖα δίπλα στὴν «Ἀσκητικὴ» τὸ «Νικηφόρον Φωκᾶ» ἔργον τοῦ ἴδιου τοῦ κ. Καζαντζάκη μὲ μορφὴ τραγωδίας, σὲ στίχους. Ὅτι ξέρει ὁ νοικοκύρης δὲν τὰ ξέρει ὁ κόσμος ὅλος. Ὁ Καζαντζάκης σὰ νὰ ἤξευρε ἀπὸ πρὶν τὴν ἀπάντησίν μας, παρουσίασε κιόλας καὶ τὸ ἔργον του. Μιὰ ματιὰ στὸ «Νικηφόρον Φωκᾶ» δείχνει πὼς τὸ ἔργον αὐτὸ εἶναι ἡ «Ἀσκητικὴ» βαλμένη σὲ στίχους καὶ μορφὴ θεατρικὴ. Ἔχει ἀπολυτρωθεῖ ἐδῶ. Καταδικάζει τὸ φιληθονισμὸ καὶ κλατᾷε στὴν ἐγκράτεια. Μπαρᾶβον του γι' αὐτὸ. Μὰ ἡ τέχνη του δὲ λυτρώθηκε ἀκόμη. Βαστάει μέσα της τὸ σαράκι τοῦ φιληθονισμοῦ καὶ τοῦ ἐγῶ. Εἶναι ὠραία (ὠραία γλώσσα, ὠραιοὶ στίχοι, ὠραιοὶ ρυθμοί, ὠραῖες εἰκό- νες) μὰ σὰν αὐτὲς τὶς γυναῖκες ποὺ ἡ ὠραιότητά τους εἶναι σαρκική. Μοιάζει ἀκόμη πολὺ μὲ τὸ Χορμανσταλ. Ὅμως δείχνει πὼς ἀργὰ ἢ γλήγορα θ' ἀνέβει. Καὶ δὲν πρέπει νὰ νομίζει πὼς μὲ τὸ νὰ λέει πὼς τὸ ἔργον του αὐτὸ δὲ γράφτηκε γιὰ τὸ θέατρο, δικαιολογεῖ τίποτα. Χρῶ- σταί νὰ νὰ μᾶς δώσει τὸ καλύτερον. Σὲ μᾶς τοὺς ἄλλους. Ν' ἀπαρνηθεῖ τὸν ἑαυτὸ του ὀλότελα, αὐτὸ εἶναι χρέος του. Καὶ νὰ μᾶς δώσει τέχνη.

Π. ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ

ΔΥΟ ἜΡΓΑ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

Γιὰ νὰ κρίνεις τὸ ἔργον τοῦ Καζαντζάκη θρεῖς νὰ μιλήσεις γιὰ τὸν ἴδιον τὸ δημιουργόν. Γιατί στὰ ἔργα του ζεῖ ὁ ἑαυτὸς του—μιὰ ψυχὴ ἀνήσυχη, ἀνήμερη καὶ πονετικὴ. Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, τὸ ἱστορικὸ πρόσωπον, εἶναι μιὰ μᾶσα ποὺ σκεπάζει τὴν ἑκστατικὴ, δομητικὴ ψυχὴ τοῦ Κ. Ἀνεβαίνει, κατεβαίνει τὴ φριχτὴ σκάλα τοῦ χαμοῦ καὶ τῆς σωτηρίας, μαζὶ μὲ τὸν ἥρωα του, ὁ δημιουργός. Χύνεται ἀδιάκοπα, ἀνένδοτα, πρὸς ἓνα τραγὸν ἀνήφορον μὲ βουβὴ ἀγωνία κι ἀφήνει κραυγὰς ξοπίσω του σὰν ἀπλοκαμοὺς νὰ δροῦν τοὺς ἀδερφοὺς του καὶ νὰ τοὺς σώσει.

Ὁ Κ. δὲ διαφέρει στὰ ἔργα του. Ὅλα εἶναι μιὰ τρικυμία, μιὰ συναρπαγὴ, ἓνα ἀνυπό- μονο φτερούγιασμα, μιὰ φευγαλέα ματιὰ, ἓνας ἀγῶνας ἀπελπισμένος νὰ κάμει νεῦμα στὸς σὴντροφους τῆς μάχης.

Ἔχω μπροστὰ μου τὰ δυὸ τοῦ ἔργα: «Ἀσκητικὴ» καὶ «Νικηφόρος Φωκᾶς» κι ὅσα ἄλλα ποῦ, ἀδικοσέφεια, μοῦ ἐμπιστέφτηκε. Σ' ὅλα ἀπλοκαδίζεσαι σὰν αἷμα, σὰ θέρουσα φλόγα, ἢ μυστικὴ δομὴ, ὁ ἀτσάλενος θυμὸς τοῦ Κρητικοῦ. Οἱ ἥρωες του εἶναι ὁ Ἄνθρωπος. Τὰ σώματα τῶν ἡρώων του εἶναι μιὰ φωτεινὴ ρεοῦμενὴ μᾶσα—ἡ Ἀνθρωπότητα. Μάχονται, τραγουδοῦνε, κλαῖνε, χυμοῦνε μὲ σφιχτό, ἀνένδοτον στόμα πρὸς τὸ χαμό, τινάζονται σὰν κοράκια νὰ δροῦν πρὸς τὴν πάριση τους φθορὰ τοὺς νηφάλιους ἀδερφοὺς.

Ἔτσι, φλόγες, πόρνες γλώσσες, τινάζει πάνω στὸς ἥρωες του ὁ Κ. Σκύφτει ἀπάνω τους καὶ τοὺς φρεσάει τὴν ἀγία προφητικὴ πνοὴ καὶ τοὺς κατακαίει. Ἀναθυμίζομαι ἓναν πίνακα τοῦ Γ' κρόκου: τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸς Ἀπόστολους. Ἐνας μαθη- τὴς τρομάζει, βάζει τὰ χέρια του πάνω στὴν κεφαλὴ του γιὰ νὰ προφυλαχτεῖ καὶ τὰ χέρια του ἀνθρακῶνονται. Ὅμοια, λέω, οἱ ἥρωες τοῦ Κ. στὴν παράφορη μανία τοῦ δημιουργοῦ, θάντιστέκονται μὲ ἀνθρώπινον δέος.

* *

Στὴν «Ἀσκητικὴ» δὲ μιλάει μὲ ξένο στόμα. Μιλάει ὁ ἴδιος ὁ Κ. μὲ τὴ θερησκευτικὴ, ἀπρόσκοπτη εὐκρίνειαν τῆς ἐξομολόγησιν. Εἶναι ὁ Ζαρωτούστρας ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸ βουνό, ὕστερα ἀπὸ τὴ μακροχρόνη γόνιμη ἀσκησιν, γιομάτος σοφία, πλημυρισμένος συμπό- νηση κι ἀγάπη. Κατεβαίνει σὰ Θεὸς γιὰ νὰ κηρύξει μ' ἑξαλλη πίστη τὸ μεγάλο χρέος.

Πνευμένον ἀπὸ τὸ στενὸ, ἀκίνητον αἶμα τοῦ ὀλισμοῦ, ἀνικανοποίητος ἀπὸ τὸ γλυκὸ ἰδεα- λισμὸ, μάχεται νὰ βρεῖ ἀπάντησιν, σὲ νέα σύνθεσιν, στὰ θεμελιακά, γεμάτα ἀγωνία, προβλή- ματα, ποὺ ζεῖ εὐκρινά, μὲ καρδιά ζεστή, ὁ ἴδιος. Μὲ τὸ μυαλὸ νηφάλιον, «ἀκροποδίζει τρέ- μοντας» μπρὸς στὴν ἀβυσσο τοῦτον, καὶ μὲ ἐγκαρτέρησιν, μὲ βουβὴ ἀποφασιστικότητά, μὲ ἀσκησιν συντάζει τὶς δυνάμεις του κι ἀντικρίζει τὸ τρομαχτικὸ πρόβλημα. Βρίσκει, χωρὶς ἕλιγον, τὴ λύσιν καὶ κηρύττει τὸ Δεκάλογον του.

Ἄερας σὰ μέταλον εἶναι ἡ ἀερόσφαιρα ποὺ σπαθίζεται ἀπὸ τὴν δομητικὴ αὐτὴ ἀστραπή. Νιώθεις πὼς τὸ ἔργον ἀχνίζει. Ὁ δημιουργός του, γιὰ νὰ τὸ θρέψει, δρασκελίσσε τὰ βουνὰ ἀπὸ Ἀνατολὴ ὡς Δύση, οἱ στεριὲς κι οἱ θάλασσες ἀνεβοκατέβηκαν μέσα στὴν κεφαλὴ του, τὸ μυαλὸ του τὸ σβγκλυσε ὁ ἀνθρώπινος γόος κι ἡ σοφία. Τώρα μάχεται νὰ πολιορκήσῃ μὲ λόγια τὴν ἀσύνορη τοῦτον στρατιὰ τῶν ὄραμάτων καὶ νὰ τὴν πικνώσῃ σὲ μιὰ κραυγὴ, σ' ἓνα κήρυγμα ποὺ νὰ συνεπάρεῖ σὰν ἄνεμος τοὺς ἀδερφοὺς.

* *

Ἡ «Ἀσκητικὴ» εἶναι ἓνα ἔργον διαποτισμένον ἀπὸ ψυχὴ ἀνταρκία. Μὲ θάρρος, στὸ κήρυγμα τοῦτον, ἀναγνωρίζεται τὸ σύνορον τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ, μὲ ἀπόφρασιν ἀρχίζει τὸ ξεκίνημα, τὸ ξεσάκωμα, μὲ τὸ ἀνθρώπινον ἀδύναμον ἐρόδιον, σὰν ἀνταρσία στὸ γράφτὸ χαμό. Μὲ νοῦ ἡσυχο,

ἀπελπισμένο, σπρώχνεται ὁ Ἀγωνιζόμενος ν' ἀγαπήσει τὴν πορεία του καὶ νὰ πεῖ: «Τίποτα δὲν ὑπόσχει. Μὴτε ζωὴ, μὴτε θάνατος» θεωρῶ τὴν ὕλη καὶ τὸ νοῦ σὰ δυὸ ἀνύπαρχτα ἐρωτικά φαντάσματα καὶ λέω: Αὐτὸ θέλω!»

Τοῦτο εἶναι ἡ Προετοιμασία. Κι ἀκολουθεῖ ἡ φοβερὴ πορεία. Ὁ ἄνθρωπος, ὁ πρόγονος, ἡ ἀνθρωπότητα, ἡ γῆ, ὅλα μέσα στὸ σώμα τοῦ Ἀγωνιζόμενου φωνάζουν. Καὶ τοῦτος, κάτω ἀπὸ τὸ ἀνένδοτο μάτι τοῦ «Ἀφρικανοῦ» Θεοῦ ἀνεβαίνει τὸ μάτι, ἀνέλπει, ἀνήφορο μὲ μυστικὴ ὑποταγή, βέβαιος, πὼς σωτηρία δὲν ὑπάρχει.

Νιώθει τὸ Θεὸ τοῦ σὰν γρόθο ἀνάμεσα πρὸς οὐρανό καὶ γῆ καὶ προστάζει του: Ἀποφάσισε! Ἀντιηρός, τὸν κρατᾷ ἀπὸ τὰ νεφρά, μὲ τοὺς ἀπλοκαυμούς του, νὰ μὴν πέσει. Τὸν ψυχώνει, τοῦ φροσᾷ τὴν ἄγρια μανία, τὸν κάνει σύντροφο καὶ τοῦ σφουρίζει: Θὰ πατήσω ἀπάνω σου γιὰ νὰ σιωθῶ, δὲν εἶμαι ὁ παντοδύναμος, δὲν εἶμαι ὁ ἀλόγως νικητὴς. Βάστα ἡρωϊκὰ τὴν ἀγώνα σου καὶ σῶσε με! Τοῦ ἀνοίγει ἔξοδο καὶ τὸν σπρώχνει στὴν κρίση.

Μὲ τὴν ἀγωνία, μὲ τὸν ἀγώνα, μὲ μυστικὴ ταύτιση μ' ἓνα κομμάτι ὕλη, εἶχεται ὁ Ἀγωνιζόμενος νὰ σωθεῖ καὶ νὰ λευτερώσει τὸ Θεό.

«Ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει ἓνα κύκλο δικό του ἀπὸ πράγματα, ἀπὸ δέντρα, ζῷα, ἀνθρώπους ἰδέες—καὶ τὸν κύκλο τοῦτο ἔχει χρεὸς αὐτοῦ νὰ τὸν σώσει. Κανένας ἄλλος. Ἄν δὲν τὸν σώσει, δὲ μπορεῖ νὰ σωθεῖ.

—Ἄν εἶσαι ἐργάτης, δούλεψε τὴ γῆς, βοήθη τὴ νὰ καρπίσει.

—Ἄν εἶσαι πολεμιστὴς, μὴ λυπάσαι.

—Ἄν εἶσαι σοφός, πολέμα στὸ κρανίο, σκότωσε τὶς ἰδέες. Λῶσε μὴν ἄλλη ἰδέα πρὸ ἀπλόχωρη στὸ Θεὸ σου γιὰ νὰ κατοικήσει!

—Ἄν εἶσαι γυναίκα, ἀγάπα!

Καὶ κηρύσσεται ὁ Δεκάλογος: «Πιστέβω σ' ἓνα Θεό, Ἀρχαία Διγενή, στρατιεβόμο, πάσχοντα, μεγαλοδύναμο, ὄχι παντοδύναμο, πολεμιστὴ στὰ σύνορα, στρατηγὸ, αὐτοκράτορα πρὸς ὅλες τὶς φωτεινὲς δυνάμεις, τὶς ὁρατὲς καὶ τὶς ἀόρατες.

Πιστέβω.

* *

«Ὁχι μὲ λόγο, παρὰ μὲ ἀστραπὲς» (Νίτσε). Τοῦτος, θαρῶ, ὁ ἀφορητὴς ταιριάζει στὸ παράφορο κήρυγμα τοῦ Κ. Στὸ θαυμαστὰ ἀρχιτεχνημένο αὐτὸ τραγούδι ὁ λόγος φανερώνεται ἀδύναμο μέσο νὰ δείξει τὴ θερμότητα τοῦ Θεοῦ, τοῦ ξηρῆς συντρόφους καὶ κράζει σὰν ἀρρωδιακὸ πονεὶ τοὺς ἀδερφοὺς. Γιατί γλοιοὶ ἀνάστα ἢ ἡσυχίαι δὲν ὑπάρχει ἐδῶ. Φλόγη εἶδη κατεβαίνει ὁ Θεός, μὴ καρδιά πρὸς θάλασσας νὰ κρατᾷ, νὰ τὸν σώσει, καὶ νὰ σωθεῖ. Χύνεται χωρὶς ἀναβολὴ πρὸς τὴν ἀστερογενεῖα κορυφῆ, ἀκολουθώντας τὴν ἀσπιδίτη, ματωμένη γραμμῆ, τὴν ἐξοικνη γραμμῆ πρὸς μὲ ἀγώνα ἀνηφορίζει ἀπὸ τὴν ὕλη στὰ φυτὰ, ἀπὸ τὰ φυτὰ πρὸς ζῷα καὶ ἀπὸ τὰ ζῷα στὸν ἄνθρωπο.

Ἡ συνειδήση τῆς ἐρήμους παρουσίας μας χύνεται σ' ὅλο τὸ ἔργο. Μὲ ἀνοκημονοσία, μὲ ἀπελπισία προβάλλει, μόνη σωτηρία, ὁ ἀγώνας. Ἕνας ἀγώνας χωρὶς ὑποχώρησι, χωρὶς ἔλεος. Ἕνας ἄλλος πρὸς τὸν ἀναισθητὸν χωρὶς τρόμο, μὲ γενναίτητα καὶ ἐγκαρτέρηση.

Ἡ «Ἀσκητική» δὲν ἀποζητᾷ τὸν τίτλο φιλοσοφίᾳ πρὸς τὴν ἔκτασι, οὔτε φιλολογία πρὸς εἶναι κατώτερο ἀπὸ τὴν ἀπόθεσι τοῦ δημιουργοῦ. Εἶναι μὴ κραυγὴ ἀπελπισμένη καὶ «παρὰφροσύνη», ἓνα σημάδι τριήμερου λιχανοῦ πρὸς σηκώνεται νὰ δείξει τὸ δρόμο τῆς σωτηρίας πρὸς μαρτυρεῖ καὶ πέσει.

«Ἕνα σύνθημα, σὰ συνωμοτὲς, ἓνα λόγο ἀπὸ νὰ προσιτάζει νὰ πρὸς αὐτοὺς συντρόφους!»

Ἀπόκρισι τὸ νεῦμα τοῦτο θὰ βρεῖ μονάχα σ' ὅσους ἀποζητῶντες τὴν ἑξοικνη, μονάχα σ' ὅσους ἀντίκρισαν τὴν ἄβυσσο καὶ δὲν ὑποχώρησαν. Σ' ὅλους πρὸς τὸ αἷμα τους φέρνει κύκλο, γρὸς ἀκόμα, μέσα πρὸς φλόγιες τους. Σ' ὅλους πρὸς ἀγρόπνησιαν, συντηρόντας τὴν ἀγωνία πρὸς φέρνει γιὰ ἔξοδο.

Ἕνα τάγμα ἀνθρώπων, πρὸς ἔφυγαν ἀπὸ τὴ θείκη τάχα νηφαλιότητα καὶ τὴ θηλυκὴ βολεμένη προσαρμογῆ, προσμένει ὁ Θεός νὰ σηκώσουν τὰ γενναία κεφάλια καὶ νὰ μιλήσουν μὲ φωνὴ δονούμενη: Συντάξομαι κι ἐγὼ μαζί σας! Συντάξομαι κι ἐγὼ μαζί σας!

Ἄνεμος φύσηξε νὰ σὰς συνεπάρει πρὸς τὶς κορυφῆς, ἀδερφοί. Ἡ γῆ θὰ καταπιεῖ τοὺς δὲν ἀκούσουν, πρὸς προσιτάζουν νὰ γίνουν πνεῦμα.

Ἄνεμος φύσηξε καὶ φέρνει τὸ τραγούδι πρὸς τὸν Ἐρχόμενο. Καὶ δὲς! πὼς οἱ σύντροφοι ἀποφασίζουν:

Στὴν ἀπαυτη τοῦτη ροῆ πρὸς δὲν ἔχει τέλος, στὸ ἀπελπισμένο αὐτὸ ἀνακόλιωμα τῆς ὕλης, πρὸς ἀφθαρτὴ ἀλλάζει μορφῆς, ἐγὼ θὰ βρῶ μὴ λύσι καὶ θάνασι διὰ πρὸς φεγγερό, πολεμώντας θὰ ψυχώσω τὶς μυστικὲς δυνάμεις μου, θάναφτερώσω τὶς ὁρμὲς μου, θὰ τινάξω τοῦ ἀνθρώπου τὰ πάθη, θὰ χυθῶ στὸ χαμὸ σκληρὸς καὶ θὰ πολεμήσω πρὸς ἀσάτης στὸ «Θεό» μου πρὸς κινυνέβει, πάσα στιγμῆ!

* *

Ο ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ: Ἕνα «ἱστορικὸ ὄραμα» γίνεται θέμα τῆς τραγωδίας τοῦτης τοῦ Καζαντζάκη. Ὁ Νικηφόρος Φωκάς, ὁ στρατηγός, ὁ ἀσκητὴς, ὁ ἀτσάλος θυμὸς κι ἡ μυστικὴ ἔγνοια, σηκώνεται σὰ φλόγα στὸ βαρὺ, γεμάτο ὑποψίες καὶ χαμὸς, ἀέρα τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ γλωσσίζει πορφυρὰ λαμπριάζοντας πρὸς πᾶνω σταὺς σιαλωμένους τοίχους τοῦ πλάτιου, πρὸς στὰ πολύχρωμα ψηφιδωτὰ τοῦ ναοῦ.

Περιεχόμενο τῆς τραγωδίας εἶναι οἱ τελευταῖες στιγμὲς τοῦ Νικηφόρου κι ἡ ἀφθαρτὴ τῆς βασιλείας ἀπὸ τὸν Τσιμισκή, μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἀτοκρητῆρας Θεοφανῶς. Μὲ ἀφθαρτὴ καὶ πάθος τοῦ ἔργου εἶναι ἡ φοβερὴ ἐσωτερικὴ μάχη τῶν δυὸ ἀντιδρομῶν ημερῶν, πρὸς ἀπαντήθησαν στὸ χαματένιο ἀδύναμο στήθος τοῦ Νικηφόρου Φωκά.

Χορὸς σκλάβους, σὰ δαμόνια, γεμάτες μίσος, μὴς μπάξουνε στὴν τραγωδίη: Ἡ Ρούσα, ἡ Σαρακηνή, ἡ Βουλγάρα, ἡ Κρητικὴ, ἡ Κυπριώτισσα, ὅλες γρὸς ἀνάστα τὴ φωνὴ τῆς ῥάτσας καὶ τοῦ χωμάτου τους, τραγουδοῦν, σερνιάζουν, καταριούνται, φανερῶντες τραγούδι θανάσιμὸ γιὰ τὸ Νικηφόρο, ὅσπου νὰ μπεῖ νὰ τοῦ προσπέσουν λίστομα, κράζοντας: Ἄγιος! Ἄγιος!

Κι ἀπόψε, ὡς σκύλα ὁμιλῶντας σε, λαχταρῶ σφαγὴ!

Ἄδεις νὰναι ὁ σπύρος του,

ἄκαρπο τὸ δεντρί του

καταραμένη ἡ ρίζα του στὸν αἰῶνα!

Σὰν φαντάσματα χορεύουν οἱ θυγάτηρες τοῦτης τῆς γῆς, πρὸς ματοκύλισε ὁ Νικηφόρος. Ἡ αἴθουσα τοῦ θρόνου εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὶς νίκες του, πρὸς τοῦ τραγουδοῦν προφητικὰ τὸ χαμὸ.

Μὴ μαλάζει κέρνο τὸ ὄμοιομα του, τὸ ἀναγελά, τὸ παίζει στὰ δαχτύλια, τὸ διαμελίζει:

Τὸ κέρνο κομῆ του κόρτε το καὶ πρὸς

πρὸς τὸ πόδι, πρὸς τὸ χέρι

κι ἐγὼ τοῦ παίρνω τὸ κεφάλι

μὲ τὸ μαχαίρι!

Μπαίνει ἡ Θεοφανῶ, Ἄμεσος ἀρχίζει νὰ φαίνεται ὁ παραγμένος σκοτεινὸς ἀέρας τῆς συνωμοσίας. Ἐρχεται ὁ Μιχαὴλ καὶ δηγιέται τοῦ φανατικοῦ λαοῦ τὴν ταραχὴ κι ἀγγέλλει τὸ πάρομο τῆς Ἀντιόχειας. Τίγρισα, κατε λαρίνα, ἡ Θεοφανῶ παραστέκει, σμίγει τὰ φρούδια τῆς καὶ φροιά. Κρατᾷ σὰ μῆλο μὴ ζωὴ στὰ χέρι τῆς καὶ παίζει καὶ τρῶμα.

Φτάνει ὁ Νικηφόρος. Τὰ πόδια γρὸς ἀπὸ τὸν Ἰππόδρομο, τοῦ σφεντόνησαν πέτρες καὶ τάγιο κεκοιμητῆ τοῦ κούτελο χαράχτηκε ἀπὸ τὸ μαβὶ αἷμα. Ὁ Βούρτσος πῆρε τὴν Ἀντιόχεια, οἱ δημῶνχοι ξεκινῶν νὰ πᾶνε τοῦ λαοῦ τὸ παράπονο ἢ τὸ θέλημα, ἡ βασιλοία τὸν ἀπερνᾷται, ὁ Τσιμισκής συντηρᾷ τὴν ἀπάραση, κανεὶς δὲν παραστέκει κι εἶναι τοῦ γοαμένου ὁ χαμὸς.

Παροῦς, λέει, τῆς Ἀντιόχειας καὶ χαλασμός τοῦ Νικηφόρου! Ὁρμητικὰ, ἀνελέητα τοῦ μιλεῖ ἡ Θεοφανῶ. Ὁ ἀέρας εἶναι πλήθους σύνερα κι εἶναι ἔτοιμος νὰ πέσει ὁ κεραυνός.

Τὸ παλάτι γιομίζει. Δημῶνχοι, πολεμιστὲς, ὁ Μιχαὴλ, ὁ Βούρτσος, ὁ χορός, ἓνας κόσμος συντάζεται. Ἐχτρός ἐνάντια πρὸς Νικηφόρο. Οἱ Δημῶνχοι ζητοῦνε σάρα, οἱ πολεμιστὲς ἀλαλάζουνε γιὰ τὸ πάρομο τῆς Ἀντιόχειας, ὁ Νικηφόρος ἀνίσταται ἀπὸ τὸ μῆνυμα. Τρέμει, μανία τὸν συνεπαίρνει κι ἀρχίζει νὰ κούσει τὴ μυστικὴ φωνὴ τοῦ τέλους. Καθὼς γλώσσες πυρκαγιῶν νιόθει νὰ τοῦ γλύφουνε τὸ κεφάλι του στρατεύματα ψυχῆς καὶ στὰ μάτια του πλαταίνει τὸ ὄραμα τοῦ Κυρίου.

Ο ήρωας τούτος, που σηκώνει στους ώμους του μιά σειρά νίκες στην Κιλικία, στην Κρήτη, στην Κύπρο, στη Συρία, στη Βουλγαρία, παντούθε όπου ζατέβασε το βαρύ χέρι του, τρέμει σά φύλλο κάτω από το άτάραχο μάτι της μοίρας και του Θεού, του που τον «βαρύνει σά ιωλόπετρα».

Και μέσα στην Άγια Σοφιά, όπου χύνεται γροικώντας το κάλεσμα του Κυρίου, το βράδι—που οι σκιές πλαταίνουν το ναό και τον σηκώνουν ένα δάχτυλο πάνω από τη γη άλαφρο σά σιάδι— ο Χριστός ξεκολά από τὰ ψηφιδωτά και κατεβαίνει σάν όραμα σκληρό μπρός στον κυμαινόμενο άβέβαιο νου του Νικηφόρου.

Κι αρχίζει ο μάταιος, χωρίς έλαϊδα, αγώνας του θνητού με το Θεό του, που άλλάζει μορφές σά χαμολέοντας, ακολουθώντας το κόμμα της ψυχής του Νικηφόρου, και τότε τρέμει γεμάτος πληγές κι αίμα, τότε σηλώνεται όρθιος, σάν το θάνατο, με τσεκούρι και δαυλό σά χέρι. Άξιοπόνετος είναι ο άνθρωπος που έπιασε την άβέβαιη τούτη μάχη. Πάει να περμαζέψει το Θεό του, ζλαίει, έτοιμάζεται για πόλεμο, μιά τούτος ξεκονιάει σά στρατηγός, τινάζει την προσταγή κι άρνιέται άμοιβή.

Σέ λίγο, όλα τὰ κατακίνει ή γή, και το όραμα περνά, παίρνει τέλος το τραγικό αυτό λυτερόντο. Το παλάτι και είναι στρατόπεδο. Η Θεωρανό, ή Βούρτσος, ή Γαμουζής, οι σκλάβες, οι Δημάρχοι, ο λαός του, όλοι έχουνε σηκωθεί σά φίδια να κρεμαστούν από το σώμα του και σουρίζουν το γραμμένο χαμό που σηκώνει.

Ο Νικηφόρος βρίζεται ανάμεσα σέ δυό σπαθιά που χρούζονται : ο Θεός και ο λαός του. Τόν μίσσησαν, τον βαρέθηκαν, δέν τον θέλουν πιά. Και τους δυό τους αντίκριζει σάν παλεμιστής και μυστικά τους ταντζίζει σάν ένα θεοζατέβαστο άπειροδύναμο έζτρο.

Συνομιλιές είναι παντού τὰ λόγια μελέζονται, πουλιά τυφλά είναι οι ψυχές που σπάζονται. Και ήρθε ή Στιγμή! Σέρνεται ή πομπή προς το βασιλικό ζουτώνα κι άναζητείται το βασιλιά. Τόν συντοχάνει γονατιστό σέ ψάβια να φρονιάζει το Θεό του, γαλήνιος, το χαμό προμένοντας. Τρέμουν μπρός στον άτάραχο και δειλιόνο. Μιά,

επίσης ο Βούρτσος τὰ σιαβί
 με βιά το χαρκόνοει
 στην άσπιστη βασιλική του κάρτα,
 απ' το μισόφρενο ως ζάτου στο σιγόνο!
 Προβαίνει ο νέος βασιλιάς, ο Γαμουζής.
 «Άγιος! Άγιος!»
 κι αρχινά τή βασιλεία του με ματωμένο ανένδοτο λόγο:
 Και τή γυναίκα αυτή, μακριά σέ μοναστήρι
 ξορίζω, τί δέν πρέπει πιά στο μπροσταυρόζωρο
 της γής να ζει τέτοιο γλυκό κορμί γυναίκας!

* *

Στο έργο τούτο αναπνέουμε τον άέρα της αρχαίας τραγωδίας. Αίφος θεόφρονο κι άγωνία άθόλητα μας κυριέβουν τις καρδιές. Σά μουσική πολυκόμμαντη κι άρμητική κατεβαίνουν μέσα στο κεφάλι τὰ χάλκινα λόγια. Μιά ρίμα λεύτερη, ρυθμός έσωτερικός βιασύματος, νεύρο, διαπερνάει όλα τὰ νοήματα, πίασα λέξη.

Σέ μιά στιγμή, σ' ένα άνοιγοσπράγισμα του ματιού, φέξανε, κίηξαν κι εξαφανίστηξαν όλα τὰ πρόσωπα. Ένα φτερό κατέβασε τους θεατρίνους τούτους κι ένα φτερό τούς συνεπήρε και τους άφάνισε.

Παντού νιώθεις την άκατάλυτη παρουσία του ποιητή. Όλα τούτα τὰ φαντάσματα που ανέβηκαν ως στον ούρανο και συνομιλήσαν με το Θεό, όλα είναι κλάσματα του. Σέ μιά στιγμή τους κόβει την πνοή, καθώς το νήμα του χαρταετού, κι εσύ πέφτουν σ' άγνωστο χώμα κι εξαφανίζονται.

Η Ιδέα της έφήμερης μάταιης παρουσίας μας στη γή κυβερνάει το παίγνιο αυτό. Άρετές του έργου είναι τούτες: ή γοήγορη, σάν άπελαισμένη, πλοκή, το άρμητικό λάλημα, ή σύγκρουση ή τραγική, το δέος, μιά γλώσσα πολυκόμμαντη, ήχηρή, μουσική. Και πάνω απ' όλα ή παρουσία, ή έξολλη έπιφοίτηση του δημιουργού!

Θαυδω δέ θάργγησε ή μέρα που θιά μιληθούνε μαζί τὰ όνόματα των δυό Κρητικών: του Καζαντζάκη και του Γκρέκο—οι δυό άνήμερες, άρπαχτικές ψυχές.

Bertrand Russel: Icarus, or the Future of Science, ("Ikaros, ή το μέλλον της Έπιστήμης) 1

Ο συγγραφέας του Icarus, ο ξακουστός άγγλος φιλόσοφος, περιγράφει, με τή γνωστή χαρακτηριστική του σαφήνεια, μερικούς από τους σπουδαιότερους κιντόνους, που είναι «σύμφοροι» με την πρόοδο της έπιστήμης, όσο ή άνθρωπότητα εξακολουθεί να διατηρεί τους σημερινούς πολιτικούς και οικονομικούς θεσμούς.

Τίποτα δέ μας άναγκάζει να πιστέβουμε, πως ή πρόοδος της έπιστήμης θα δημιουργήσει δίχως άλλο πιο εύτυχημένη άνθρωπότητα. Αντίθετα ο Russel, φοβάται, πως ή πρόοδος της έπιστήμης θα μεγαλώνει πότερο τή δύναμη της άρχουσας τάξης.

Η διαφορά της σημερινής εποχής από τις προηγούμενες χρωσιέται, όπως όλοι μας γνωρίζουμε, στην πρόοδο της Έπιστήμης. Μά πρέπει να μη ξεχνάμε, πως ή Έπιστήμη δέν έφερε μόνο καλές άλλαγές, έφερε και κακές. Και στο μισό του Russel, κατά πόσο στο τέλος ή Έπιστήμη θ' άποδειχτεί, πως είναι εδχή ή κατάρα για την άνθρωπότητα, είναι άκόμη μιά πολύ άμφίβολη ερώτηση.

Ο συγγραφέας για το σκοπό του χωρίζει τις έπιστήμες σέ τρεις τάξεις. Σέ φυσικές, βιολογικές κι Ανθρωπολογικές.

Στις φυσικές έπιστήμες περιλαβαίνει όλους τους κλάδους, που εξετάζουν τις ιδιότητες της ύλης, έχτος από τή ζωή. Στις Ανθρωπολογικές, όλες τις σπουδές τις σχετικές με τον άνθρωπο, δηλαδή τήν ανθρωπίνη φυσιολογία και ψυχολογία τήν ανθρωπολογία, τήν ιστορία, τήν κοινωνιολογία και τὰ οικονομικά. Πρέπει όμως να ξέρουμε, πως όλες αυτές τις τελευταίες σπουδές τις βοηθάνε πολύ τὰ πορίσματα της βιολογίας.

Η βιολογία, λέει ο Russel, πολύ λίγο έχει άπιδράσει ως σήμερα στην άνθρωπότητα. Είναι όμως πολύ πιθανό να έχει σπουδαία επίδραση στο μέλλον. Ο Russel δέ θέλει να εξετάσει τή βιολογία, όχι μόνο επειδή ή πιθανή επίδραση της, όπως είπαμε, είναι ζήτημα μελλοντικό, παρά και επειδή ο ίδιος δέν έχει καταπιαστεί ειδικά με τή βιολογία. Έπειτα ο καθηγητής Haldane στο Daedalus or the Future of Science, δίνει μιά πολύ καλή εικόνα για την πρόοδο της έπιστήμης αυτής κι ο ίδιος ο Russel δέν έχει να προστέσει τίποτα σπουδαίο.

Οι ανθρωπολογικές έπιστήμες, λέει, είναι οι μόνες, που α priori περιμέναμε να έχουν τή σπουδαιότερη επίδραση στην κοινωνική ζωή. Και όμως δέν έγινε, επειδή οι άνθρωποι άντινάται ρατιοναλιστές, εξακολουθούν να νάναι άκόμη γιομάτοι πάθη κι ένστικτα.

* *

Άς ιδούμε τώρα μερικούς απ' αυτούς τους σπουδαίους κιντόνους, που σύμφωνα με τή γνώμη του Russel, είναι «σύμφοροι» με την πρόοδο της έπιστήμης.

1. Το έργο αυτό δημοσιέφτηκε στη συλλογή «Today and Tomorrow». Η συλλογή αυτή περιλαβαίνει 10 περίπου μικρά έργα, όπου οι πιο φημισμένοι άγγλοι έπιστήμονες, φιλόσοφοι, γατροί, ιστορικοί, κριτικοί και καλλιτέχνες, με θαυμαστή καθαρότητα κι άπλότητα συνοψίζουν τή νεότερη σκέψη επάνω στα σπουδαιότερα προβλήματα, που άπασχολούν την άνθρωπότητα.

Συχνά ο ένας άντικρούει ή συμπληρώνει τον άλλο κι έτσι ο προσεχτικός άναγνώστης εύκολα μπορεί να σχηματίσει μιά καθαρή άνεληψη για το σημείο, όπου βρίσκονται τὰ σπουδαιότερα ανθρωπίνα προβλήματα, για τή μελλοντική πορεία τους και για τήν πιθανότερη λύση τους.

Ἡ Πρόοδος σὺν Φυσικῆς Ἐπιστήμης. Ἡ βιομηχανία, πού, ὅπως ὄλοι μας ξέρουμε, ἐφέρει τίς σπουδαιότερες ἀλλαγές στήν κοινωνική ζωή, εἶναι ἔργο τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ βιομηχανία πολλαπλασιάζει τήν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας κι ἔτσι δημιουργεῖ περισσότερες πολυτέλειες.

Ὁ συναγωνισμός πού στήν ἀρχή γινόταν ἀνάμεσα σέ ἰδιωτικῆς ἐταιρεῖες, σήμερα γίνεται ἀνάμεσα σέ ἔθνη. Ἔτσι ὁ συναγωνισμός στή σημερινή ἐποχή, γίνεται μέ μέθοδοις πολύ διάφορες ἀπό κείνες, πού σκέφτηκαν οἱ κλασικοὶ οικονομολόγοι.

Ἡ νεότερη βιομηχανία εἶναι ἕνας ἀγώνας ἀνάμεσα στά ἔθνη γιά δύο πράματα: ἀπό τή μιὰ μεριά οἱ ἀγορές καί ἡ πρώτη ὕλη κι ἀπό τήν ἄλλη ἡ καθαρή εὐχαρίστηση τῆς κυριαρχίας. Ἡ ἐργασία μέρα μέ τή μέρα κι ὄλο πιδ πολύ ἀποροφίεται ἀπό τήν ἐθνική ἀμύλλα. Οἱ στρατοί, ἡ βιομηχανία γιά τὰ πολεμοφόδια, οἱ διπλωματικῆς καί προξενικῆς ὑπηρεσίαι, οἱ δασκάλοι τοῦ πατριωτισμοῦ στά σχολεῖα, ὁ τύπος, ἕλα αὐτὰ ἔχουν κι ἄλλους προορισμούς, ὁ κυριότερος ὅμως σκοπός εἶναι νά καθοδηγοῦν καί νά ὑποστηρίζουν τὸ διεθνικὸ συναγωνισμό. Πρέπει ἀκόμη νά προστέσουμε καί μιὰ ομάδα ἐπιστήμονες, πού οἱ ἐργασίαις του χρησιμοποιούνται γιά τὸν ἴδιο σκοπὸ. Οἱ ἐπιστήμονες αὐτοὶ δουλέβουν ἀδιάκοπα γιά τὸν πολλαπλασιασμό καί τήν καλύτερη τῶν πολέμων. Τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας τους εἶναι γὰ λιγιστέφουν τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀνθρώπων, πού μποροῦν κι ἔπρεπε νά πηγαίνουν στήν πρώτη γραμμή. Κι αὐτὸ γίνεται ἐπειδὴ χρειάζονται περισσότεροι ἄνθρωποι γιά τήν παραγωγή καί τὴ μεταφορὰ τῶν πολεμοφοδίων.

Φαινόμενικῶς μπορεῖ νὰ πει κανεὶς, πὼς οἱ ἐπιστήμονες αὐτοὶ δουλέβουν γιά τὸ καλὸ τῆς ἀνθρωπότητος. Στήν πραγματικότητα ὅμως ἐργάζονται γιά τὴ δυστυχία της. Γιατί, μέ τὰ νέα πολεμικὰ μέσα, ὁ κίντυνος κι ἡ ἀθλιότητις ξαπλώνονται σ' ὀλόκληρο τὸν πλῆθος.

Τὸ δυνάμωμα τοῦ ἐθνικοῦ στή νεότερη ἐποχὴ χρωματίζεται σὲ μεγάλο ἄπλωμα τῆς ὁργάνωσης, πού, ὅπως ὄλοι μας ξέρουμε, εἶναι ἀπαραίτητη στή μεγάλη βιομηχανία.

Ἡ ἐπιστήμη δὲν ἔχει μόνον δημιουργήσει τὴν ἀνάγκη τῆς μεγάλης ὁργάνωσης, ἔχει δώσει ἀκόμη κι ὄλες τίς τεχνικῆς εὐκολίας γιά τὴ διατήρησι τῆς. Σιδηροδρόμοι, τηλεγραφοὶ, τηλεφῶνα, αὐτοματοὶ, πλοῖα, ἀεροπλάνια κ.τ.λ. μᾶς κάνουν εὐκολὴ τὴ συγκοινωνία, σκορπίζουν παντοῦ τίς ἴδιαις εὐδησίαις καί τέλος εὐκολύνουν τὸν ἔλεγχον παντοῦ, ὅπου εἶναι ἀνάγκη. Μὲ λίγα λόγια, ἡ ἀρχουσα τάξις μέ τὰ μέσα τῆς ἐπιστήμης μπορεῖ καί διευθύνει κι ἐλέγχει τίς δουλιές της εὐκολα κι ἀποτελεσματικῶς.

Ὁ Russel πιστέβει, πὼς ἡ μεγάλη ὁργάνωσις εἶναι καί θὰ εἶναι ἀπαραίτητη γιά τὴν ἀνθρωπότητα. Μὰ ὅσο ἡ τέτια ὁργάνωσις ἀποβλέπει σὲ σημερινούς σκοπούς, ὅσο θὰ ὑπηρετεῖ μόνον τὴν ἀρχουσα τάξι, ἡ ὁργάνωσις αὐτὴ εἶναι κατὰρα γιά τὴν ἀνθρωπότητα. Ὡστόσο, ἐξακολουθεῖ ὁ Russel, τὸ ἄπλωμα τῆς ὁργάνωσης πολλαπλασιάζει καί τίς τεχνικῆς εὐκολίας, πού θὰ μπορέσουν νά κάνουν εὐκολότερη τὴ σύμπτυξη τοῦ κόσμου σὲ μιὰ οικονομικὴ μονάδα. Κι ἔτσι μεγαλώνει ἡ πιθανότητα τῆς εὐκολῆς ἐγκαθίδρυσις μιᾶς παγκόσμιας κυβέρνησις, τὸ μόνον μέσο, πού θὰ μπορέσει νά βάλει τὰ θεμέλια μιᾶς μελλοντικῆς πραγματικῆς εὐτυχισμένης ἀνθρωπότητος. Ὅμως ἡ Κυβέρνησις αὐτὴ, βιάζεται νά προστέσει ὁ Russel, θὰ εἶναι πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ κείνη, πού φαντάζονται οἱ φιλελεύθεροι καί οἱ σοσιαλιστές.

Στὴν ἀρχὴ θὰ εἶναι μιὰ πολιτικὴ καί οικονομικὴ δεξτατογία—τυρανία. Μὰ σιγὰ σιγὰ ἡ τυρανία θὰ γίνεται λιγότερο τραχιά, ἴσαμε πού ὄλοι οἱ ἄνθρωποι νά καταλάβουν, πὼς μόνον μιὰ παγκόσμια, εὐσυνείδητη, προσπάθεια θὰ μπορέσει νά δημιουργήσει μιὰ πολὺ διαφορετικὴ, μὰ καί πιδ εὐτυχισμένη ἀνθρωπότητα.

Ὡστόσο ὁ Russel πιστέβει, πὼς ἐξαιτίας τῆς τρέλας τῶν ἀνθρώπων, ἡ παγκόσμια κυβέρνησις θὰ ἐγκαθιδρυθεῖ ἔπειτα ἀπὸ μιὰ ἐπανάστασι. Πιστέβει πὼς, γιά νά μπορέσουμε νά διατηρήσουμε ἐπιστημονικὴ ἀνθρωπότητα, ἡ ἐπανάστασις εἶναι ἀπαραίτητη.

Ἡ Πρόοδος σὺν Ἀνθρωπολογικῆς Ἐπιστήμης. Ὁ ἔλεγχος τῶν γενήσεων εἶναι πολὺ σπουδαῖο ζήτημα σ' ὅποιαδήποτε περίπτωσι, καί εἰδικῶς στήν πιθανότητα τῆς ἐπικρατήσις τῆς παγκόσμιας κυβέρνησις, πού ποτέ της δὲ θάναι σταθερὴ, ἅμα μερικῶς ἔθνη ἀξιάζουν τὸν πλῆθος μὲ πολὺ δυσανάλογα σχετικῶς μέ τ' ἄλλα. Σήμερα ὁ ἔλεγχος τῶν γενήσεων γίνεται ὀλοένα περισσότερο σ' ὄλες τίς ἀναπτυγμένες κοινωνίας, κυρ' ὄλη τὴν ἀστυρὴ ἀπαγόρευσι τῶν κυβερνήσεων καί τὴν ἀντίθετη συστηματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐγκλησίας. Οἱ κυβερνήσεις ἀπαγορέβουν τὸν ἔλεγχον αὐτὸν, ἐπειδὴ θέλουν ν' ἀξιάζουν τὸ στρατὸ

καί νά δυναμώνουν τὸν ἀνταγωνισμό ἀνάμεσα σὲ μισθωτὸς ἀνθρώπους, γιά νά κρατάνε τοὺς μιστοὺς ὅσο γίνεται πιδ μικρούς. Μὰ μ' ὄλη αὐτὴ τὴν ἀστυρὴ ἀπαγόρευσι ὁ ἔλεγχος τῶν γενήσεων θὰ μεγαλώσει κατὰτληχτικῶς μέσα στά πρώτα πένήντα χρόνια.

Ὁ ἔλεγχος ὅμως, ὅπως εἶπαμε, γίνεται καί θὰ γίνεται μόνον ἀπὸ τίς ἀναπτυγμένες κοινωνίας. Ὁ «κάτω λαός» καθὼς καί οἱ ἄνθρωποι τῶν «κτισέων» καί οἱ «ὑπὸ προστασίαν», πού οἱ κυβερνήσεις, γιά τοὺς γνωστοὺς σκοπούς των, θὰ τοὺς κρατοῦν σὲ σκοτάδι καί στήν ἀμάθεια, θὰ ἐξακολουθοῦν νά πολλαπλασιάζονται στή σημερινὴ πάνω κάτω ἀναλογία, κι ἔτσι ὑπάρχει ὁ κίντυνος οἱ «σοματικῶς καί πνευματικῶς ἀρρωστοὶ» νά πολλαπλασιάζονται ἀδιάκοπα.

Ἡ εὐγονικὴ ἐπιστήμη ὀλοένα κι ἀναπτύσσεται κι ὁ Russel πιστέβει, πὼς γρήγορα θάρθει ἡ μέρα, πού θὰ δώσει ἀρκετὰ καλὰ πραχτικὰ ἀποτελέσματα. Μὰ ὅσο, προσθέτει, διατηροῦμε τοὺς σημερινούς πολιτικοὺς καί οικονομικοὺς θεσμούς, ἡ εὐγονικὴ ἐπιστήμη θὰ χρησιμοποιηθεῖ πότερο πᾶν ἄλλο σὲν ἀγῶνα τῆς αἰώνιας ἐπικρατήσις τῆς ἀρχουσᾶς τάξις, παρὰ γιά τὴν καλύτερη γενικῶς τῶν ἀνθρώπων. Γιατί ὄλα τὰ ὄργανα τῆς ἀρχουσᾶς τάξις, χωρὸ φύλακες, παπάδες, ἀξιωματικοὶ, δημόσιοι ὑπάλληλοι κ.λ. θὰ γίνουν τότε ἱκανότεροι καί πιδ κατάλληλοι καί θὰ μένουν ὡς τὸ θάνατό πιστοὶ σὲν ἀφέντες τους.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ. Ὁ Russel τελιώνει μ' αὐτὰ τὰ λόγια: Ἡ ἐπιστήμη δημιουργεῖ ἱκανότητες πού ἡ ἀρχουσα τάξις τίς χρησιμοποιεῖ γιά νά πραγμάτωνει εὐκολότερα τοὺς σκοπούς της. Ἄν οἱ σκοποὶ της εἶναι καλοὶ, ἡ ἐπιστήμη εἶναι εὐχὴ γιά τὴν ἀνθρωπότητα. Ἄν οἱ σκοποὶ της εἶναι κακοὶ, καί ἡ ἐπιστήμη εἶναι κατὰρα. Οἱ σκοποὶ τῆς σημερινῆς ἀρχουσᾶς τάξις εἶναι πότερο κακοὶ. Ἡ ἐπιστήμη λοιπὸν πού ὅπως εἶπαμε, μεγαλώνει τὴ δύναμη της, εἶναι κατὰρα γιά τὴ σημερινὴ ἀνθρωπότητα. Ἡ ἀντίληψη τῶν παλλῶν, πὼς ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἀπαραίτητη γιά τὴν εὐτυχία τῆς ἀνθρωπότητος, εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς πλάνες τοῦ 19ου αἰῶνα καί πρέπει ὅσο γίνεται πιδ γρήγορα ν' ἀπαλλαχτοῦμε ἀπ' αὐτὴ.

Ἡ ἐπιστήμη δὲν ἔχει δώσει σὲν ἀνθρώπους περισσότερο αὐτοἔλεγχον, περισσότερη καλασύνη ἢ μεγαλύτερη αὐτοκυριαρχία, τὴ στιγμή πού παίρνουν ἀποφάσεις γιά τὴν πορεία μιᾶς τοῦς ἐνέργειας. Ἡ ἐπιστήμη ἔχει δώσει σὲν κοινωνίες περισσότερη δύναμη νά ἱκανοποιῦν τὰ πάθη τους. Τὰ πιδ ἰσχυρὰ πάθη εἶναι ἡ ἔχτρα κι ἡ ἀμύλλα ἐνάντια σ' ἄλλες κοινωνίες. Ἔτσι τὸ κάθε τι, πού δίνει σὲν ἀνθρώπους δύναμη νά ἱκανοποιῦν τὰ πάθη τους, εἶναι κακό. Αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία πού ἡ ἐπιστήμη ἀπειλεῖ νά φέρει τὴν καταστροφὴ τοῦ πολιτισμοῦ μας.

Ἡ μόνη θετικὴ ἐλπίδα φλίνεται νά βρῖσκεται στήν πιθανότητα μιᾶς παγκόσμιας κυβερνήσις ἀπὸ ἕνα ἔθνος λ. γ. ἀπὸ τίς Ἐνωμένες Πολιτεῖες, πού θὰ ἐργαστεῖ γιά τὸ βαθμιαῖο σχηματισμὸ μιᾶς κανονικῆς οικονομικῆς καί πολιτικῆς παγκόσμιας κυβέρνησις. ἴσως ὅμως, φέρνοντας σὲν νοῦ μας τὴν ἄγωνη προσπάθεια τῆς Ρωμικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ ἐξαιρῆσις τοῦ πολιτισμοῦ μας σὲν τέλος νά εἶναι ἡ προτιμότερη λύσις.

Δ. ΣΚΛΑΒΟΥΝΟΣ

Η ΖΩΗ ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΑ.—Δ ΗΓΗΜΑ.

ΣΟΦΙΑ ΑΜΑΡΙΩΤΟΥ: *Στὴ χθώρα τῶν ἐλάτων.* Πράκλειος, ἔκδ. περιοδικῶ «Νεοελληνικὰ Γράμματα», 1927, 80 μικρὰ, σελ. 192, δρ. 25—**ΜΙΜΗ ΓΚΕΚΑ:** *Χαμένο παιδί.* Πειραιεύς, τύπ. Γ. Χαντζάρου, 80 μικρὰ σελ. 68—**Χ. ΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗ:** *Οἱ Κιρμινῶνοι.* Ἀθήνα, τυπογρ. Καφανάσου, σζ. 80 σελ. 88, δρ. 25—**Γ. ΠΙΕΡΙΔΗ:** *Ἐνας ξένος καί ἄλλα διηγήματα.* Ἀλεξάνδρεια, ἔκδ. Γράμματα, 1927, σζ. 80 σελ. 121.

Ὁ συγγραφέας μεταοισιῶνει καί ἀναδημιουργεῖ τὴ ζωὴ, μὰ κι ἐμπνέεται ἀπ' αὐτὴν. Ὁ συγγραφέας, καί γενικῶς ὁ καλλιτέχνης, ἀγωνίζονται νά προβάλλουν ἕνα διχὸ τους θεμα τῆς ζωῆς καί νά δώσουν στή ζωὴ ἕνα προσωπικὸ τους νόημα, γιά νά τὴν ἐξουσιάζουν καί νά ἀπολυτρωθοῦν ἀπὸ τὴν κίεσις της, καί νά ἀτολυτρώσουν κι ὅσους θὰ ἐπικοινωνήσουν μέ τὸ ἔργο τους. Ὁ ἄνθρωπος ἀνεκανοποίητος ἀπὸ τὴ ζωὴ πού τοῦ δόθηκε τείνει καί θέλει νά γίνει αὐτὸς ὁ Θεός. ἴσως κανένας ἄλλος του πόθος νά μὴν εἶναι ἰσχυρότερος ἀπὸ τὸ δημιουργικὸ του αὐτὸν πόθος, καί νά μὴν ἐξηγεῖ περισσότερο τὴν αἰώνια του ἀναζήτησι, τὴν

κίνηση του και την εξέλιξη του, ειδικά και την ανάπτυξη του προς την Τέχνη. 'Απ' όλες τις ανθρώπινες εκδηλώσεις το καλλιτεχνικό έργο (δίνο στον δυο καλλιτεχνικό την ευρύτερη του σημασία) είναι εκείνο που ανακούφιζε—τουλάχιστο ίσαμε σήμερα—το περισσότερο καθυσθετικότερα και καθολικότερα τον άνθρωπο και που του φανέρωσε επιβλητικότερα τη δημιουργική του Ικανότητα. Όμως κι αυτή η Ικανότητα του είναι περιορισμένη. Η τρεμάσια του προσπάθεια να υψώνει το έργο του αντιμετώπιζε από έργο της Φύσης δεν κατώρθωσε—τουλάχιστο ίσαμε σήμερα—να ξεπεράσει δοσμένες δυνατότητες και να νικήσει τη φυσική δύναμη που παλαίβει να κατακτήσει. Ο άνθρωπος—πλάσις, όσο κι αν δεν αντιγράφει πιστά το γύρω του κόσμο, κι όσο κι αν δεν πρέπει να τον αντιγράφει πιστά, ακριβώς γιατί θέλει να είναι δημιουργός, δε μπορεί και να έργαστεί χωρίς όλιχο, κι ούτε μπορεί να κατασκευάσει ένα όλικό έντελώς άνοθετο, καινούργιο κι αποκλειστικά δικό του. Δε μπορεί τίποτε περισσότερο παρά να μεταμορφώνει, κι αυτό όχι απόλυτα, το όλικό που άντλει γύρω του. Κι ο άνθρωπος, που δεν έφτασε στην τέλεια του ελευτερία κι ανεξαρτησία, παραμένει ανικανοποίητος και δεν αναπάβεται σε καμιά στασιμότητα. Ξεκινάει το γίνεσθαι και η προσπάθεια.

Ο καλλιτέχνης παλαίβει σφιχτά ένωμένος με τους άλλους ανθρώπους. 'Αφού, όση κι αν είναι η ατομικότητα του, δε μπορεί να πλάσει έναν κόσμο έντελώς δικό του κι αφού όσο ξεχωριστή κι αν είναι η ατομικότητα του είναι πάντα μία ατομικότητα ανθρώπινη συγγενική με τις άλλες, έμπνέεται από τους ανθρώπους κι εργάζεται γι' αυτούς. Και το πιο ύποκειμενικό έργο, και το έργο που φανερώνει έντονότερα μια προσωπική ένδραση, είναι πάντα, τουλάχιστον έμεσα, αντιπροσωπευτικό της ομάδας και της εποχής, όπου ζει ο καλλιτέχνης.

Κι αν ακόμα δε γνωρίζαμε τίποτε άλλο για τη σημερινή νεοελληνική ζωή, θα άρχοσε ένα διάβασμα των λογοτεχνικών βιβλίων που εκδίνονται, για να αντιληφτούμε πόσο η ζωή αυτή είναι ρηχή και στερημένη από κάθε έσωτερικότητα και παλμό... Κάτι είναι βαθύτατα άρρωστο στην Ελλάδα... Τι προκάλεσε αυτή την άρρώστια; Φιαντάζομαι πρώτα απ' όλα η σκληριά τεσσάρων αιώνων, μά όχι τόσο η ίδια η σκληριά όσο οι συνέπειες της, η όλθηρια καθυστέρηση που έφερε στην εξέλιξη μας. Μείναμε πίσω από τους προχωρημένους στον πολιτισμό, μακριά από την πρωτοπορεία. 'Υποχρεωθήκαμε γ' ακολουθήσουμε και να μιμούμαστε. Αυτό όμως δε θα ήταν κι απελπιστικό, αν κατορθώναμε να περάσουμε γρήγορα το μοιραίο στάδιο της μίμησης. Δυστυχώς η περίοδος αυτή τείνει να άπεχταθεί όπέρμετρα κι άνησυχαστικά πουθενά δε διακρίνεται πώς άρχίζουμε να την υπερνικήσουμε' δε γίνεται πουθενά φανερό πώς τα στοιχεία που άντλούμε απ' έξω κάτι γονιμοποιούν μέσα μας, και πώς τ' άφομοιώνουμε έσωτερικά. Και γενιέται η τραγική άπορία. Μήπως κατακτήθηκε η ελευτερία όταν ήταν πια πολύ άργά, κι όταν η άρρώστια του μαρμασμού είχε πια εισχωρήσει και μέσα στον οργανισμό μας; Βισχόρεσε πια άνιατα; 'Ας έλπίζουμε ακόμα πώς όχι, μά περισσότερο γιατί πρέπει να έλπίζουμε για να έχουμε τη δύναμη να συνεχίσουμε τον άγώνα, παρα γιατί έχουμε βάσεις να στηρίξουμε τις έλπίδες μας. 'Απειρες πυκνές άπειλές ζωγριρίζουν το σήμερα και προπάντων το μέλλον πολύ σκοτεινό κι άβέβαιον.

Το Σχολείο άντι να καλλιεργεί τα παιδιά, δίνει στην κοινωνία ανθρώπους όλαένα πιο άμόρφους, άκατάρτιστους, με συχισμένες στο κεφάλι τους όλες τις έννοιες και τις αξίες και συχνά κι έντελώς άγράμματος.

Ο Δημοτικισμός που είχε ύποσχεθεί να φέρει μια πνευματική και φυσική άνοιξη, τι άλλο άλλαξε παρά προπάντων τους τύπους και τη μορφή; 'Ας έχουμε το θάρρος να τ' όμολογήσουμε, έμεις οι Δημοτικιστές που άποβλέψαμε και πιστέψαμε στο δημοτικισμό σα στο φορέα μιας καθολικής 'Αναγέννησης. Ο Δημοτικισμός ύπληξε από τον καιρό της 'Επανάστασης η μόνη πνευματική κίνηση στον τόπο μας. Στην επαναστατική του περίοδο όταν ένέπνεε ένθουσιασμό, πίστη και μαχητικότητα, έδωσε μερικά έργα πιο πηγαία και πιο έμπνευσμένα από τα καθαρβουσιάνικα, μά κι αυτών η αξία είναι σχετική και έντελώς τυπική. Ποιό νεοελληνικό έργο μπορεί να περάσει τα σύνορα μας και να επιβληθεί στην παγκόσμια συνείδηση; Τα έργα των δημοτικιστών άποχτήσανε αξία, χάρη στη σύγκριση με τα καθαρβουσιάνικα (αν και δεν είναι σωστό να λησιμονιέται και ν' άποσιωπιέται η έντελώς ξεχωριστή θέση μέσα στη Λογοτεχνία μας ενός Κάλβου κι ενός Καβάφη, του μόνου ίσως ποιητή μας που μπορεί να διεκδικήσει και να επιτύχει μια διεθνική αναγνώριση) και γιατί έμοιαζαν ότι άνοιγαν ένα δρόμο. Ο δρόμος όμως αυτός δεν πατήθηκε θριαμβευτικά. Τώρα που η μαχη-

τική περίοδος έληξε, γιατί ο Δημοτικισμός όυσιαστικά επιβλήθηκε, και η όλοκληρωτική του επικράτηση δεν είναι πια τόσο ζήτημα άγώνα όσο χρόνου και καλλιέργειας, ξεσκεπάζεται η άνεπάρχεια του και η στενότητα της μόνης μας πνευματικής κίνησης. Ο Δημοτικισμός έγινε χτήμα των πολλών. Έχτος από μερικά έργα, έντελώς άνάξια λόγου κι αυτά μέσα στην παγκόσμια παραγωγή, μά που φανερώνουν όποσδήποτε μια κάποια προσπάθεια, τα περισσότερα έργα των πολλών δημοτικιστών δήθεν συγγραφέων υπερέρχουν ποιοτικά από τα έργα των καθαρβουσιάνικων. Μια ψύχραιμη εκτίμηση θ' άπαντήσει Όχι. Μι έλα αυτά δε θέλω ν' άρνηθώ καθόλου τη σημασία του δημοτικισμού. 'Ακούστερωσε τη μορφή κι έδωσε τη δυνατότητα, άμα θα ύπάρχει κάτι να εκφραστεί, να μπορεί να εκφραστεί. Αυτό είναι κάθε άλλο παρά λίγο. Ήταν όμως ούτοπία να υπερτιμιέται η δυναμικότητα του και να θεωρείται αυτός και μόνος Ικανός να έμψυχήσει περιεχόμενο στα σχήματα των λέξεων, και να μεταβάλλει τους ανθρώπους. Η διανοητικότητα, η φυσική κι ο χαρακτήρας των ανθρώπων έμειναν ίδια, προσκολλημένα σ' ένα έπίπεδο στάσιμον. Κι ό,τι μένει στάσιμον μοιραία και πισωδρομεί.

Η μεγάλη πλειοψηφία των διανοουμένων Ικανοποιείται με το να μεταφέρνει έδώ σαν καλούπι και να παρουσιάζει και να θεωρεί σαν άπόλυτη αλήθεια, τις θεωρίες και τις ιδέες που άλλοι δημιούργησαν και που συχνά, όταν φτάνουν στην Ελλάδα, έχουν πια χρεωκοπήσει στις χώρες, όπου δεν ύπάρχει στασιμότητα. Οι ιδέες των άλλων θα μπορούσαν τουλάχιστο να έπεξεργάζονται, να πλουτίζονται και να τελειοποιούνται. Δε συμβαίνει ούτε αυτό. Δέν άφομοιώνονται όργανικά και έτσι μόνο παραμορφώνονται και σχηματίζονται άσφυκτικά. Οι περισσότεροι νεοέλληνες διανοούμενοι δεν έχουν ούτε ύποπτεψει, πώς εκείνο που δίνει προπάντων αξία σε μια όποιαδήποτε ιδέα, είναι ο δημιουργικός παλμός που κλείνει μέσα της, και η άνιαση προς την προσφορά μιας άνέκφραστης ακόμα λύσης των ανθρώπινων και κοσμικών προβλημάτων. Οι περισσότεροι νεοέλληνες διανοούμενοι άγνωστων πώς η ύπεροχή εκείνων που ζητούν να μιμηθούν, δεν είναι τόσο στο Λόγο που είπαν, και που ως αλήθεια θα είναι πάντα παραδικός κι έφήμερος, όσο στις προεχτάσεις προς νέες δημιουργίες που άνοιξε αυτός ο Λόγος. Η άπόλυτη αλήθεια δεν ανακαλύφθηκε. Λίγο φώς ρίχνεται μέσα στο σκοτάδι. Το προηγούμενο φώς βοηθεί το έπόμενο. Στην Ελλάδα φωτίζουμε το κι όλας φωτισμένα, που εγκαταλείφτηκαν, αφού έδειξαν πώς δεν έχουν πια τίποτε ν' άποκαλύψουν. Το μυστικό της ύπεροχής εκείνων που μιμούμαστε είναι πώς μ' άγωνία προσπάθησαν να ρίξουν λίγο δικό τους φώς. Στην Ελλάδα ζούμε χωρίς αυτή την προσπάθεια, χωρίς βαθύτερες συζωνιστικές άνησυχίες, επαναλαβαίνοντας έξαντλημένα θέματα, δηλαδή σχεδόν σαν νεκροί.

Οι Καλλιτέχνες και οι Συγγραφείς στη μεγάλη τους πλειοψηφία ύποτάζονται δουρικά στο περιβάλλον τους. 'Αναγνώρισα στην άρχή του άρθρου μου το σύνδεσμο, που ένώνει άρρηκτα το Συγγραφέα με το περιβάλλον του. Μά η ένωση δε σημαίνει και σκληριά. Ένας συγγραφέας με πνοή και δημιουργικότητα μέσα του θα έμπνευστει από το περιβάλλον του για να το αναδημιουργήσει και για να προσβάλλει συγειδητοποιημένες κι άπολυτωτικές τις δυνάμεις, που όσο κι αν είναι λανθάνουσες, ύπάρχουν, αφού εξακολουθεί και δεν άπονεκρώθηκε ακόμα έντελώς η ζωή. Το έργο τέχνης συνειδητοποιεί, ανακτάθει, και καθοδηγεί τη ζωή. Τέτοιον συγγραφέας που άνήκοντας στο περιβάλλον τους, το ξεπερνούν, λείπουν έντελώς η σχεδόν έντελώς στην Ελλάδα. Κανένας δεν έχει τη δύναμη να ύψωθεί υπέράνω του και να το ανασυνθέσει πλάθοντας έναν κόσμο και ανασταίνοντας ανθρώπους. 'Ακόμα και οι καλύτεροι συγγραφείς άρχοφνται να αντιγράφουν μερικές λειπομέρειες της γύρω τους ζωής κι όταν ζητούν να της δώσουν ένα νόημα δεν ξεφεύγουν από τη σύχση. Μιμούνται διάφορες τεχνολογίες. Δε δημιουργούν τις φόρμες τους, τους φτάνει να τις διαλέγουν περίπου τυχαία, όπως και γράφουν για να γράφουν, μά που δεν τους ώθει στην έκφραση η ένδραση ενός κόσμου, που θέλει να πάρει μορφή. Έξω από έλάχιστες εξαίρέσεις, που είναι πάρα πολύ λίγες για να μεταβάλλουν μια κατάσταση, αφού προπάντων δεν ύπάρχει άνάμεσα τους μια επιβλητική μεγαλοφυία, όλοι όσοι παρουσιάζονται με αξιώσεις να γίνουν πνευματικοί έργατες κι όδηγοι δεν έχουν προσωπικότητα κι ούτε τη δύναμη ν' άποχτήσουν. Δέν έχουν τη δύναμη ν' άντιδράσουν στο περιβάλλον και βούλζονται κι αυτοί στο τέλμα της νεοελληνικής πραγματικότητας.

Τα τρία από τα τέσσερα βιβλία πρόβας, που μου στάλθηκαν τον τελευταίο καιρό για να τα κρίνω, δε θα ήσαν ούτε άξιοπρόσχετα αν παρουσιάζονταν σαν έκθέσεις μαθητών.

Η Κι 'Αμαριώτου ταξίδεψε στη Γερμανία, όπου άμέσως θαμτώθηκε από τις πιο έξωτε-

ρικές εκδηλώσεις του πολιτισμού. Είναι φανερό πως πήγε στη Λύση χωρίς καμιά προκαλιέργεια για να μπορέσει να εισδώσει στην ουσία του β.τι έβλεπε. Δεν κατόρθωσε να δει τίποτε άλλο παρά την επιφάνεια. Αραδιάζει μια σειρά από κοινοτοπίες που φαίνεται να νομίζει πως τις πρωτοανακαλύπτει. Της έκαναν εντύπωση ή καθαριότητα και ή τάξη στους δρόμους, τα αμόκια σταυρούς, τα μνημεία και τα τοπεία, που επικοινωνήσε έντελώς άψυχα, δεν τις εμπνεύσανε ούτε μια προσωπική συγκίνηση, ούτε μια προσωπική παρατήρηση. "Όταν επισκέπτεται ένα μουσείο ή μια έκθεση αρχιτέκτονας ή αναφέρει τις σάλες και ν' απαριθμεί το πλήθος των εκθεμάτων. Απαριθμεί μονάχα" δεν κατορθώνει ούτε ν' αναπαραστήσει έστω και μόνο μια λεπτομέρεια, με κάποια πλαστικότητα και με χρώμα.

Ο έσωτερικός της ρηχός κόσμος έμεινε έρημητικά κλεισμένος στον έσωτερικό κόσμο της Γερμανίας. Δεν υποπτεύθηκε καθόλου, πως τα μνημεία και οι τερατισμένες εκφράσεις του πολιτισμού εκδηλώνουν έναν παλιό άνωτερο, που αυτή ήταν ανάγκη να συλλάβει για να της πλουτίσει το ταξίδι της, και να πλουτίσει και τους άλλους με τις εντυπώσεις της. Δεν υποπτεύθηκε καθόλου πως γύρω της συντελούνταν τεράστιες ζημιώσεις κι ανάρθεζε ή ζωή. Έπληγε στη Γερμανία σαν στατικός θεατής ενός στατικού θεάματος. Δεν είδε τίποτε άλλο παρ' ό,τι βλέπουν οι χιλιάδες ταξιδιώτες, που δε γράφουν βιβλία. Είναι μάλιστα πολύ πιθανό καθένας απ' αυτούς χωριστά να αιστάνεται και να ξεί πολύ πιο έντονα το ταξίδι του απ' ό,τι φαίνεται να το έζησε ή Κι Άμαριώτου. Η Κι Άμαριώτου δεν περιγράφει παρά τις πιο επιπόλαιες και κοινές εντυπώσεις του πλήθους των ταξιδιωτών. Σ' όλο το βιβλίο της δεν ανακαλύπτουμε ούτε μια ξεχωριστή νότα.

Το μόνο κρατέρημα του βιβλίου είναι πως δε στερείται από κάποια λογική και πως τουλάχιστον δε λέει άνοησίες. Η Κι Άμαριώτου δε ξεφεύγει απ' καμιά κατεύθυνση από το στάδιο της ίσοροπημένης κοινοτοπίας. Και ή φράση της που πουθενά δε δονίζεται, βρει άβιαστα και κανονικά. Το βιβλίο της μπορεί να ενδιαφέρει όποιον δε ζητεί από ένα βιβλίο παρά ψυχραίες πληροφορίες, αν κι αυτά θα προτιμήσει να τα διαβάσει σ' έναν οδηγό που θα τον κατατοπίσει με πολύ περισσότερη μέθοδο, επίγνωση κι ανάλυση. "Όταν ο αναγνώστης διαβάσει τις λογοτεχνικές ταξιδιωτικές εντυπώσεις ενός συγγραφέα ζητεί ένας κόσμος που δεν είχε την ικανότητα ο ίδιος να τον κατανοήσει και να συνειδητοποιήσει πλήρως, να αναστηθεί μπροστά έστω θεωρημένος από μια υποκειμενική άποψη.

Ο κ. Γκέκας διηγείται μια αίσθηματική περιπέτεια. Η περιπέτεια τον άπασχολεί πολύ περισσότερο από τα πρόσωπα που τη ζούν. Η ψυχολογία των προσώπων του είναι έντελώς συμβατική.

"Ένα παιδί δεκαοχτώ χρονών έρωτεύεται μια γυναίκα που είναι είκοσιόχτώ χρονών. Οι γονείς του άνησυχού γι' αυτόν τον έρωτα και θέλουν να τον παντρέψουν. Τότε ή γυναίκα που άντιλαμβάνεται πως μπορεί να είναι ή καταστροφή του τόσο νεότερου της παιδιού, έπειδή το αγαπά, άπορασιζει να χωριστεί απ' αυτό. Ακολουθούν διάφορες σκληρές μελοδραματικές χωρισμών που για το συγγραφέα φαίνεται να κλείνουν μέσα τους όλη την τραγικότητα της ζωής. Όμως έπειδή δεν έχει την δύναμη να ξήσει, να κλάσει το πάθος των προσώπων, κι άόριστα θα διαστάνεται την άδυναμία του και φοβάται μην ο αναγνώστης δεν άντιληφτεί τη συγκίνηση του ρομαντικού χωρισμού, δε διστάζει για να τονώνει τον αναγνώστη να επέμβει πρόχειρα ο ίδιος μέσα στην αφήγηση με παρόμοιες φράσεις. «Αυστηρή γυναίκα! Σε πού μακρινό τόπο ξενιτέφτηκες για να κρύψεις την πληγωμένη σου καρδιά και να κλάψεις ελαύτερη πιά μακριά από κείνον που τόσο λαχταρείς» κτλ.

Η γυναίκα εξαφανίστηκε, μα το παιδί δεν την ξεχνά. Το διήγημα όμως πρέπει να έχει μια λύση, μια οποιαδήποτε λύση. Κι ο συγγραφέας σπρώχνεται προς το παιδί ανακαλύπτει το μέρος όπου κρύβεται ή γυναίκα. Έρχεται να τη βρει, μα δε βλέπει μπροστά του παρά «μια γριούλα, άδύνατη, κωμωδισμένη, κουλουρισμένη στην πολυθρόνα της με κάτασπρα μαλιά.» Αιστάνεται σίχτο, γρήγορα όμως ξεχνάει τη μαραμένη άγάπη του και παντρέφεται. Σε λίγους μήνες μέσα δήθεν από το πάθος της, πραγματικά όμως μόνο γιατί το θέλησε ο συγγραφέας για να γράψει το διήγημα του, μια γυναίκα ούτε τριάντα χρονών γέρασε 40 χρόνια.

Ο συγγραφέας αναδημιουργεί τη ζωή, χωρίς όμως να χάσει κάθε έπαρση μαζί της. Αν άποτινάξει κάθε πειθαρχία, και φανταστεί άπεριόριστο το δικαίωμα του να είναι ελεύθερος κι αυθαίρετος, δεν θα είναι τίποτε άλλο παρ' άσυνάρτητος.

Ο κ. Καλογιάννης ξεφεύγει θεληματικά στους κόσμους της φαντασίας. Πλάθει τον κό-

σμο των Κιρκιρώνων για να δείξει πως στοχάζεται μια ζωή καλύτερη και πιο εύτοχισμένη... Το άπλωμα αυτό της φαντασίας, καθώς και ή προσπάθεια του συγγραφέα να συγκινήσει από το άνικανοποίητο της ζωής για να ύψωθεί στην ποιητική δημιουργία, δίνουν κάποιο ενδιαφέρον στο βιβλίο του. Αυστυχώς ο κ. Καλογιάννης δεν κατόρθωσε να ξεπεράσει το στάδιο της άόριστης και ρομαντικής νοσταλγίας για κάτι άλλο, χωρίς και να συνειδητοποιήσει πως αυτή είναι ή διάθεση του. Αν ήξερε συνειδητά πως μόνο γυρέσει χωρίς να έχει βρει, ο πόθος της αναζήτησης του θα είχε πολύ περισσότερο πάλμο. Πιστέβει όμως πως βρήκε μια λύση, και ή λύση αυτή είναι τόσο αυθαίρετη τόσο άπλάστη και τόσο παιδιαστικά άρχιτεχτηνημένη, που ούτε στιγμή δεν άφραπτάζει τον αναγνώστη, και δεν του δίνει έστω και παροδικά την illusion μιας λύτρωσης. Οι Κιρκιρώνοι αφήνουν τον αναγνώστη έντελώς άδιάφορο. Το βιβλίο του κ. Καλογιάννη στερείται πρώτα απ' όλα ένότητα. Ο κ. Καλογιάννης έπλεξε το διήγημα του με δυο υποθέσεις, που δεν είχε την ικανότητα να τις συνδέσει. Μας διηγείται στην αρχή πως το διήγημα του γίνεται στα 1975. Για να ζωγραφίσει αυτή την εποχή ο κ. Καλογιάννης δεν έφρευσκε τίποτε άλλο παρ' να αναφέρει έντελώς πρόχειρα και κοινότυπα τη διάδοση μερικών μηχανημάτων. Μιλεί για κινητά πεζοδρομεία, για επιπλα από πιεσμένο χαρτί, για πατόματα από γιάλινη άσφαλτό, για ένα φωτισμό που δεν κούράζει τα μάτια και που δεν αλλάζει σ' όλη τη σάλα κτλ. Το πόσο μπορούν όλες αυτές οι έφευρέσεις να επηρεάσουν τη ζωή και να τη μεταβάλουν, ο κ. Καλογιάννης δε φαίνεται ούτε να το υποπτεύεται ή τουλάχιστο δε μάς το δείχνει, ώστε ν' άποχτήσουμε ένα νόημα. Μένουν έντελώς ξεκορμαστές μέσα στην αφήγηση. Για την άντίληψη του κ. Καλογιάννη δε μοιάζει να έχει αλλάξει τίποτε ουσιαστικά το 1975. Και ή γλώσσα κι αυτή μάλλον όπιστοχώρησε. Ο κ. Καλογιάννης γράφει μια μιχτή, που συχνά γίνεται και καθαρέβουσα. Ο αναγνώστης δεν καταλαβαίνει καθόλου γιατί άραγε τοποθέτησε ο συγγραφέας το διήγημα του βιτερα από 50 χρόνια και το καταλαβαίνει ακόμα λιγότερο όταν ο συγγραφέας έγκαταλείποντας βιτερα από τα πρώτα κεφάλαια την αρχική του υπόθεση μάς διηγείται ένα φανταστικό ταξίδι ενός προσώπου του έργου στο νησί των Κιρκιρώνων. Το νησί αυτό περιγράφεται με όλα τα γνωστά και κοινά θέματα των παραμυθιών και των romans d' aventures. Κι έξαφνά ο συγγραφέας μάς λέει πως οι Κιρκιρώνοι βρήκαν μια εύτοχία: τους γίνεται κάποια έγχειρηση που τους στερεί τη σκέψη. «Οι Κιρκιρώνοι δε σκέφτονται. Η ζωή τους βαινει ή ήρεμος, άδιατάρακτος, ήμαλή και ήσυχη». Αν ή παρατήρηση αυτή ήταν άπαύλασμα ενός διηγήματος φανταστικού με συγκλονιστικό σαρκασμό, κι αν έδειχνε πως ο συγγραφέας έφτασε σ' αυτήν άφου έξάντησε άλλες λύσεις, θα μπορούσε να μεταδώσει στον αναγνώστη το πικρό της humor. Έτσι όπως πηγάζει από μια σκέψη άκαταστάλαχτη και συχισμένη δεν τα κάνει άλλη έντύπωση παρ' πως είναι έντελώς άσήμαντη.

Τα διήγημα του κ. Πιερίδη δεν έχουν και αυτά τίποτε το πολύ ξεχωριστό, δεν άποκαλύπτουν καμιά άθώρητη πτυχή της ανθρώπινης ψυχολογίας, και δε δονίζονται από έντονο δημιουργικό παλιό. Και ή άρχιτεχτονική τους είναι κάποια έλατοματική (έναν ξένος, το άσπρο άλογο). Ο κ. Πιερίδης ξέρει όμως να παρατηρεί γύρω του, και να διακρίνει τη χαρακτηριστική λεπτομέρεια. Τον συγκινούν οι μικροζωές, όπου δε συμβαίνει τίποτε το έξαιρετικό, και που βασανίζονται χωρίς και το πιο συχνά να το ξέρον συνειδητά, από τη διαφορά μεταξύ εκείνου που άόριστα επιθυμούν και κείνου που κάνουν και έχουν. Τα διήγημα του κ. Πιερίδη είναι από τα καλά νεοελληνικά διήγημα. Τα χαρακτηρίζει μια άπλότητα και τα περιβάλλει μια άτριόσφαιρα. Ο κ. Πιερίδης έχει το χάρισμα να υποβάλλει. Με πολύ λεπτούς ύκαινιμούς και με μια άνεση στην αφήγηση ξεσκεπάσει τι γίνεται βαθύτερα από κείνο που εκδηλώνεται κι από κείνο που ξέρον τα ίδια τα πρόσωπα.

Τα πρόσωπα του είναι όλα κάτοικοι της πολιτείας. Έκεί συγκεντρώνεται και εκεί άγωνίζεται σήμερα ή ζωή. Οι περισσότεροι διηγηματογράφοι μας το άγνωστο ακόμα. Έπιμένουν να περιγράφουν τη ζωή του χωριού, που χωρίς βέβαια ν' άποκλείεται να εμπνεύσει κι αυτή έργα, δε μπορεί να δώσει παρ' έργα που ή θέση τους θα είναι πάντοτε στο περιθώριο. Ο κ. Πιερίδης έμπνέεται από τη ζωή των μικροαστών και προσπαθεί να συλλάβει την έσώτερη τους ζωή.

Ο «Άδερφός», το άριότερο για την άντίληψη μου διήγημα της σειράς, μάς μεταδίνει πολύ λιτά και πολύ υποβλητικά, την άγωνία εκείνου που συναισθάνεται, πως ποτέ δε θα έχει την ικανότητα να πιαράει τίποτε άξιόλογο, και να διακιστώσει την προσωπικότητα του και να

ἐχτελέσει ἔτσι ἐκείνο ποῦ καὶ ὁ πῶ ἀδυναμοῦ διαιστάνεται σὰν τὸ μόνο ἀπολυτωτικὸ τῆς ζωῆς. Προσκαλιέται σ' ἕναν ἄλλον, στὸ μικρὸ ἀδερφό του, καὶ σ' αὐτὸν στηρίζει ὅλες του τίς ἐλπίδες. Ὁ μικρὸς ἀδερφός θὰ πραγματοποιήσει ὅτι αὐτὸς δὲν ἔζησε. Κάνει βιασιές θυσίες γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ ἀδερφοῦ. Ὅμως καὶ ὁ μικρὸς ἀδερφός εἶναι ἕνας γατέ. Παρ' ὅλες τίς ὀλοφάνερες ἐνδείξεις ὁ μεγάλος ἀδερφός δὲ μπορεῖ, γιὰτὶ δὲ θέλει, νὰ χάσει τὴν πίστη, ποῦ μόνη τὸν ἐξυψώνει πάνω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του. Γύρω ἀπὸ τὰ Ἀδέρφια ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι τύποι γατέ. Ἡ πικρία ἀνάπτυξε μέσα τους μιὰ ὑποβολή κακία. Ὁ Ἀδερφός καὶ ἀρκετὲς ἄλλες σελίδες τοῦ βιβλίου μᾶς δείχνουν πὼς ὁ κ. Πιερίδης μπορεῖ νὰ γίνῃ συγγραφέας.

Ὅταν συλλογίζεται κανένας πόσες δυναμικότητες καὶ δυνάμεις συγγραφέων ἀναφαίνονται κάθε μέρα στὴ Δύση, δὲ μπορεῖ ἐχτιμώντας τὴ νεοελληνικὴ παραγωγή παρὰ νὰ κυριφεύει ἀπὸ ἐντονη ἀπογοήτευση. Ἐλάχιστες δυναμικότητες συγγραφέων παρουσιάζονται σπανιότατα. Ἀπ' αὐτὲς οἱ περισσότερες δὲν ἐξελίσσονται πίζονταί στὸ περιβάλλον καὶ δὲν κρατοῦν τίς ὑποσχέσεις τους. Μιὰ ἀπέραντη στειρότητα ἔχει ἀπλωθεῖ στὴν Ἑλλάδα.

ΤΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ : Οἱ ἐφημερίδες τῆς Ἀθήνας παραθέσανε τίς μέρες αὐτὲς μετὰ σχολιαστικὰ θαυμαστικὰ ἕνα κομμάτι ἀπὸ ἑλληνικὸ ἀναγνωστικὸ βιβλίον, ποῦ διαβάζουν οἱ Ἕλληνες στὴ Ρωσία. Τὸ κομμάτι αὐτὸ λέει : «Μὴν κσεχνάτε τίς ἐντολὲς τοῦ Ἰλιε : Στὶ δεκαετηρίδα τίς οχτωβριανὲς ἐπανάστασις δὲν πρέπει νὰ μὴν οὔτε ἕνας ἀγρόματος στὸ αἰδεζμο μας. Γραφίτε ὅλε μέλι τοῦ ὀμιλου «Κάτω τ ἀγραμματοσύνη.» Βέβαια οἱ ἐφημερίδες αὐτὲς ὑπολογίσανε στὴν ἐντύπωση, ποῦ θὰ κάνει στὸ ἀσυνήθιστο μάτι μας ἡ φωνητικὴ ὀρθογραφία, ποῦ μολαταῦτα λύνει μετὰ μᾶς ὅλο τὸ ὀρθογραφικὸ πρόβλημα καὶ εὐκολώνει καταπληχτικὰ τὴ μόρφωση. Τὸ μεταγράφομε λοιπὸν. «Μὴν ξεχνάτε τίς ἐντολὲς τοῦ Ἰλιε. —Στὴ δεκαετηρίδα τῆς ὀχτωβριανῆς ἐπανάστασις δὲν πρέπει νὰ μὴν οὔτε ἕνας ἀγρόματος στὸ σύνδεσμο μας. Γραφίτε ὅλοι μέλι τοῦ ὀμιλου. «Κάτω ἡ ἀγραμματοσύνη.» Καὶ τώρα φρωτοῦμε. Ἦν ἔχουν νὰ ποῦν γιὰ τὸ περιεχόμενον ; Μὰ τί ἄλλο παρὰ πὼς αὐτοὶ προτιμοῦν τὰ τρία ἑκατομύρια τῶν ἀγαλφάβητων τῆς «καϊτίδος τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν» καὶ ἀκόμη προτιμοῦν ἀπὸ τὴν παραπάνω γνώμη τὴ φρίση τοῦ Ἰσαρινοῦ Ὑπουργοῦ, ποῦ ἔλεγε. «Ὁ ἀναλφωβητισμός κάνει τὸν καλύτερο στρατιώτη», καὶ προσθέτομε μεῖς, «τὸν καλύτερο σκλάβο».

ΤΡΙΓΛΩΣΣΙΑ ! Ἡ συζήτηση, ποῦ ἔγινε ἀπάνω στὰ περίφημα νομοσχέδια Νικολούδη, ἔδειξε τί εἶδος διανοητικὴ σαλάτα ἐπικρατεῖ στὰ κεφάλια τῶν «φιλελευθέρων συμβιβαστῶν». Οἱ καθαρεβουσιάνοι τοὺς εἶπαν καθαρά. «Μιὰ εἶναι ἡ ἐθνικὴ γλῶσσα, ἡ καθαρεύουσα. Ἀυτὴ πρέπει νὰ διδάσκεται εἰς ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῶν σχολείων.» Κανείς τους λοιπὸν, —καὶ οἱ περισσότεροι τους ἦσαν ἄλλοτε ἰδρυτὲς καὶ μέλη τοῦ «Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμιλου»—δὲν εἶχε τὸ θάρρος νάνειτάξει : «Μιὰ εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ μιὰτὴ μόνο μπορεῖ νὰ ζήσει καὶ νὰ μορφωθεῖ, ἡ δημοτικὴ. Ἀυτὴ καὶ μόνη πρέπει νὰ διδάσκεται σὲ ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῶν σχολείων.» Παρὰ τί εἶπαν καὶ τί νομοθέτησαν ; «Εἰς τὰ δημοτικὸν σχολεῖον ἡ διδασκαλία γίνεται διὰ τῆς δημοτικῆς γλώσσης. Εἰς τὴν ε'. στ'. τάξιν διδάσκεται καὶ ἡ καθαρεύουσα. Εἰς τὰ γυμνάσια βᾶσις διδασκαλίας εἶναι ἡ καθαρεύουσα.» Ἄς ἀφήσομε, πὼς ἀπάνω στὸ βρασιμὸ τοῦ «συμβιβασμοῦ» ξέχασαν τὰ «Ἑλληνικὰ Σχολεῖα», ποῦ ἔτσι ἔμειναν γλωσσικὰ ξεκρέμαστα ἀνάμεσα στὴ δημοτικὴ καὶ στὴν καθαρεύουσα. Βάλτε ὅμως καὶ τὴν ἀρχαία, ποῦ ἀρχίζει νὰ διδάσκεται ἀπὸ τὴ β'. Ἑλληνικοῦ καὶ ἔχετε μικροστὰς τὸ ὠραιότατο θέαμα. Τὸ ἑλληνόπουλο λ. χ. στὴ β', ἑλληνικοῦ θὰ μαθαίνει τρεῖς παρατατικούς τοῦ εἶμαι. «Ἦμουν, ἦσουν, ἦταν, ἦμαστέ, ἦσαστέ, ἦσανε, (δημοτικὴ). Ἦμην,

ἦσο, ἦτο, ἦμεθα, ἦσθε, ἦσαν» (καθαρεβουσιὰ), «Ἦ καὶ ἦν, ἦσθα, ἦν, ἦμεν, ἦτε, ἦσαν» (ἀρχαία). Ἔτσι χάνοντας καὶ ταῦτά καὶ τὰ πασχάλια του, θὰ βγαίνει τριγλωσσος θριαμβερτής. Εἶναι καὶ ἄλλοι λαοί, ποῦ ἔχουν νὰ δελεῖουν τέτια ἀρματοσιά γιὰ τὴ ζωὴ ; Ζήτω λοιπὸν ἡ ἑλληνικὴ τριγλωσσία !

ΑΥΤΟΚΑΤΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ἢ ΜΟΝΟΠΩΛΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ : Ἡ πανεπιστημιακὴ Σύγκλητος ἔδωξε ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν 6 φοιτητὲς μετὰ τὴν αἰτιολογία, πὼς «προέβησαν εἰς κομμουνιστικὰς ἐκδηλώσεις» καὶ οἱ ἐφημερίδες ἐπιχρυσήσανε φυσικὰ τὸ μέτρο αὐτὸ καὶ τὸ συνοδέφανε μετὰ ἐπαινετικὰ σχόλια. Δὲ θέλομε νὰ ἐξετάσομε τὴ νομικὴ ἀποψη τοῦ ζητήματος γιὰ νὰ ἴδομε ἂν ἔγινε βιασιός τῶν νόμων ἢ παρεμφερὴς ἢ παρόμοιη διαδικασία. Ξέρουμε, πὼς οἱ νόμοι πάντα λύγισαν μπροστὰ στὴ θέληση τῶν δυνατῶν. Μὰ θὰ θέλομε νὰ φρωτήσομε τοὺς μορφωτὲς αὐτοὺς τῆς νεότητος, ποῦ μετὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἱκανοποίησιν χτύπησαν τὰ ταῦτιά αὐτά, ποῖα βαθύτερη δικαιολογία ἔχουν γιὰ τὰ μέτρα τους ; Εἶναι νοητός γιὰ «ἠθικὸς κολασμός» τὸ διώξιμο ἑνὸς παιδιοῦ ἀπὸ ἕνα μορφωτικὸ ἔδρανον ; Ὁχι. Γιὰτὶ αὐτὸ σημαίνει αὐτοκατάλυση τῆς μορφωτικῆς καὶ ἠθοπλαστικῆς ἀποστολῆς τοῦ σχολεῖου. Ἦν ἔκαμαν οἱ κύριοι αὐτοὶ γιὰ νὰ προφυλάξουν τοὺς νέους ἀπὸ ἠθικὰς παρεκτροπὰς ; Καὶ γιὰτὶ δὲν τιμωροῦν μετὰ τὸ ἴδιον μέτρο τοὺς μπράβους τοῦ συντηρητισμοῦ ; Μὰ εἶναι φανερό, πὼς τὰ διώξανε γιὰ τὰ κομμουνιστικὰ τους φρονήματα. Στὸ Πανεπιστήμιον λοιπὸν τῆς Ἀθήνας μεγαλώνει καὶ μεσιτώνεται τὸ πνεῦμα τῆς Ἰερᾶς ἐξέτασης. Ἰδεολογικὴ μονοπώληση τῆς ἐπιστήμης. Νὰ τὸ χαίρεστε, κύριοι δημοκράτες, τὸ Πανεπιστήμιον σας.

Ἡ ΠΑΛΗΚΑΡΙΑ ΤΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΥ : Ἡ δέκατη γενικὴ συνέλευσις τῆς Διδασκαλικῆς Ὀμοσπονδίας θὰ μείνει στὴν ἱστορία τῶν ἀγόνων τοῦ ἑλληνικοῦ δασκαλικοῦ κόσμου σὰν ἕνα φρωτεινὸ σημεῖον παληκαριᾶς καὶ ἀλύγιστης θέλησης. Διὰ ὑπουργοὶ ὑπρόβησαν ἐναντία στὸν ὀργανωμένο δάσκαλο νομιζόντας, πὼς θὰ προγαίξουν κανένα κοπάδι δουλοπαροίκων. Ὁ ἀντιδραστικὸς τύπος τῆς Ἀθήνας ὀθρύνει κατὰ πάνω στὸ δάσκαλο. Βρέθησαν καὶ μερικοὶ δασκάλοι ἐθελόδουλοι νὰ ὑπηρετήσουν μετὰ συκοφαντικὰς καὶ διαλυτικὰς ἐνέργειας καὶ νὰ δυναμώσουν τὴ μάχη ἀντίδραση. Καὶ ὅμως ὁ δάσκαλος στάθηκε σεμνὸ παληκάρη καὶ ἔδωσε τὴν προτιμώμενη ἀπάντησιν. «Νὰ πὼς μετὰ ἐμένα» Ναι, ἔτσι κερδίζεται ἡ λευτεριά. Ὁ δρόμος εἶναι μακρὸς καὶ δύσκολος. Σκληροὶ ἀγῶνες σὲ περιμένουν. Ὅμως μετὰ ἠφωμένο τὸ μέτωπο, μετὰ σφιγμένα τὰ δόντια, μετὰ τὴν ψυχὴ ἀναπτωρομένη καὶ τὸ χέρι ἀτσάλεινο, βιάσαστε μπροστὰ, δάσκαλε πρωτοπόρε, ἐπαναστάτη καὶ ἀληθινὸ δημιουργέ. Σὲ θέλουν ζητιάνο. Σοῦ ἀναγνωρίζουν τὸ δικαίωμα νὰ ὀργανώσασαι, γιὰ νὰ παρουσιάξασαι μόνο κάθε τρεῖς μέρες στὸν ὀπουργικὸ προθάλαμον ταπεινὸς καὶ σκυφοτάχης καὶ νὰ ζητᾶς «βελτίωσιν μισθοῦ». Μὰ ἐσὺ θὰ τοὺς δελεῖς, πὼς δὲν εἶσαι ζητιάνος, παρὰ ἄνθρωπος μετὰ συνείδησιν τῶν δικαιωμάτων σου καὶ τῆς ἀποστολῆς σου καὶ φρωρός τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας σου.

ΝΕΥΡΙΚΟΤΗΤΕΣ : Σὲ κάποιον περασμένο φῶλλον γράφομε, πὼς τὰ γεγονότα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμιλου καὶ ἡ Διακήρυξις τῆς νέας Διοικητικῆς του Ἐπιτροπῆς δὲν κριθήκαν ἀκόμη σοβαρά. Καὶ τὴν ἰδέαν μας αὐτὴ δὲν τὴν ἄλλαξε δυστυχῶς οὔτε ἡ μελέτη τῆς κ. Ἑλλης Λαμπριδῆ, ποῦ δημοσιεύτηκε στὸ Περιοδικὸ «Ἐρμῆς» τῆς Ἀλεξάνδρειας.

Ἡ ἐξαιρετικὴ νευρικότητα ποῦ εἶναι γραιμμένη ἡ μελέτη αὐτὴ, ὁ συναισθηματικὸς χρωματισμός, οἱ χοντροκομμένοι καὶ ἀσπύρητοι χαραχτηρισμοί, ὁ δογματικὸς τόνος ξιφνίζουν ὀλότελα τὸν ἀναγνώστη τὴ στιγμὴ μάλιστα, ποῦ ἡ κ. Λαμπριδῆ θέλει νὰ εἶναι ἀντιπρόσωπος μᾶς τρίτης καταστάσεως, ποῦ δὲ φανερωθῆκε καὶ δὲν ἀναμετρήθηκε μετὰ τίς ἄλλες δυὸ μετὰ τὸν Ὀμιλο. Ἦν ἡ κ. Λαμπριδῆ ἔχασε δυὸ φορές τὴν εὐκαιρία νὰ πεῖ τέλος πάντων ἐκείνο ποῦ θετικὰ ζητᾶει ἡ ἴδια καὶ ποῦ μετὰ τὸ νὰ μὴν τὸ βρῆσκει στοὺς ἄλλους ἐρεθίζεται τόσο πολὺ. Καὶ μολαταῦτα νόμισε, πὼς ἦταν προεπούμενον καὶ ἄξιο τῆς νὰ βρῆσκει τὰ μέλη ἑνὸς Σωματείου, ποῦ ἀκόμη ἐξακολουθεῖ καὶ ἡ ἴδια νὰ εἶναι μέλος του. Ὁμολογοῦμε, πὼς περιμέναμε κάτι καλύτερο.

ἘΝΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΕΓΓΡΑΦΟΝ : Στὸ «Ἐλεύθερον Βήμα» σελ. 4 τοῦ Δεκέμβριου δημοσιεύτηκε μιὰ μακροσκελέστατη «Ἐγκύκλιος», ποῦ ἔγραψε ἡ «Διοκῆς Ἰερὰ Σύνοδος τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Ἑλληνικὸν λαὸν ἐναντίον τῶν ἀνατρεπτικῶν καὶ ἀθεϊστικῶν φροσῶν». Ἐχοῦμε διαβάσει ὡς τώρα πολλὰ ἔγγραφα τέτιας λογῆς. Μποροῦμε ὅμως νὰ βεβαιώσομε, πὼς σπάνια εἶδαμε νὰ ὑπάρχει τόσοσ λίγος χριστιανισμός σὲ χαρὶ γραιμμένο ἀπὸ χριστιανούς παπάδες.

ΜΙΚΡΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ: Μέσα στη χρονιά που μᾶς πέρασε, ὁ Ἐκπαιδευτικός Ὁμιλὸς ἔζησε τὴ σημαντικότερη ὡς τώρα κρίση του. Στὴ Γενικὴ Συνέλευση τῆς χρονιάς, ποὺ βάσταξε ἀπὸ τὴς 9 τοῦ Φλεβάρη ὡς τὴς 24 τοῦ Μάρτη, ἀναθεωρήθηκαν σὲ πλατιά συζήτηση οἱ προγραμματικές του ἀρχές. Ἡ ἀναθεώρηση αὐτὴ εἶχε γιὰ ἀποτέλεσμα νὰ φύγουν καμιά πενήντα μὲλη τοῦ Ὁμίλου. Ὅσο σκληρὸ καὶ ἂν ἦταν τὸ ξεκαθάρισμα αὐτὸ, ἦταν ὅμως καὶ ἀναγκαῖο καὶ ἀπαραίτητο καὶ σκόπιμο. Γιὰτὶ ἀλλιῶς τὸ σωματεῖο θὰ ἄδρανοῦσε μέσα σὲ μιὰ στασιμότητα ἀσυμβίβαστης ἀντίθεσης, ὅπως ἔγινε φανερὸ ἀπὸ τὴ συζήτηση. Ἀπὸ τὸ σωματεῖο ἔφυγαν βέβαια μερικὰ ἀξιόλογα μὲλη. Ἀπὸ τὴν ἴδια ὅμως συζήτηση φάνηκε δλοκάθαρα, πὺς ἡ προσδεφτικὴ τροχιά τῶν μελῶν αὐτῶν εἶχε τελειώσει πιά. Ἐχουν ταυτιστεῖ μὲ τὰ ἰδανικά τῆς σύχρονης ἀστικῆς κοινωνίας καὶ πολέμινε θετικὰ τὴν καθολικὴ ἀπολυτωτικὴ κίνηση, ποὺ φέρνει τὸ ὄνομα σοσιαλισμός. Ἄρα πέρασαν στὴν ἀντίδραση. Καὶ ἡ παιδαγωγικὴ τους ἐνέργεια ἔχουε κάθε προσωπικὴ. Ἄν εἶναι πιά παιδαγωγοὶ στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἄν ἔχουν πιά ἢ δὲν εἶχαν ποτὲ τὸ λαὸ μέσα στὴν ψυχὴ τους. Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς ὄμιλος τραβᾶει τὸ δρόμο του. Ἐχουν κιόλας γραφτεῖ στὸν Ὁμιλο διπλάσια νέα μὲλη ἀπὸ κείνα ποὺ ἔφυγαν. Ὁμιλίεσ γίνονται ταχτικά. Καὶ σὲ λίγο ἢ δρόση του θὰ γίνε ἀκόμη πλατύτερη.

Στὴς 20 Ἰουνίου δημοσιέφτηξε ἡ Προγραμματικὴ Διακήρυξη τῆς νέας Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς, ποὺ χρησιμεύει τώρα γιὰ πρόγραμμα τοῦ Ὁμίλου. Ὁ Ὁμιλὸς εἶναι σωματεῖο ἐκπαιδευτικὸ. Ἄν ἀνήκει σὲν σωματεῖο σὲ καμιά πολιτικὴ ὀργάνωση. Κάθε φορὰ, ποὺ δόθηκε ἀφορμὴ τὸ δῆλωσε αὐτὸ δημόσια. Μολαταῦτα, καὶ σοβαρὰ δημοσιογραφικὰ ὄργανα ὅπως τὸ «Ἐλεύθερο Βῆμα» θέλησαν νὰ χαρακτηρίσουν τὸν Ὁμιλο σωματεῖο κομμουνιστικὸ. Ὁ χαρακτηρισμός δὲν εἶναι σωστός. Τὰ μὲλη τοῦ σωματείου σὲν ἄτομα μπορεῖ νὰ ἀνήκουν εἴτε στὸ σοσιαλιστικὸ εἴτε στὸ κομμουνιστικὸ κόμμα, εἴτε νὰ μὴν ἀνήκουν σὲ κανένα κόμμα καὶ νὰ συμπαθοῦν ὅπλα τὸ σοσιαλιστικὸ κίνημα. Τὸ Σωματεῖο ὅμως εἶναι ἔξω ἀπὸ κάθε πολιτικὴ ὀργάνωση, θέτει γιὰ σκοπὸ του νὰ μελετήσῃ τὸ ἐκπαιδευτικὸ πρόβλημα σὲ στενότερη σχέση μὲ τὸ κοινωνικὸ, καὶ θέλει νὰ διαφωτίσῃ ὅσους ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ ἐκπαιδευτικὸ πρόβλημα. Ἀπὸ τὸ Μάρτη καὶ ἔπειτα, ποὺ ἔγινε ἡ διάσπαση, ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου κ. Α. Γληρὸς μίλησε στὴς ἀκόλουθες περιστάσεις.

1) Στὴς 17 τοῦ Ἀπρίλη στὸ Δημοτικὸ θέατρο στὸν Πειραιά μὲ θέμα «τὸ Λαϊκὸ Σχολεῖο».

2) Στὴς 4 τοῦ Μᾶη στὴ συνέλευση τῆς Διδακταλικῆς Ὁμοσπονδίας μὲ θέμα «Γεωργικὸς Πολιτισμὸς καὶ Γεωργικὴ Παιδεία».

3) Στὴς 7 τοῦ Μᾶη στὴν αἴθουσα τῆς «Ἐταιρίας τῶν Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν» ὅπου ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλὸς δέχτηκε τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Διδακταλικῆς Ὁμοσπονδίας, μὲ θέμα «Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Μεταρρύθμιση καὶ ὁ δάσκαλος».

4) Στὴς 20 Ἰουλίου στὴ Γενικὴ Συνέλευση τῆς Ὁμοσπονδίας τῆς Μέσης Παιδείας μὲ θέμα «Ἡ ὀργάνωση τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας».

5) Στὴς 21 Ἰουλίου στὴ Γενικὴ Συνέλευση τῆς Ὁμοσπονδίας τῆς Μέσης Παιδείας μὲ θέμα «Ἡ διοίκηση τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας».

6) Στὴν 1, 7 καὶ 14 τοῦ Νοέμβρη καὶ στὴς 12 τοῦ Δεκέμβρη στὴν αἴθουσα τῆς Ἐταιρίας τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ἔκαμε τέσσερις ὁμιλίεσ μὲ θέμα «Οἱ νέεσ προγραμματικὲσ ἀρχέσ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου».

Στὴς 9 τοῦ Μᾶη μίλησε ὁ κ. Σωτηρίου στὴν αἴθουσα τῆς Ἐταιρίας τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν μὲ θέμα «Ἡ διάσπαση τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου».

Στὴς 21 καὶ 28 τοῦ Νοέμβρη καὶ στὴς 5 τοῦ Δεκέμβρη στὸ θέατρο Κυβέλης μίλησε ὁ κ. Γιάννης Σιδέρης μὲ θέμα «Ἡ θεατρικὴ «Ἑλληνικὴ λογοτεχνία ἀπὸ τὰ 1800 ὡς τὰ 1850.»

Στὴς 19 τοῦ Δεκέμβρη μίλησε στὸ θέατρο Κυβέλης ἡ κ. Γαλάτεια Καλαντζάκη μὲ θέμα «Ἡ ἐργαζόμενη Ἑλληνίδα, στὴ σύχρονη κοινωνία».

Οἱ Ὁμιλίεσ θὰ συνεχιστοῦν ὡς τὸ καλοκαίρι. Ὁ Ὁμιλὸς ἐτοιμάζει ἀκόμη ἓνα φυλλάδιο προορισμένον νὰ μιλῆσῃ στὸ λαὸ γιὰ τὸ ἐκπαιδευτικὸ πρόβλημα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Ἡ «Ἀναγέννηση» τυπώνεται σὲ 5000 ἀντίτυπα καὶ κυκλοφορεῖ πλατύτατα σ' ὅλον τὸ μορφωμένον κόσμον τῆς Ἑλλάδας καὶ ἰδιαίτερα στὸν ἐκπαιδευτικὸ. Ἀναγράφει κάθε βιβλίον, ποὺ τῆς στέλνεται ἓνα ἀντίτυπο στὴ διεύθυνση: Κον. Δημ. Γληρόν, ὁδὸς Σταδίου 24 Μέγαρον Ἐρεσίου, Δομ. ἀριθ. 59, Ἀθήνα. Ἡ «Ἀναγέννηση» ἐπιθυμεῖ νὰ δίνει μὲ τὸ βιβλιογραφικὸ της δελτίον, ἂν εἶναι δυνατό, μιὰ εἰκόνα τῆς πνευματικῆς μας κίνησης. Γι' αὐτὸ παρακαλεῖ θερμὰ τοὺς συγγραφεῖσ καὶ ἐκδότῃσ νὰ τῆς στέλνουν τὰ ἔργα τους.

Α'. ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

Κ. ΦΑΛΤΑΓΓΙΤΣ: *Τὸ πρόβλημα τοῦ δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ.* (Ἑλληνικὸ ἢ Γύρτικο;) Ἀθήνα 1927. (Τυπ. Σ. Γαληνάκη) Σχ. 80 Μ. Σελ. 32. Τιμὴ Δοχ. 10 (Κ).

ΜΙΧ. ΠΕΤΡΙΑΗ: *Οἱ τωρινοὶ μας λογοτέχνεσ* (Σύντομοι χαρακτηρισμοὶ) Ἀθήνα (Ἐκδ. Ἀ. Ι. Πάλλης) 1927. Σχ. 80 μ. Σελ. 110.

Β'. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ

Κ. Γ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗ: *Ἐλεγεία καὶ Στίχοι (ποιήματα)* Ἀθήνα (Ἐκδ. Α. Ι. Πάλλης καὶ Σια) 1927. Σχ. 80 μ. Σελ. 109 Τιμὴ Δοχ. 15 (Α).

ΛΩΡΗ ΚΟΥΒΑΡΑ: *Ἡ Θεία διαθήκη.* Ἀθήνα (Ἐκδ. Ι. Κολλάρος) 1927. Σχ. 80 μ. Σελ. 116. Τιμὴ Δοχ. 35 (Α).

Μ. ΒΑΛΤΣΑ: *Ἰερωσόνη* (Σκηνακὴ Κρησοῖδία μονόπρακτῃ). Ἀθήνα (Τυπ. «Νομικῆς», 1927. Σχ. 80 Μ. Σελ. 32. Τιμὴ Δοχ. 35 (Α).

ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛΥΔ.: *Θρακικὲσ ἠθρογραφίεσ* (Μέρος Δ') Ἀθήνα (Ἐκδ) Α. Θ. Λαμπρόπουλος) 1927. Σχ. 160. Σελ. 126.

ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ ΟΥΓΟΥ ΦΩΣΚΟΛΟΥ 1827--1927: *Πανηγυρικὸ λεύκωμα Ζακύνθου.* Ἀθήνα (Ἐκδ. Ἰόνιος ἀνθολογία Τυπ. Π. Γ. Μακρῆ) 1927. Σχ. 40. Σελ. 174. Τιμὴ Δοχ. 45.

Ζ. Α. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ: *Διηγήματα.* Ἀθήνα 1927 Σχ. 80 μ. Σελ. 186 Τιμὴ Δοχ. 40.

Γ'. ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

ΛΥΡΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ: *Ἰστορία τῆς Μουσικῆς.* Ἀθήνα (Ἐκδ. Ἄν. Ἐταιρία) 1927. Σχ. 80 Μ. Σελ. 239. Τιμὴ Δοχ. 30 (Α).

Δ'. ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ

Γ. ΣΟΥΜΕΛΙΑΔΟΥ: *Συνθετικὲσ ἀσκήσεσ.* Ἀθήνα (Ἐκδ. Ἰ Σιδέρης) 1928. Σχ. 80 Μ. Σελ. 120 (Κ).

Γ. Ν. ΠΑΛΛΙΟΛΟΓΙΟΥ: *Τίς ἢ προσήκουσα παρ' ἡμῖν Δημοδιδασκαλικὴ Παιδεία.* Ἀθήνα (Τυπ. ἀδελ. Π. Παλαιολόγου καὶ Σια) 1927. Σχ. 80 Μ. Σελ. 54. (Κ.)

ΤΟ ΕΝΙΑΙΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ: (μετ. Ρ. Ἰνβριώτη). Ἀθήνα 1928 Σχ. 80 Μ. Σελ. 128. Τιμὴ Δοχ. 25. (Α).

Κ. ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ: *Τὰ λεχθέντα τῆ 21--1927) Περὶ συνθέσεων.* Τρίπολις (Τυπ. Ἐφημερίδας Μορέας. Τρίπολις) 1927. Σχ. 80 μ. Σελ. 32. Τιμὴ Δοχ. 15.

Ε'. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑ

Κ. ΜΑΡΕ: *Κριτικὴ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας* (Μετ. Γ. Δούμα Π. Πουλιόπουλου) Ἀθήνα (Ἐκδ. Ἀ. Ι. Πάλλης) 1927 Σχ. 80 μ. Σελ. 365 Τιμὴ Δοχ. 60.

ΦΡΙΝΤΡΙΧ ΕΡΚΕΛΣ: *Ὁ Λουδοβίκος Φόερμπαχ καὶ τὸ τέλος τῆς κλασικῆς γερμανικῆς Φιλοσοφίας* (Μετ. Κ. Ζαχαριάδη) Ἀθήνα (Ἐκδ. Ἀ. Ι. Πάλλης) 1927 Σχ. 80 μ. Σελ. 240 Τιμὴ Δοχ. 40.

ΚΑΡΑ ΚΛΟΥΤΣΚΙ: *Οἰκονομικὲσ θεωρίεσ τοῦ Κάργλ Μάρξ* (Μετ. Π. Πουλιόπουλου) Ἀθήνα (Ἐκδ. Πάλλης) 1927. Σχ. 80 μ. Σελ. 376 Τιμὴ Δοχ. 50.

ΣΤ'. ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ

N. I. LÉNIN: Materialismus und Empirio-kritizismus (Kritische Bemerkungen über eine reaktionäre philosophie) (ἐκδ. Verlag für Literatur und Politik.) Wien-Berlin 1927. Σχ. 8ο Μ. Σελ. 186 τιμὴ Μ. γρ. 12.

Ζ'. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

VALERIU MARCU: Lenin Dreissig Jahre Russland Leipzig (Ἐκδ. Paul List Verlag) 1927 Σχ. 8ο Μ. Σελ. 356.

Η'. ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ: (Δεκαπενθήμερο λογοτεχνικὸν περιοδικὸν). Διευθυντής Γ. Ξενοπούλος, 15 Δεκεμβρίου 1927, Σχ. 8ο Μ. σελ. 125. Τιμὴ δοχ. 41. Ἐκδ. Ι. Κολλάρου, Ἀθήνα, Συνδρομὴ δοχ. 140.

ΑΤΛΑΝΤΙΣ: (Μηνιαία εἰκονογραφημένη). Νέα Ὑόρκη. Νοῆμβριος 1927. Σχ. 4ο Μ. Σελ. 38. (Κ.).

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ: (Μηνιαῖον Περιοδικόν). Διευθύντρια Ε. Ζωγράφου. Ἔτος ΚΑ'. Ἀθήνα. Τεύχος 241. Νοῆμβριος 1927. Σχ. 4ο Σελ. 16. Συνδρ. δρ. 50 (Κ).

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ: (Κρητικὸν φιλολογικὸν Συλλόγῳ ἐν Χανίοις). Ἔτος Α'. Τεύχος Α'. Χανιά. Νοῆμβριος 1927. Σχ. 8ο Μ. Σελ. 64. (Α. καὶ Κ).

ΕΛΛΗΝΙΣ: (Μηνιαῖον περιοδικὸν τοῦ Ἑθνικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἑλληνίδων). Ἔτος Ζ'. Τεύχος 11. Νοῆμβριος 1927. Ἀθήνα. Σχ. 4ο Σελ. 30. Συνδρ. Δοχ. 75 (Κ. καὶ Δ. καὶ Μ).

Η ΝΕΑ ΑΓΩΓΗ: (Μηνιαῖο παιδαγωγικὸν δελτίον) Χρ. Α'. ἀρ. 11—12. Ἀθήνα, Νοῆμβριος—Δεκεμβριος 1927 (Ἐκδίδεται ἀπὸ Συνταχτικὴ Ἐπιτροπὴ) Σχ. 8ο Σελ. 16. Συνδρομὴ χρονιάτικη δρ. 25 (Α).

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: (Μηνιαῖο Λογοτεχνικὸν περιοδικὸν) Διευθυντής Γιάννης Μουρέλλος. Βιβλίον 13ο καὶ 14ο. Ὀκτώβριος—Νοῆμβριος 1927. Πράξιμο Κρήτης. Σχ. 8ο μ. Σελ. 48. Συνδρ. δρ. 120 (Α).

Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ: (Δεκαπενθήμερο Δελτίον τοῦ Συνδέσμου γὰρ τὰ δικαιώματα τῆς Γυναίκας). Ἀθήνα Χρονιά Α'. σελ. 55. Ὀκτώβριος 1927. Σχ. 4ο σελ. 8 (Δ).

ΤΟ ΦΩΣ: Δεκαπενθήμερο ἐκπαιδευτικὸν περιοδικὸν. Διευθυντής Στέλιος Ἀλοῦζος. Πράξιμο Κρήτης. Χρόνος Α' 1927. Νοῆμβριος, Συνδρ. δρ. 50.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: (Δεκαπενθήμερο περιοδικὸν). Διευθυνταί: Κ. Μπαστιάς καὶ Ι. Μαλατάκης. Χρόνος Β'. Τεύχος 1—2. Σχ. 4ο Σελ. 78 (Α).

LIBRE: (μηνιαῖο περιοδικὸν) Διευθυντής ὁ καθηγητὴς κ. Louis Roussel Montpellier, Hérault France Nos 62-63 Décembre 1927 Janvier 1928. Τιμὴ Φύλ. Φρ. γαλλ. 1,60.

L' ÉCOLE ÉMANCIPÉE: (Revue Pédagogique Hebdomadaire de la Fédération des Syndicats de l'Enseignement) Συνδρομὴ γὰρ τὸ ἔξωτερικὸν 35 γαλ. Φρ. ἀρ. Φύλ. 7, Νοῆμβριος 1927.

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ "ΑΘΗΝΑ",
Α. Ι. ΡΑΛΛΗΣ & ΣΙΑ.

ΟΔΟΣ ΕΥΡΥΠΙΔΟΥ 6 - ΑΘΗΝΑΙ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. Μ. ΚΟΝΤΟΜΑΡΗΣ

ΧΡ. ΤΣΟΥΝΤΑ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΣΕΛΙΔΕΣ 600 ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΧΗΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑ 600 ΕΙΚΟΝΩΝ

Τιμή Δραχ. 400

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια καὶ βαθύτης, τὸ εὐσύνοπτον, ἡ χάρις καὶ ἡ σαφήνεια καθιστοῦν τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ κ. Χρ. Τσουντά, τοῦ τιμῆσαντος τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπιστήμην μὲ τὰς ἐπιστημονικὰς τοῦ ἐργασίας, χρησιμώτατον εἰς πάντα μορφωμένον καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς λειτουργοὺς τῆς Παιδείας.

Ἡ ἔκδοσις γίνεται ἐπὶ ἀρίστου χαρτοῦ καὶ μὲ ἀριαν ἐπιμέλειαν, 600 περίπου εἰκόνες τῶν κυριωτέρων καὶ χαρακτηριστικωτέρων δι' ἐκάστην ἐποχὴν ἔργων συνοδεύειν τὰς περιγραφάς.

Τὸ ἔργον θὰ κυκλοφορήσῃ περὶ τὸ τέλος Φεβρουαρίου ἢ τὸ ἀργότερον μέχρι μέσα Μαρτίου ε. ε.

Ἡ τιμὴ, παρ' ὅλην τὴν μεγάλην δαπάνην διὰ τὴν πολυτελεῆ ἔκδοσιν καὶ τὰς 600 περίπου εἰκόνας, ὁρίσθη εἰς δραχμὰς 400. Οἱ προπληρώνοντες ὅμως τὸ ἔργον μέχρι τέλους Φεβρουαρίου τὸ ἀργότερον θὰ ἔχουν ἔκπτωση 20%. Ὅστις λοιπὸν ἀποστέλλει δραχμὰς 320 μέχρι τῆς ἀνωτέρας προθεσμίας θὰ λάβῃ τὸ ἔργον ἐλεύθερον ταχυδρομικῶν τελῶν. Ἐπίσης ἀποστέλλεται τὸ ἔργον ἐλεύθερον ταχυδρομικῶν τελῶν ἀντὶ δραχμῶν 375, πληρωτέων εἰς πέντε ἴσας μηνιαίας δόσεις, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ προπληρωθοῦν μέχρι τέλους Φεβρουαρίου αἱ δύο πρώται δόσεις.

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ "ΑΘΗΝΑ,"

A. I. ΡΑΛΛΗΣ & Σία

ΟΔΟΣ ΕΥΡΥΠΙΔΟΥ 8 ΑΘΗΝΑΙ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 22

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΝΙΤΤΙ

PRINCE PRINCEPIANU DE ITALIE

ΜΙΤΟΛΣΕΒΙΚΙΣΜΟΣ ΦΑΣΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Με ειδικόν πρόλογον τοῦ κ. Νίττι διὰ τὴν

Ἑλληνικὴν Μετάφρασιν

Μετάφρασις: Μ. Β. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ

Σελ. 222

Δρχ. 50

I. K. ΚΟΡΔΑΤΟΥ

ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΛΟΓΙΩΤΑΤΙΣΜΟΣ

Σελ. 356

δεμένον δρχ. 50

Ὁλόκληρος ἡ Ἱστορία τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος καὶ τοῦ δημο-
τικισμοῦ ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.
Ἀναλυτικὴ μελέτη ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνιολογικῆς.

Δίδονται ὅλαι αἱ ἐκδόσεις τῆς Ἑταιρίας με δόσεις.

1000 δραχμῶν βιβλία με 50 δρ. κατὰ μῆνα.

2000 δραχμῶν βιβλία με 100 δρ. κατὰ μῆνα.

Ζητήσατε κατάλογον.

"ANAGHENNISSI,"

(RENAISSANCE)

REVUE MENSUELLE

PHILOSOPHIE — SCIENCE — ART — ÉDUCATION

"LA PRATIQUE SCOLAIRE,"

SUPPLÉMENT MENSUEL

DIRECTEUR
DR D. A. GLINOS

RÉDACTEUR
DR C. D. SOTIROU

ATHÈNES, RUE DE STADE 24.

2ME ANNÉE. N° 4 DÉCEMBRE 1927.

SOMMAIRE DE L' "ANAGHENNISSI,"

POUR COMPRENDRE NOTRE ÉPOQUE: Religion, Famille, Patrie, Propriété
Langue nationale.

K. PARASCHOU: Le poète C. Varnalis.

TIVADAR RAYTH: L' Europe orientale, terra incognita (fin).

H. WEOLFJIN: Albert Dürer.

V. ROTA: Un «Credo» métacommuniste.

P. PREVEZAKI: Deux oeuvres de Mr N. Kazantzaki.

Chronique—Critiques—Remarques—Bulletin Bibliographique

ΣΥΝΑΡΟΜΗ ΣΤΗΝ «ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ» Για ἕνα χρόνο Δρχ. 120.—

Για ἕξη μῆνες " 65.—

ΜΑΖΙ ΜΕ ΤΗ «ΣΧΟΛΙΚΗ ΠΡΑΞΗ» Για ἕνα χρόνο " 130.—

Για ἕξη μῆνες " 70.—

ΣΥΝΑΡΟΜΗ ΓΙΑ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ Σελήνια 10.—

ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ Δρχ. 12.—

Για τὰ μέλη τοῦ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ» καὶ τὰ

δύο περιοδικὰ μαζί 100 δρ. τὸ χρόνο.

Ἡ «Σχολικὴ Πράξις» δὲν πωλεῖται χωριστὰ.

Οἱ συνδρομῆς, τὰ γράμματα, τὰ χειρόγραφα στέλνονται στὸν κ. Δημ. Γληνὸ,

Ἀθήνα, Ὀδὸς Σταδίου 24. (Μέγαρο Ἐφοροῦ Δομ. ἀρ. 59)

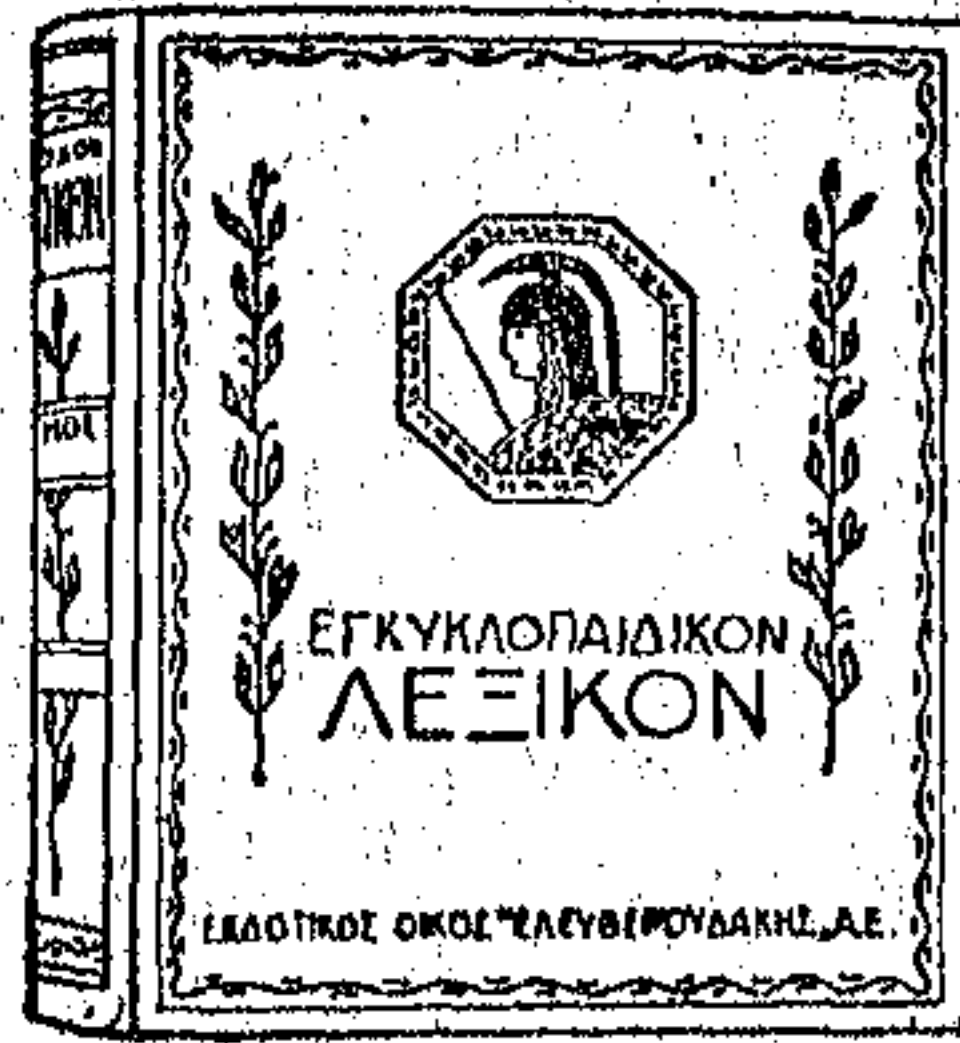
Συνδρομητὲς γράφονται ἀκόμη στὸ Βιβλιοπωλεῖο Γ. Καλέγγη, Ὀδὸς Πα-

νεπιστημίου 22, ἀντικρὺ στὴ νέα Λατίνη Τράπεζα καὶ στὸ βιβλιοπωλεῖο

Ἄρτας, κάτω ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ Θέατρο, ἀπέναντι στὸ Ταχυδρομεῖο.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ Α. Ε.

ΜΕΓΑ
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ
ΛΕΞΙΚΟΝ

ΖΗΤΗΣΑΤΕ ΟΡΟΥΣ ΑΠΟΚΤΗΣΕΩΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 24-ΑΘΗΝΑ

Ο Εκπαιδευτικός Όμιλος είναι το σωματείο της πρωτοπορίας του δημοτικισμού.

Σκοπός του να βοηθήσει να αναμορφωθεί ριζικά η ελληνική παιδεία. Κάθε προσευτικός δάσκαλος πρέπει να είναι μέλος του.

Τα μέλη πληρώνουν ταχτική συνδρομή 55 δραχ. το χρόνο, έκτακτη εισφορά 45.

Οι δάσκαλοι πληρώνουν ταχτική συνδρομή 40 δραχ. το χρόνο, έκτακτη εισφορά 30 δραχ. το χρόνο.

Τα μέλη του Εκπαιδευτικού Όμιλου παίρνουν την «Αναγέννηση» μαζί με τη «Σχολική Πράξη» πληρώνοντας 100 δραχ. το χρόνο.

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΤΕΧΝΗ
ΠΑΙΔΕΙΑ

Β
5

ΑΘΗΝΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Δ. ΓΑΛΗΝΟΣ